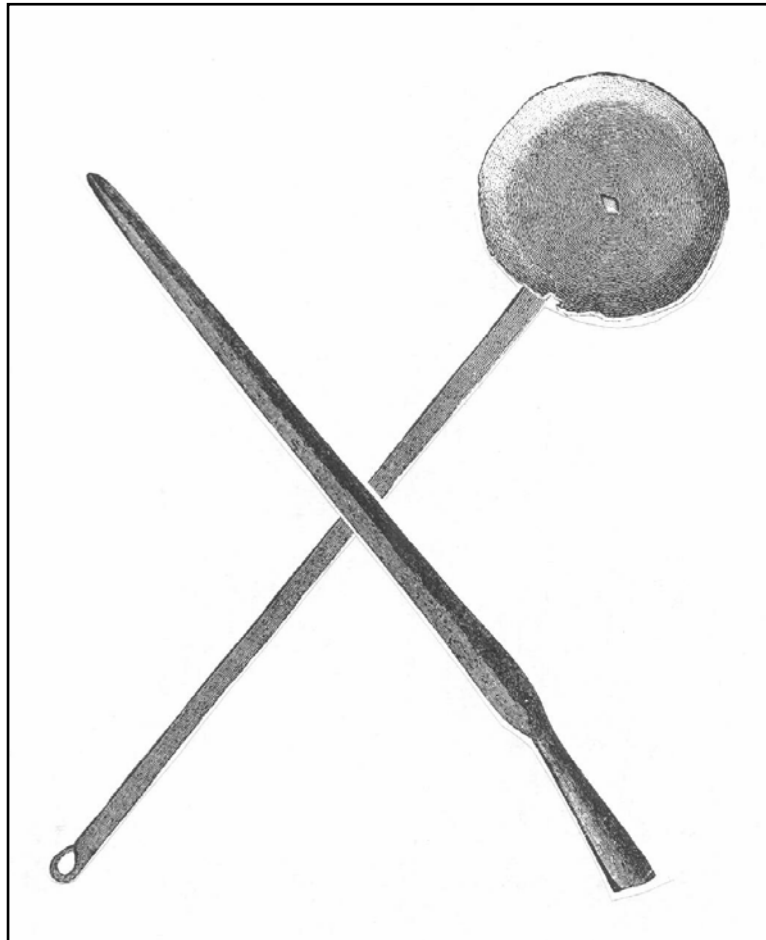

**Med vevsverd og stekepanne.
Tekstilredskaper og kjøkkenredskaper i vestnorske
mannsgraver fra yngre jernalder.**

Anders M. Rabben
Hovedfagsoppgave i arkeologi - Universitetet i Bergen
Vår 2002

FORORD

Først og fremst vil jeg takke min veileder professor Bergljot Solberg for godt samarbeid og mange gode råd underveis. Hun har mye av æren for dette arbeidet. Videre vil jeg takke Gro Kyvik for korrekturlesing samt mange gode råd og vink. Morten Hanisch fortjener takk for gode råd og innspill, det samme gjør Ørjan Engedal. En takk til Amy Lightfoot, Tømmervik Tekstilverksted, Heid Gjøstein Resi, Universitetet i Oslo og Britt Solli, Universitetet i Tromsø, for hurtige og informative svar på mine henvendelser.

Til slutt vil jeg takke alle andre medstudenter, og da særlig de på lesesalen som har holdt ut med meg og mine mange og spesielle spørsmål.

Bergen 14. Mai 2002

Innholdsliste

<u>Innholdsliste</u>	Side: i
<u>Figur- og tabelliste</u>	Side: iv
<u>Kapittel 1: Innledning</u>	Side: 1
<u>1. 1. Emne og utgangspunkt</u>	Side: 1
<u>1. 2 Problemstillinger</u>	Side: 2
<u>Kapittel 2: Forskningshistorie</u>	Side: 4
<u>2. 1 Redskaper</u>	Side: 4
<i>2. 1. 1 Tekstilredskap</i>	Side: 5
<i>2. 1. 2 Kjøkkenredskap</i>	Side: 6
<u>2. 2 Gravene</u>	Side: 7
<u>2. 3 Genderforskningen</u>	Side: 10
<u>2. 4 Sammenfatning</u>	Side: 11
<u>Kapittel 3: Teoretiske tilnærminger</u>	Side: 12
<u>3. 1 Døden og ritene</u>	Side: 12
<u>3. 2 Semiotikk som tilnærming til et gravmateriale</u>	Side: 15
<u>3. 3 Roller og identiteter</u>	Side: 17
<u>3. 4 Det norrøne æresbegrepet</u>	Side: 19
<u>3. 5 Gender og queer</u>	Side: 20
<u>3. 6 Sammenfatning</u>	Side: 21
<u>Kapittel 4: Metodisk tilnærming</u>	Side: 22
<u>4. 1 Gravgodset som kilde – usikkerhetsmomenter</u>	Side: 22
<u>4. 2 Definisjoner og premisser for våpengraver</u>	Side: 25
<u>4. 3 Skriftlige kilder og analogier</u>	Side: 28
<u>4. 4 Sammenfatning</u>	Side: 29

Innholdsliste

<u>Kapittel 5: Materiale</u>	Side: 30
<u>5. 1 Tekstilredskapene</u>	Side: 30
5. 1. 1 <i>Vevsverd</i>	Side: 30
5. 1. 2 <i>Vevlodd</i>	Side: 32
5. 1. 3 <i>Spinnehjul</i>	Side: 34
5. 1. 4 <i>Ullkam/linhekle</i>	Side: 35
5. 1. 5 <i>Samlet vurdering av gravkategoriene</i>	Side: 36
<u>5. 2 Kjøkkenredskapene</u>	Side: 38
5. 2. 1 <i>Gryter og kar</i>	Side: 39
5. 2. 2 <i>Stekepanner</i>	Side: 43
5. 2. 3 <i>Stekespidd og stekerister</i>	Side: 44
5. 2. 4 <i>Kvernstein</i>	Side: 46
5. 2. 5 <i>Samlet vurdering av gravkategoriene</i>	Side: 46
<u>5. 3 Sammenfatning – tekstil- og kjøkkenredskaper</u>	Side: 47
<u>Kapittel 6: Hvordan forklare kvinnegjenstander i mannsgraver?</u>	Side: 50
<u>6. 1 Enkeltgrav eller dobbeltgraver?</u>	Side: 50
<u>6. 2 Redselen for den døde</u>	Side: 51
<u>6. 3 Roller og identitet</u>	Side: 53
<u>6. 4 Gravgoods som tegn</u>	Side: 54
<u>6. 5 Sammenfatning</u>	Side: 55
<u>Kapittel 7: <i>Vængi drekans</i> – Dragens vinge</u>	Side: 57
<u>7. 1 Et nytt moment – seilskipet</u>	Side: 57
7. 1. 1 <i>Skipsfart</i>	Side: 59
7. 1. 2 <i>Krigsraid</i>	Side: 61
7. 1. 3 <i>Handel</i>	Side: 62
<u>7.2 Seilduk – et ressurskrevende produkt?</u>	Side: 64
<u>7.3 Sammenfatning</u>	Side: 66

Innholdsliste

<u>Kapittel 8: Mulige produksjonssentre og produsenter?</u>	Side: 68
<u>8. 1 Potensiale for sauehold</u>	Side: 68
<u>8. 2 Mannsroller og tekstilproduksjonen</u>	Side: 71
<u>8. 3 Håndverksbygder</u>	Side: 74
<u>8. 4 Mannsroller og matproduksjon</u>	Side: 75
<u>8. 5 Sammenfatning</u>	Side: 81
<u>Kapittel 9: Tekstilredskaper – et tvetydig symbol?</u>	Side: 83
<u>9. 1 Paradokset Odin</u>	Side: 83
<u>9. 2 Hvordan ble seid ansett i samtiden?</u>	Side: 84
<u>9. 3 ”Det tredje kjønn”</u>	Side: 85
<i>9. 3. 1 Veven og verden hinsides</i>	Side: 91
<u>9. 4 Hvordan kan koblingen av maskuline og feminine trekk forstås?</u>	Side: 93
<u>9. 5 Tekstilarbeid i lys av det kultiske</u>	Side: 98
<u>9. 6 Sammenfatning</u>	Side: 99
<u>Kapittel 10: Sammenfatning og konklusjon</u>	Side: 101
<u>Litteratur</u>	Side: 107
<u>Andre kilder</u>	Side: 126
<u>Appendiks I – Katalog</u>	
<u>Appendiks II – Tabeller</u>	
<u>Appendiks III - Kart</u>	

Figur- og tabelliste

Forsiden: Stekepanne (R430) og vevsverd (R440), etter O. Rygh 1885

Figur 1. Vevsverd fra eldre (R150) og yngre (R440) jernalder, etter O. Rygh 1885	s. 57
Figur 2. Stykkgoods tonnasjen i perioden 800-1400 e. Kr., etter Crumlin-Pedersen 1991	s. 60
Figur 3. Utsnitt fra Bayeux-teppet, etter M. Rud 1996	s. 77
Figur 4. Navajo indianeren Hastíín Klah – ”two-spirits” ca 1925, etter W. Rosco 1996	s. 86
Tabell 1. Vevsverd i våpengraver fra Hordaland, Sogn og Fjordane	s. 32
Tabell 2. Vevlodd i våpengraver fra Hordaland, Sogn og Fjordane	s. 33
Tabell 3. Spinnehjul i våpengraver fra Hordaland, Sogn og Fjordane	s. 34
Tabell 4. Ullkam/linhekler i våpengraver fra Hordaland, Sogn og Fjordane	s. 35
Tabell 5. Kombinasjoner av tekstilredskaper i våpengravene	s. 37
Tabell 6. Gryter av kleber i våpengraver fra Hordaland, Sogn og Fjordane	s. 40
Tabell 7. Gryter av jern i våpengraver fra Hordaland, Sogn og Fjordane	s. 42
Tabell 8. Steikepanner i våpengraver fra Hordaland, Sogn og Fjordane	s. 43
Tabell 9. Stekespidd i våpengraver fra Hordaland, Sogn og Fjordane	s. 45
Tabell 10. Kvernstein i våpengraver fra Hordaland, Sogn og Fjordane	s. 46
Tabell 11. Spinnehjulenes mål og vekt – ufullstendige merket med *	s. 66
Tabell 12. Antall sauer i Hordaland rundt 1900	s. 69
Tabell 13. Antall sauer i Sogn og Fjordane rundt 1900	s. 70
Tabell 14. Graver definert som båtgraver	s. 80
Tabell 15. Graver med et enkelt våpen i kombinasjon med tekstil- og kjøkkenredskaper	s. 89
Tabell 16. Graver med amuletter i kombinasjon med våpen og tekstil-/kjøkkenredskaper	s. 90

Kapittel 1. Innledning

”In many practical situations the language of “masculine” and “feminine” raises few doubts. We base a great deal of talk and action on this contrast. But the same terms, on logical examination, waver like the Danube mist. They prove remarkably elusive and difficult to define”.

(R. W. Connell 1995:3)

1. 1 Emne og målsetting

I jernalderforskningen har det nærmest vært tatt for gitt at gravfunn med våpen reflekterer menn, mens koniske og ovale spenner peker mot kvinner (Dommasnes 1976:28ff, Furnes 1999:57ff, Hatleskog 1986:79, Hjørungdal 1991:72, Høgestøl 1983:170, K. Kristoffersen 1991:84, Samdal 2000:30, Solberg 1985). Også tekstilredskaper er ofte blitt regnet som kvinneindikerende. I de tilfeller hvor tekstilredskaper er funnet sammen med våpen, har en gjerne oppfattet funnene som dobbeltbegravelser. I denne undersøkelsen vil jeg ta opp *forholdet mellom våpengraver og tekstil- og kjøkkenredskaper*. Ved å analysere slike funn fra yngre jernalder fra Hordaland og Sogn og Fjordane vil jeg vurdere holdbarheten i tidligere antakelser. I fall det viser seg at kombinasjonen våpen og tekstilredskaper kan knyttes til menn, vil jeg forsøke å komme manssrollen i yngre jernalder nærmere inn på livet. Var det kun våpen og smedredskaper som symboliserte samfunnets idealer, eller hadde manssrollen flere - og ukjente - fasetter?

I løpet av de siste tiårene har gender, eller kjønnsperspektivet, fått større oppmerksomhet i arkeologisk forskning (jf. Conkey & Gero 1991, Engelstad 1991, Gilchrist 1994, 1999, Hays-Gilpin & Whitley (eds.) 1998, Mandt 1992, Moore & Scott (eds.) 1997, Nelson 1997, Sweely (ed.) 1999, Sørensen 2000). En har stilt seg kritisk til det androsentriske perspektivet, der mannen blir fremstilt som den aktive, mens kvinnen blir den passive aktør. Ved hjelp av det nye perspektivet er kvinnene fra fortiden blitt langt mer synlige og kvinners roller mer nyansert. Mannens roller – derimot – er ikke blitt nyansert på samme måte. Viking- eller krigerrollen, slik vi kjenner den fra yngre jernalder, er kanskje den mest stereotype manssrollen vi kjenner fra nordisk forhistorie, og den er i liten grad blitt endret etter at 1800-tallets intellektuelle skapte den (A. Johansen 1995:58, Mandt 1992:98, Meulengracht Sørensen 1997:10). Dette kan skyldes at forskerne stort sett har konsentrert sine undersøkelser om våpen, hesteutstyr, smed- og tømmer-utstyr etc. (Bødal 1998, Meling 2000, Moberg 1992,

Solberg 1985). Derved blir det gjerne fokus på en "aktiv" og "heroisk" mansrolle. Materiale som kan indikere andre typer mansroller har i liten grad vært trukket frem. Heller har slikt materiale vært tonet ned (Furnes 1999:69, Gellein 1997:18ff, S. Kristoffersen 2000:125f, Solberg 2000:236).

I denne undersøkelsen vil jeg derfor trekke frem funn som kan nyansere mannens roller i yngre jernalder (ca. 550/70-1050 e. Kr.). Ved å studere gravfunn som både inneholder våpen og "tekstil- og kjøkkenredskaper" åpnes det for et bredere spekter av tolkninger enn det som hittil har vært rådende.

Analyser av graver i Vest-Norge vil stort sett måtte baseres på trekk ved graven selv og på gravgodset. Osteologisk materiale er enten ikke bevart eller - i tilfeller hvor brente bein er bevart - ikke kjønnsbestemt. Kjønnsbestemmelse av graven er derfor basert på gravgodset. For at materialet ikke skal bli for vilkårlig har jeg valgt å benytte våpen (sverd, øks, spyd og piler) som kriterium for mansgraver og ovale spenner og/eller større mengde perler/smykker som kriterium for kvinnegraver. Ved å trekke frem graver som både peker mot menn (våpen) og kvinner (tekstilredskaper), vil jeg åpne for nye tolkninger av menn og av mansrollen samt for problemstillinger som omfattes av et genderperspektiv.

Genderbegrepet viser, slik jeg tolker det, til *sosialt* kjønn i motsetning til biologisk. Dette åpner opp for kategorier oftest omtalt som "det tredje kjønn" (jf. Gilchrist 1999:54ff, Herdt (ed.) 1996, Rosco 1998, Solli 1999a,b) som viser ulike former for overskridelser med hensyn til biologisk kjønnstilhørighet. Denne sammenblandingen av "kvinnelige" og "mannlige" elementer som da oppstår, blir viktige fordi de kan forklare et materiale som er "atypisk".

1. 2 Problemstillinger

- Avgjørende for undersøkelsen vil være å avklare om graver med våpen og tekstilredskaper er ublandet, dvs. om de reflekterer menn og ikke dobbeltgraver for menn og kvinner. Tidligere var det vanlig å tolke gravgodset nokså direkte (se nedenfor).
- I denne undersøkelsen vil det stå sentralt å diskutere hva gravgodset representerer.
- Forholdet mellom gravgods som tegn og som symbol (jf. avsnitt 3.2).
- Kan gravgodset knyttes til individets rolle og identitet?

For å komme disse spørsmålene nærmere inn på livet, vil det bli viktig å avklare om våpengraver med tekstil- og kjøkkenredskaper skiller seg fra andre graver med tekstil- og kjøkkenredskaper.

- Hvilke typer tekstilredskaper opptrer i gravene?
- Når opptrer slike graver for første gang?
- Endrer tekstilredskapene seg i perioden?
- Skjer det endringer i f.eks. omfang av tekstilproduksjon i perioden?
- Hvor opptrer funn av tekstil- og kjøkkenredskap?
- Kan funnene knyttes til områder med stor ullproduksjon?
- Kan tekstilredskapene peke på andre forhold enn tekstilproduksjon, i tilfelle hva?
- Hvilke typer kjøkkenredskaper opptrer i gravene?
- Opptrer kjøkkenredskaper sammen med andre kategorier redskaper?

I de siste par tiår er arkeologer blitt langt mer klar over at - ikke bare er spørsmålene som reises til et materiale mange - men også svarene kan være mange og flertydige. Jeg vil derfor i størst mulig grad være åpen for at det kan finnes flere mulige tolkninger av materialet. På den ene siden kan tolkninger baseres på funksjonelle aspekter. På den andre siden kan "ikke-funksjonelle" tolkninger åpne for det flertydige.

I henhold til dette vil jeg først gjennomgå temaet faghistorisk i kapittel 2, før jeg i kapittel 3 og 4 tar for meg det teoretiske og metodiske grunnlaget for analysen. Kapittel 5 utgjør gjennomgang av det materialet avhandlingen baserer seg på. Ulike moment som kan forklare kvinnegjenstander i mannsgraver blir drøftet i kapittel 6. I kapittel 7 og 8 blir tekstil- og kjøkkenredskaper i våpengraver drøftet ut fra et mer funksjonelt aspekt. De "ikke-funksjonelle" eller flertydige tolkningene som dette materialet åpner opp for, blir gjennomgått i kapittel 9. Til slutt vil jeg i kapittel 10 summere opp, samt se om enkelte forklaringer er mer plausible enn andre.

Kapittel 2. Forskningshistorie

” Og meget ofte finder vi ogsaa redskaber af forskjellig art, baade mandens og kvindens kar og andre brugsgjenstande i broget mangfoldighet. Det er denne flotte skik at forsyne de døde med rigeligt udstyr, som gjør vore fund fra vikingetiden saa interessante og lærerige”.

(G. Gustafson 1906:101)

2.1 Redskaper

Redskaper defineres i denne oppgaven som gjenstander brukt for å løse praktiske arbeidsoppgaver - som produksjon av mat og tekstiler.

Den eneste som har gitt en samlet gjennomgang av redskaper fra yngre jernalder er Jan Petersen (1951). Hans analyse omfatter gjenstandenes typologi, datering og geografiske fordeling. Petersen tar også opp fordelingen i henholdsvis manns- og kvinnegraver. Når det gjelder funksjon, trekker han inn etnologisk materiale.

Oluf Rygh's verk *Norske Oldsager* fra 1885 er kjent for sine gode illustrasjoner av blant annet redskaper og benyttes fortsatt som referanseverk. Også Gabriel Gustafson's verk *Norges Oldtid* (1906) og Shetelig's *Vestlandske graver fra jernalderen* (1912a) har gode illustrasjoner. Begge arbeidene tar også for seg redskaper. Shetelig's arbeid omhandler videre tolkninger av gravskikk og gjenstandenes plassering i graven. Verket er et godt supplement til Petersen når det gjelder materiale fra Vest-Norge.

Liv Helga Dommasnes (1976, 1979, 1982) har knyttet redskaper til kvinner og arbeidsdeling, samt diskutert redskaper som tradisjonelt forbindes med den mannlige sfære, men som er funnet i kvinnegraver. Jordbruksredskapene og smedreskapene har blitt drøftet i ulike arbeider (Berg 1983, Brøgger 1933, Christensen 1986, Hagen 1953, Lofthus 1956, Moberg 1992, Müller-Wille 1977, Sognnes 1979, Sølvberg 1976, Tobiassen 1981). I tillegg til nevnte arbeider kommer flere oversiktsverker (Birkebæk 1982, Brøndsted 1960, Foote & Wilson

1980, Jesch 1991, Roesdahl 1996, Solberg 2000, Steinsland & Meulengracht-Sørensen 1994) og hovedfagsoppgaver som omhandler perioden (Bødal 1998, Furnes 1999, Geber 1991, Hatleskog 1986). Alle disse kommer inn på redskaper i mer eller mindre grad.

2. 1. 1 Tekstilredskaper

Tekstilredskaper er behandlet i ulike verk som omhandler tekstilarbeid gjennom tidene. I arbeidene *The Warp-weighted Loom* (1974) og *Fra fiber til tøy* (1991) har Marta Hoffmann behandlet både "moderne" bruk av tekstilredskaper og redskapenes historie. Videre er dette materialet behandlet av arkeologen Anne Stine Ingstad (1992a). I boken *Osebergdronningens grav* gir den spesielle gravkonteksten stor innsikt i bruksområdet (Arwill-Nordbladh 1998:84ff). Middelalderens tekstilredskaper samt arbeidsmiljøet rundt disse, er drøftet av arkeologen Ingvild Øye (1988). Spinnehjul fra samme periode funnet i en bykontekst er analysert av Camilla Grimnes (2000). Her blir spinnehjul knyttet til former for produksjon som går utover den rene tekstilproduksjonen, som for eksempel skoproduksjon.

Tekstilredskaper, men da fra eldre jernalder, har også vært diskutert fra et mer rituelt/kultisk aspekt (S. Kristoffersen 2000, Hjørungdal 1991). En grundig typologisk analyse av spinnehjulene er utført av Ellen Höigård Hofseth (1985a,b), som også har tolket disse som kvinnesymboler. Morten Hanisch (2001) har i en hovedfagsoppgave drøftet tekstilredskaper i kvinnegraver fra eldre jernalder som metaforer. Disse blir sett som bestanddeler i fortellinger om ære. Her tolkes vevsverd og spinnehjul som essensielle for jernaldermenneskenes forståelse av seg selv og verden. De viser videre til grunnleggende handlingsidealer for kvinner i eldre jernalder.

Spinnehjul funnet i europeiske våpengraver fra romersk jernalder er behandlet av Ute Breitsprecher (1987). Hun tar utgangspunkt i både et fysisk-antropologisk og et arkeologisk gravmateriale. Det samme gjør den store danske undersøkelsen *Iron Age Man in Denmark* (Sellevoid et al. 1984). Her er det funnet samsvar mellom tenkroker fra håndtein og

kvinneskjelett. Resultater fra denne analysen benyttes ofte av andre forskere.

Tekstilredskapene kan sies å spille en indirekte rolle i ulike arbeid med tekstiler og tekstilproduksjon gjennom tidene. I denne sammenhengen står flere av arkeologen Lise Bender Jørgensens arbeider i en særklasse. Hun analyserer forhistoriske tekstiltypers utbredelse og mulige produksjonssteder (1986, 1991, 1992), samt drøfter tekstilproduksjonens økonomiske betydning i Europa (1995). Hun er også involvert i et interessant forskningsprosjekt der ullseil fremstilles etter mal av seilrester fra middelalderen (Bender Jørgensen 1999, Cooke & Christiansen 2000, Lightfoot 1997). I dette prosjektet blir gamle så vel som nye redskaper og produksjonsmetoder utprøvd. I denne sammenhengen bør også de danske arbeidene *Uldsejl i 1000 år* (Andersen et al. 1989), *Wollen material for sails* (Andersen 1995) og *Råsejlet – Dragens Vinge* (Andersen & Andersen 1989) nevnes. For Sveriges del er tekstilproduksjonen og tilhørende redskaper fra yngre jernalders boplassfunn i Skåne utførlig drøftet av Eva Andersson (1996, 1999).

I tillegg til ovennevnte arbeider kommer det flere etnologiske arbeider, samt generelle verker som helt eller delvis tar for seg tekstiler, tekstilproduksjon og dens redskaper (Dybdahl 1988, Grenander-Nyberg 1979, Hald 1950, Lønning 1976)

2. 1. 2 Kjøkkenredskaper

Kjøkkenredskapene har ikke vært like inngående analysert som tekstilredskapene. Petersen (1951) har gjort grundig rede for materialgruppen med hensyn til typologi, kronologi, geografisk distribusjon og kjønnsmessig tilhørighet i graver. Den grundigste drøftelsen av funksjon og bruksområder er å finne i ulike arbeider som omhandler Osebergfunnet (Christensen et al. 1992, Arwill-Nordbladh 1998). Kar av kleber er typologisk behandlet av Haakon Shetelig (1912b). Susanne Bøgh-Andersen (1999) har gjennomgått steikespidd fra yngre jernalder i Norden, med hovedvekt på Sverige. Her blir spiddene satt inn i en større historisk, geografisk, økonomisk og kultisk sammenheng.

Videre er enkelte typer kjøkkenredskaper så vidt behandlet av etnologer (Eilertsen 1978, Visted & Stigum 1975, bind 2), og da med hovedvekt på nyere tid. Men en del av redskapene blir også belyst i en historisk kontekst og sammenheng. I enkelte verk som omhandler mattradisjoner gjennom tidene, får kjøkkenredskapene imidlertid en mer indirekte rolle (Bringéus 1970, 1979, Dybdahl 1992, Egan 1998, Golten 2000). Kjøkkenredskaper er også omtalt i arkeologisk/historiske samleverker (Brøndsted 1960, Christensen et al. 1992, Foote & Wilson 1980, Jesch 1991, Steinsland & Meulengracht Sørensen 1994, Solberg 2000, Roesdahl 1996), men da ofte i helt generelle vendinger.

2. 2 Gravene

I denne undersøkelsen er tekstil- og kjøkkenredskapene først interessante når de opptrer i en gravkontekst. Andre former for kontekster vil ikke på samme måte kunne si noe om kjønnsmessig tilhørighet. Det blir derfor aktuelt å trekke inn hvordan synet på grav og gravrituale har endret seg.

Graver har alltid hatt en særskilt plass innen arkeologisk forskning. Denne interessen ble ikke mindre etter at Gokstad- og Osebergskipet kom for dagen. Det var skipene, skattene, våpen og smykker, importerte objekter, de største haugene - med andre ord de ”rike” og imponerende funnene som fikk størst oppmerksomhet den første tiden. Men også gravgodset, dets alder samt funnenes samtidighet opptok forskerne.

Det eldste arbeidet som gjelder vestnorsk materiale, er Shetelig’s verk *Vestnorske graver fra jernalderen* (1912a). Det regnes fremdeles som det eneste samlede arbeid vedrørende vestnorsk gravskikk (Dommasnes 1998:47, 2000:54). Shetelig gir der en grundig og samlet oversikt over vestnorsk gravskikk gjennom hele jernalderen, med utgangspunkt i gravgods og dokumentasjon samlet inn av Bergens Museum fra dets grunnleggelse. Han har fokus på henholdsvis brent og utbrent likbehandling samt gravgodsets utvikling gjennom perioden. Han bruker grundig beskrevne eksempler, helst fra egne undersøkelser, men også detaljerte

beskrivelser fra andre forskere (Lillehammer 1996:22, Næss 1982:128). Når det gjelder tolkningen av gravgods og gravskikk, fulgte Shetelig i sine forgjengeres fotspor i den forstand at kunnskapen om fortidens liv måtte hentes fra gravene og deres innhold (Hagen 1997:106). Man tolket med andre ord direkte fra grav til levende samfunn.

I senere tid har mange av arbeidene som behandler graver og gravskikk i norsk jernalder fokusert sterkest på selve gravminnet, dets form, ytre og indre markering, samt selve likbehandlingen, og da med hovedvekt på hvorvidt det dreier seg om brente eller ubrente graver (jf. Dommasnes 1998, Lillehammer 1996, Næss 1996, Ringstad 1986).

I Grete Lillehammers analyse av Kvasheimfeltet (1996) blir gravgodsets plassering i gravene analysert for blant annet å kunne skille utstyr som hører til drakten fra annet utstyr. Dessuten søkes mønstre i gravgodsets plassering i graven. Hun finner at det ikke har vært noe fastlagt mønster for hvor redskaper og beholdere skulle plasseres i gravgjemmet. Hun drøfter også tolkninger av gravfunn i lys av Arnold van Genneps *Les rites de passage* (ibid:99ff.).

En rekke forskere har benyttet gravgodset i analyser av maktforhold, senterområder, eiendomsforhold og kjønnsrelaterte problemstillinger (Arwill-Nordbladh 1998, Bødal 1998, Dommasnes 1976, 1979, 1982, Furnes 1999, Hjørungdal 1991, Høgestøl 1983, Myhre 1987, Opedal 1998, Ringstad 1986, Sognnes 1979). Med unntak av arbeider som bruker et rikt gravgods for å påvise maktsenter, er arbeider som går grundigere inn på det samlede gravgodset, dets meningsinnhold og hensikt i mindretall.

Som allerede nevnt, kommer det klart frem at man i eldre arkeologisk litteratur så på gravgods som en direkte avspeiling av avdødes liv og virke. Gabriel Gustafson (1906:101) hevdet således: *"I mandsgravene er der paafaldende ofte nedlagt vaaben; thi enhver mand, ogsaa den fredelige landmand, maatte i disse krigerske tider være bevæbnet, og det, som hørte til i livet, fulgte ogsaa i døden"*. Dette synet på gravgodset har mer eller mindre holdt stand helt til oppkomsten av den post-prosessuelle arkeologien på 1980-tallet.

Arkeologen Heinrich Härke (1997:19) skiller mellom en germansk og en engelsk/amerikansk tradisjon i debatten om graver. I den tyske tradisjonen finner han to premisser anvendt på gravmaterialet. Disse er av *religiøs* og *juridisk* art. Det religiøse premisset går ut på at gravritene er bestemt av tro på livet i det hinsidige på en slik måte at sosiale forskjeller blir videreført til de dødes verden. Det juridiske premisset har utspring i tanken om at noen av de dødes eiendeler var personlige og dermed uavhendelige. De ble derfor lagt i graven i stedet for å gis i arv, såkalt *Hergewaete* for mennene og *Gerade* for kvinnene. Sosiale roller bestemmer derfor sammensetningen av flyttbar eiendom. Siden en del utgjør personlig eiendom, kan gravgodset stå for et direkte mål på rikdom og sosial status og reflektere funksjonelle utstyrstyper - *gravgodset blir et speilbilde på livet* (ibid.).

Den engelsk/amerikanske retningen har fulgt de aktuelle forklaringsmåtene innenfor kulturhistorisk, senere prosessuell og post-prosessuell arkeologi. Innen den post-prosessuelle retningen vil en i dag gjerne mene at materialet kan være *rester etter en aktiv manipulering av folks oppfatninger, tro og forpliktelser* (Pearson 1999:32). Gravritualet kan derfor bare til nød indikere en refleksjon av samfunnet (Härke 1997:21). I denne tradisjonen har gravgodset fått en mer symbolsk karakter ved at det kan symbolisere andre roller og identiteter enn de vi tolker direkte ut fra graven. I tillegg til en symbolsk/kontekstuell tilnærming, som er basert på at all menneskelig handling blir uttrykt i symboler og at mønstre av slike symbolske handlinger blir bevart i det arkeologiske materialet (Hodder 1986 [1997a], Härke 1997:21), er den post-prosessuelle retningen også basert på ideer fra sosialteori, og da især Anthony Giddens' struktureringsteori. Her er ikke gravritualer passive refleksjoner av samfunnet, men *resultatet av handlinger som medvirker i formingen av samfunnet* (Härke 1997:21)..

2.3 Genderforskning

De fleste regner M. W. Conkey's og J. D. Spector's artikkel *Archaeology and the Study of Gender* (1984), samt Spector's artikkel *Male/Female Task Differentiation among the Hidatsa: Toward the Development of an Archaeological Approach to the Study of Gender* (1983) som de første arkeologiske arbeidene som tar for seg genderproblemstillingen (Arwill-Nordbladh 1998:3, Gilchrist 1991:48, 1997:42, 1999:4, Hays-Gilpin & Whitley 1998:5, Hjørungdal 1991:13, Lesick 1997:31, Sørensen 2000:18, Wylie 1992:57f). På dette tidspunktet hadde temaet allerede vært på dagsorden i flere år her hjemme, blant annet i flere artikler i tidsskriftet *K. A. N.* (Gilchrist 1999:4, Hodder 1997b:75, Sørensen 2000:21ff). De norske arbeidene var imidlertid ikke publisert internasjonalt, og er derfor ikke blitt lagt merke til før i de seneste årene (ibid). Men uansett hvem som var først, kan man her tale om en fase innen arkeologisk genderforskning som kan karakteriseres som første generasjon.

Målet for disse arbeidene var å sette *fokus på androsentriske skjevheter* innen arkeologen, samt *synliggjøre kvinnen* både innen forskningen og fortiden (Sørensen 2000:17). Som en naturlig fortsettelse oppsto en empirisk forskning om kvinner, den såkalte "verdighetsforskningen", der målet var å *produsere ny kunnskap om kvinner* (Hjørungdal 1991:10). Som eksempel på dette kan de av Liv Helga Dommasnes' arbeider som omhandler kvinner med ansvar for gårdens drift være (1979, 1982).

Senere førte den post-prosessuelle arkeologien til en mer liberal form for genderforskning. Den gikk over fra å være en feministisk forskningsdisiplin til å favne grupper som barn, eldre, fargede, homofile, kvinner undertrykt av andre kvinner etc. Med andre ord man ble nå *bevisst andre "usynlige" grupper i forhistorien*. Gender som konstruksjon og dets sammenheng med maktstrukturer/forhold ble viktige momenter (Sørensen 2000:17). Man ble mer bevisst gender som en kulturell konstruksjon og del av fortidens dynamikk, og forsto at tidligere tolkninger av sosiale forhold måtte mangle minst ett nivå (ibid:19). Dette "manglende" nivået innbefattet også andre "kjønnsgrupper" enn kvinner og menn, noe som åpnet for spennende nytolkninger av eldre kildemateriale. Dette har også banet vei for retninger som "queer-teori" og maskulin

forskning innen kultur- og samfunnsvitenskapene (Gilchrist 1999:54ff), noe som så smått begynner å gjøre seg gjeldende også i arkeologien (Solli 1999a,b). En viktig drivkraft her er *bevisstheten omkring ulikheter* som er fremkommet i kjølvannet av kritikken fra den tredje verdens feminister, fargede kvinner og lesbiske (Gilchrist 1999:8f).

2. 4. Sammenfatning

En oppgave som tar for seg gjenstander som til vanlig er assosiert med kvinner, men funnet i antatte mansgraver, vil i tillegg til å behandle selve gjenstandene også måtte omfatte forskning rundt både graver og gravgods, samt gender. I tillegg vil eventuell forskning rundt de enkelte gjenstandenes meningsinnhold komme. Som en naturlig konsekvens av dette vil arbeider og ulike teorier vedrørende disse ulike feltene, samt hvordan tolkningene rundt disse har endret seg gjennom historien, bli essensielle for oppgaven. Dette vil bli nærmere redegjort for i de følgende kapitlene.

Kapittel 3. Teoretiske tilnærminger

Siden materialet skriver seg fra graver, blir forståelse av gravritualer av betydning for tolkningene. Gravgoods blir ofte satt i forbindelse med den dødes posisjon eller roller i livet. Teorier rundt begrepene roller og identitet blir derfor sentrale. Hvilket meningsinnhold kan vi tilskrive gjenstander som er lagt i graven? I den forbindelse vil jeg anvende en semiotisk tilnærming med utgangspunkt i blant annet Charles Sanders Peirce's og Umberto Eco's arbeider. Dessuten vil teorier fra nyere genderforskning ligge som et bakteppe for diskusjonen av "kvinnelige objekter" i gravkontekster forbundet med menn.

3. 1 Døden og ritene

Når materialet kommer fra graver, kommer man ikke utenom ritene i forbindelse med begravelser, (og da spesielt de som omhandler gjenstandene som den døde får med seg i graven). Rite, av lat. *ritus*, er en religiøs handling som utføres etter fastlagte regler, ofte i fellesskap av en gruppe mennesker, for å ære eller minnes noe, som regel i forbindelse med religion (www.caplex.net). Ut fra en slik definisjon blir spørsmålet - hvordan ble døde personer æret og minnet i yngre jernalder?

Den vanligste metoden for å få innsikt i dette er å benytte antropologiske teorier eller analogier for tolkningen av det arkeologiske materialet. I denne sammenhengen blir teorier vedrørende initiasjons- og overgangsriter ofte benyttet. I Arnold van Gennep's klassiske studie *Les rites de passage* (1909 [1999]) presenteres stadiene *atskillelse – terskelfasen – integrasjon*. Dette er videreutviklet av antropologen Victor Turner (1967 [1991]). I Turners arbeid blir den liminale delen av ritene, eller terskelfasen, sterkt vektlagt. Det er her selve endringen foregår, og terskelfasen er derfor den mest avgjørende fasen i overgangsritualer (Gilhus 1999:16). Ifølge Turner befinner det liminale seg utenfor den ordnede verden. Det er en mellomtilstand: *"betwixt and between"*. Man kan derfor si at døderitualer er overgangsritualer.

Siden arkeologer ikke har anledning til direkte observasjon av rituelle hendelsesforløp representerer *rites de passage* et ytterligere usikkerhetsmoment i våre forsøk på å oppnå kunnskap vedrørende den døde virke i livet. Det er vanskelig å skille ut gjenstander/spor etter *rites de passage* fra gjenstander/spor etter det gravlagte mennesket (Lillehammer 1996:100). Det eneste man vet om disse gjenstandene er at de er lagt i graven av de gjenlevende, og at det neppe ligger tilfeldigheter til grunn for utvelgelsen. Om man aksepterer at det dreier seg om en fastlagt skikk – *et ritual* – vil dette bety at gravgodset sier mer om hvordan samfunnet mente at enkeltindivider, samfunnsklasser, yrker og profesjoner etc., *burde være*. En form for rituell kommunikasjon, noe som igjen kan gi oss visse indikasjoner på hvordan disse *egentlig var*. Spørsmålet blir da, i hvor stor grad har den rituelle kommunikasjonen visket bort sporene etter det ”virkelige” livet? Spørsmålet videre blir derfor om individets nye status er en idealisert eller avpersonifisert status og rituell kommunikasjon (ibid.)? I så fall kan graven/godset gi oss indikasjoner på hva samfunnet så på som essensielt og viktig.

Ved hjelp av religionshistoriske- og antropologiske arbeider vedrørende riter og ritualer kan man nærme seg en slik forståelse. Dette kan for yngre jernalders vedkommende også til en viss grad gjøres gjennom det skriftlige materialet som omhandler perioden. Flere av disse kildene indikerer, med sine forestillinger om reiser til ulike dødsrikker, at begravelser handler om overgangsriter.

Ifølge van Gennep (1999:103) er det først og fremst terskelriten og riten som integrerer den døde i de døde verden, som blir mest vektlagt, og da særlig sistnevnte. Den *liminale* fasen eller terskelriten blir her sett på som så kompleks og langvarig at den nesten kan betraktes som selvstendig (ibid.). Dette kan bety at vi ved å bruke van Genneps modell, der han opererer med en overgangsrite som er oppdelt i fasene *atskillelse*, *terskel* og *integrering*, som metode for en bedre forståelse av gravgodset, vil kunne oppnå en viss indikasjon på i hvilken del av overgangsriten de enkelte gjenstandene hører hjemme. Dette vil videre si at vi for eksempel kan se selve gravminnet og eventuelle kremasjoner som adskillelesriter, og at den delen av gjenstandsmaterialet som kan tolkes som brukt på reiser, kan knyttes til terskelfasen.

Når det gjelder integreringen i de dødes verden, kan man anta at det gjaldt å vise seg fra sin beste side, med andre ord gjøre inntrykk på gudene/forfedrene (jf. Kaliff 1997:100). Er dette tilfelle blir det logisk å knytte draktutstyr og våpen, samt redskapskombinasjoner som indikerer bestemte profesjoner, til dette stadiet av riten.

Etter en slik grovinndeling av gravmaterialet vil man sannsynligvis sitte igjen med en del gjenstander som ikke passer inn i denne modellen, og som kan være et utstyr av mer personlig karakter. Denne antagelsen kan styrkes ved å bringe en fjerde form for riter inn i modellen, riter som skal hindre den døde å komme tilbake til denne verden. Ifølge van Gennep inneholder likferdsritene i tillegg til ovennevnte overgangsriter, også *verne- og renselsesriter* (Gennep 1999:26f). Sistnevnte vil etter all sannsynlighet ikke la seg spore i ettertid, da det her ofte dreier seg om riter som vasking av liket, brenning av likhalmen etc. (jf. Hagberg 1937). Når det gjelder verneriter, har ulike varianter av disse forekommet helt frem til moderne tid, og ofte består disse i at gjenstander og annet, nært knyttet til avdøde i livet, blir deponert i graven. Dette blir gjort i den hensikt å hindre avdøde å søke seg tilbake til livet på grunn av savn av sine eiendeler (ibid.).

Ut fra dette mener jeg at van Genneps *Les rites de passage* kan utgjøre et teoretisk perspektiv som letter tolkningen av et gravmateriale. Men samtidig er det verdt å huske på at kategorien *gravgaver* kompliserer dette bildet. Gravgavene kan faktisk være en del av alle ovennevnte riter. Man kan gi gaver i forbindelse med atskillelsen, gaver med på reisen, gaver som skal gi den døde økt ære i dødsriket og gaver som skal hindre den døde å komme tilbake (jf. Dommasnes 2001:36f). Det er også verdt å ha i minne den ”juridiske” delen av gravriten, der 1/3 av den dødes eiendeler/formue skal tilfalle de etterlatte, mens resten går med til begravelsen (jf. Ibn Fadlân 87, Kaliff 1997:99). Ovennevnte grovinndeling åpner likevel opp for teoretiske modeller som kan skille gjenstandene videre fra hverandre ut fra deres meningsinnhold. I dette arbeidet har jeg tenkt å bruke modeller fra semiotikken.

3.2 Semiotikk som tilnærming til et gravmateriale

Som jeg vil komme nærmere inn på senere, dreier et av de store diskusjonsområdene rundt gravgods som kilde seg om gjenstandene har vært i praktisk bruk mens avdøde levde, eller om gjenstander med mer "symbolske" funksjoner er lagt i graven for å uttrykke et budskap. En løsning på problemet kan være å se gravgodset som *tegn*, slik den amerikanske filosofen og logikeren Charles Sanders Peirce brukte dette begrepet. Han definerer et tegn som følgende:

"A sign is something which stands to somebody for something in some respect or capacity. It addresses somebody, that it creates in the mind of that person an equivalent sign, or perhaps a more developed sign. The sign which it creates I call the interpretant of the first sign. The sign stands for something, its object " (Heradstveit & Bjørgo 1996:28, etter Fiske 1982:45).

Tegnet består videre ifølge Peirce av tre grunntyper, eller mer presist hovedmåter for hvordan tegnet kan knyttet til et objekt: *symbol*, *indeks* og *ikon*.

De to første er aktuelle i min sammenheng. Når det gjelder symbolet, er det ikke noe naturlig forhold/sammenheng mellom tegnet og objektet. Her er det en *sosialt etablert kode* som avgjør hva tegnet står for. Dette gjør at denne delen av tegnet viser til en *mulig sannhet*, eller a *rheme* (Dinesen 1994:54, Preucel & Bauer 2001:91). Når det gjelder indekset, kan det nærmest ses som *et spor*. For eksempel kan et vevsverd ses som et spor etter, eller en indikasjon på, tekstilproduksjon. Det blir med andre ord en direkte slutning fra gravgods til levende liv, samt en *sannsynlig sannhet* eller *a dicent* (ibid.).¹

En betraktningstype av gravgods som indeks åpner for en tolkning av at gravgodset består av gjenstander avdøde selv brukte mens vedkommende var i live. På den annen side er det også mulig å tolke gravgodset som symboler, der materialet kan kommunisere mer underliggende

¹ Ikon faller utenfor denne analysen, da det her mer er snakk om en direkte avbildning av et objekt, en *nødvendig sannhet*, eller *argument*.

budskap om jernalderens samfunn. Enda en grunn for å se gravgodset som tegn er at tekstil- og kjøkkenredskaper består av ulike enkeltgjenstander som kan ha hatt ulike meningsinnhold i datidens gravritual. For eksempel kan et vevsverd funnet i en mannsgrav tenkes å ha en indeksikalsk betydning, mens en spinnehjul i en mannsgrav ikke nødvendigvis behøver å ha hatt samme funksjon. Sistnevnte kan i større grad ha i seg symbolets kvaliteter.

Går en videre i Peirce's modell og ser nærmere på hvordan et tegn får mening, finner man en mer dynamisk og kompleks modell enn den vi kjenner fra Saussure (Heradstveit & Bjørgo 1996:28, Preucel & Bauer 2001). Hos Peirce står tegnet *for noe, for noen*. Man opererer med andre ord med en tolkning/ide som tegnet frembringer hos mottakeren, "*interpretanten*" og et "*objekt*" som tegnet henspiller mot i tillegg til selve "*tegnet*". Tolkningen (interpretanten) er ikke identisk med det første tegnet. Derfor trenger en ikke å vise til tegnet eller objektet for å forklare hva tegnet betyr. En kan forklare dette gjennom et nytt tegn som igjen kan forklares av et nytt tegn etc. i en uendelig prosess som Peirce har kalt "*uendelig semiose*". Gjennom denne prosessen kan ny mening bli skapt slik at gjenstander/steder over tid kan inneha ulike betydninger/meningsinnhold for menneskene rundt disse (Eco 2000:273f, Heradstveit & Bjørgo 1996:28ff).

Ifølge Umberto Eco er det kun i forbindelse med ikonet og indekset det er nødvendig å sette objektet inn i modellen tegn – interpretant – objekt, siden en ikke trenger å vise til et objekt i den virkelige verden når en analyserer et vilkårlig tegn (Heradstveit & Bjørgo 1996:31f). Eco innfører også begrepet "*kulturell enhet*" for å finne en bedre måte å definere tegnets innhold enn å referere til mentale bilder og verdslige objekter (ibid:33). Dette innebærer at *tegnets meningsinnhold er kulturelt bestemt*. Videre er det viktig at det handler om *en kulturell kommunikasjon*. Det vil si at de gjenstandene vi finner i en gravkontekst er deler av datidens sosiale kommunikasjon. I den forbindelse gjør Eco oss oppmerksom på at siden det tegnet står for ikke trenger eksistere fysisk, betyr det at tegnet kan brukes både til å forvrengte og fortelle sannhet (jf. Hanisch 2001:10, med henvisninger).

Et annet moment som en også bør ha *in mente* er de handlinger gjenstandene blir brukt i, eller deres bruksprogram. Gjenstandenes bruksprogram tolker gjenstandene og plasserer disse innenfor en ramme av forutforståelse (Eco 2000:276). Dette betyr at to gjenstander som ved normal bruk ikke har noe felles, kan stille i samme klasse om disse brukes i en ny sammenheng/kontekst – tegnet får da ny mening.

3.3 Roller og identiteter

Dette fører oss fra gjenstand til individ, eller retter sagt til menneskelige *roller*. Roller blir her forstått som *den dynamiske siden av status*, der status betegner stillingen et individ har i et gitt samfunn. Distinksjonen kan forklares ved hjelp av begrepene å ha et yrke (status) og det å utføre et yrke (rolle) (S. Kristoffersen 2000:20f, Østerberg 1997:44ff). Den amerikanske samfunnsforskeren Erving Goffman (1992 [1959]) hevder at vi alle spiller ulike roller alt etter hvilken kontekst vi opptrer i. Goffman bruker teaterforstillingens prinsipper i sin analyse av sosiale relasjoner i dagliglivet.

Viktige begreper som her bør nevnes, da de blant annet kan passe for menneskers adferd både i gravritualer så vel som i kultiske riter, er *fasade*, uttrykksmidler av en fastlagt type som bevisst eller ubevisst tas i bruk av en eller flere personer under opptreden. *Dramatisering*, når personer i andres nærvær lar sin aktivitet bli preget av tegn som på en dramatisk måte retter søkelyset mot og bekrefter forhold som ellers ikke ville kommet frem like godt. *Idealisering*, knyttes til tegn som utsmykker og kaster glans over den daglige opptreden på en slik måte at den viser at man tilhører et høyere samfunnslag (Goffman 1992:27ff.). Alle disse stadiene kan tenkes utspilt i et gravrituale, da de involverte også her kan sies å stå for en opptreden.

Videre blir *livet bak kulissene*, stedet der man kan faller ut av rollen og gir slipp på fasaden, og som oftest er stengt for publikum, samt *hemmelig forståelse*, den skjulte kommunikasjon som bare er åpen for spesielt innvidde, momenter som også kan være verdt å ta i betraktning i en analyse som denne.

I første omgang er det fasadebegrepet, i betydningen *personlig fasade*, som viser til en persons distinksjoner, antrekk, kjønn, alder, rasemessig kjennetegn, høyde, utseende, holdning, ansiktsuttrykk, kroppsbevegelse etc. (Goffman 1992:29), som utmerker seg. Og da videre i inndelingen mellom *fremtoning*, eller ytre, og *manérer*. Førstnevnte innbefatter stimuli som gir oss opplysninger om personens nåværende rituelle situasjon, og sistnevnte stimuli som gir oss signaler om interaksjonsrollen denne har til hensikt å spille i den foreliggende situasjonen (ibid.). I min sammenheng kan disse henviser til henholdsvis den rollen avdøde hadde i livet og den rollen han/hun blir gitt i døden av de etterlevende. Det er også viktig å være klar over at bestemte sosiale fasader kan bli ”kollektive” og få sin egen eksistens (ibid:31). Dette vil i så fall kunne bety at slike kollektive fasader vil kunne vise seg i et gravmateriale.

Videre vil en aktiv bruk av tegn eller dramatisering for å forsterke en rolle/budskap også være en fruktbar innfallsvinkel for økt forståelse av et gravmateriale, siden det her dreier seg om en form for *opptreden på den dødes vegne*. Problemet er at man ikke med sikkerhet kan utlede direkte fra grav til roller i livet. En løsning på dette blir de norrøne kildene, da disse kan gi oss visse indikasjoner på ulike roller innen jernaldersamfunnet. Disse kildene viser til ulike roller/identiteter eller profesjoner. Det blir derfor mulig å bruke teoretiske modeller vedrørende identitet og roller, som ovenfor skissert også på et gravmateriale fra yngre jernalder. Man kan da prøve å spore disse rollene i det arkeologisk materiale.

Et annet viktig begrep i denne sammenheng er *identitet*, da det her på samme måte som ved rolle henviser til et bilde man vil gi av seg selv overfor andre. Til forskjell fra roller dreier det her seg mer om hvordan man selv virkelig vil være. På den annen side er det alltid en mulighet for en *post mortem* revidering av identitet. Ifølge sosiologen Richard Jenkins (1999), er identitet påvirket/oppbygget av indre (individuelle) og ytre (samfunnet) faktorer i ulike former for samspill. Dette blir et viktig punkt for forståelsen av forhistoriske identiteter, da det for det første umuliggjør sikker identifisering av enkeltstående individ/identiteter. Man kan nemlig ikke skille denne fra den kollektive identiteten som også finnes i det arkeologiske

materialet. For det andre kan man her oppnå viktig kunnskap om forhistoriske samfunns kollektive identiteter, fordi disse etter all sannsynlighet vises i trekk som en region/kultur har til felles.

Fredrik Barth (1970:12ff) hevder at i sosiale forhold står en ovenfor en strøm og motstrøm av prestasjoner, varer og tjenester. Vår egen og motpartens forhold til hva som anses som verdier er av stor betydning. I vår sammenheng gjelder det særlig der norrøne æresbegrepet.

3. 4 Det norrøne æresbegrepet

I en kontekst som dette kommer man ikke utenom datidens æresbegrep, som uten tvil var en viktig del av samfunnsordningen (jf. Hanisch 2001, Meulengracht Sørensen 1980, 1995). Ut fra de skriftlige kildene vet man at det ble sett på som stor skam eller *ergi* om menn utførte arbeid forbundet med kvinner (Meulengracht Sørensen 1980, 1995). Æren var en ideal fordring som samfunnet eller gruppen stilte individet overfor, og som samtidig også var nedlagt i individet som en streben. Dette betyr at æren først og fremst avhenger av samfunnet rundt en, venner og fiender, over og underordnede etc. (Meulengracht Sørensen 1995:187). Derfor var det viktig å oppfylle de forventninger som man ble stilt overfor, og ikke selv ha forventninger utover de som kunne oppfylles (ibid.). Æren var den viktigste rettesnoren for menneskets oppførsel og handlemåte, og anseelse og æresbevissthet var kjennetegnet på den frie mann og kvinne. Æren rommet alt hva mennesket helst skulle være (Steinsland og Meulengracht Sørensen 1994:109). I dette bildet var det viktig for begge kjønn å ikke bli krenket (Meulengracht Sørensen 1995:191). For menn innebar ofte slike krenkelser hentydninger til femininet eller *nid*, noe som ofte innebar beskyldninger med seksuelt innhold (Meulengracht Sørensen 1980:12). Beskyldninger om bruk av kvinneklær, samt det å utføre kvinnearbeid fremkalte en hel forestillingsverden rundt feighet og umandighet (ibid:29).

3. 5 Gender og queer

Siden dette arbeidet handler om gjenstander som vanligvis forbindes med kvinner funnet i graver som etter all sannsynlighet tilhører menn, kommer en ikke utenom genderproblematikken. Som vi har sett i kapitel 2. 3, så har genderforskningen utviklet seg fra å synliggjøre kvinner i forhistorien til å omfatte både barn, eldre, homoseksuelle, transvestitter etc. Sistnevnte to punkter kommer inn under benevnelsen queer-teori, som har sitt utgangspunkt i blant annet Judith Butler's kjente bok *Gender trouble* (1999 [1990]) som retter søkelyset mot de "skeive" kjønnskategoriene, og som videre stiller spørsmål ved den etablerte kjønnsdikotomien. Da materialet som danner basis for denne avhandlingen kan reflektere andre kjønnskategorier enn biologiske menn og kvinner, blir ulike arbeider rundt dette emnet viktig å ha i minne.

I kjølvannet av moderne genderforskning, eller som en del av denne, har den såkalte maskuline forskning oppstått (Gilchrist 1999:8f, jf. Connell 1995). Den tar for seg maskulinitet i et videre perspektiv, og utfordrer tanker om at menn i alle samfunn er aggressive, uinteresserte i barnestell etc. I tillegg diskuteres maskuline verdier som kommer i konflikt med/avviker fra tradisjonelle mannsverdier, noe som kan gi oss nye perspektiv på arkeologisk materiale som bryter med "normalen".

Ett annet emne innen genderforskningen er synliggjøringen av eldre og barn i forhistorien (Gilchrist 1999:89ff), to store grupper som man i dag vet lite om. I min sammenheng blir spørsmålet om Eldres rolle/identitet essensielt. Et lite, men interessant arbeid i denne forbindelse er Kurtis S. Lesick's artikkel *Re-engendering gender: some theoretical and methodological concerns on a burgeoning archaeological pursuit* (1997). Lesick opererer med et tredelt genderbegrep, der den første klassen er barn som er *han/hunkjønn*, den andre klassen består av *voksne* som er kvinner og menn, mens den tredje klassen, *eldre*, defineres som *kanskje* kvinner og menn (Lesick 1997:35ff). Om jernalderssamfunnet opererte med en lignende tredeling av individets identitet, noe som bl.a. Njåls- og Egil Skallargrímssonar saga *kan* indikere (jf. Meulengracht Sørensen 1980:9f, 107), betyr dette at det tradisjonelle *æresbegrepet* kun var knyttet til gruppen *voksne*. Dette vil igjen bety at individer over og under en vis alder kunne unngå ergistemplet og derfor hadde muligheten til å forsere blant annet kjønnsbarrierer. Menn over en viss alder kunne med andre ord utføre arbeid "innan

stokks”, arbeid med kvinnelige konnotasjoner som barnepass, matlaging og ”håndverksproduksjon” (Lesick 1999:36).

En annen mulighet er menn med funksjonshemninger som fritar dem fra de maskuline normene forbundet med æresbegrepet. Det er et kjent fenomen fra nyere tid at flere som drev med bygdehåndverk på 17-1800-tallet kunne ha ulike former for handikap som hindret dem å delta i det daglige arbeidet på gårdene (Kloster 1972:140). Det kan derfor tenkes at menn som var eller ble funksjonsudyktige vedrørende det normale arbeidet på gården eller i krig, kunne få andre roller/identiteter også i jernalderssamfunnet.

Det mangfold som genderforskningen nå favner, har gjort genderteori til et anvendelig verktøy i belysningen av fortidens samfunn. Ikke bare vil nye grupper i forhistorien kunne synliggjøres, men det kan også bidra til å nyansere ennå stereotype oppfatninger av det forhistoriske mennesket. Genderforskningen åpner således opp for nye innfallsvinkler til – og nye måter å tolke – det arkeologiske materialet på. Videre vil den økte bevisstheten genderteorien har gitt oss forhåpentligvis føre til at vi stiller andre og nye spørsmål både til det arkeologiske materialet og til tidligere arbeider.

3. 6 Sammenfatning

For å tolke et materiale som det denne avhandlingen baserer seg på, må en innom ulike teorier vedrørende gravskikk og ritualer knyttet til denne. Her blir teorier med utgangspunkt i Arnold van Genneps’ arbeider essensielle. Siden dette materialet består av gjenstander som kan virke som tegn, mener jeg at semiotikk i C. S. Peirce’s og U. Eco’s vinkling kan være anvendelig. Videre vil R. Jenkins’ og E. Goffman’s tanker rundt identitet og roller, samt siste generasjon genderforskning være essensielle for å kunne si noe om samfunnet og individene som har etterlatt dette materialet.

Kapittel 4. Metodisk tilnærming

Analysen er basert på gravfunn fra Hordaland og Sogn og Fjordane, der våpen er funnet i kombinasjon med tekstil- og kjøkkenredskaper. Opplysningene om gravfunnene er basert på tilvekstlistene i Bergen Museums arkeologiske hovedkatalog, supplert av Per Fett's serie *Førhistoriske Minne* for Hordaland og Sogn og Fjordane, samt opplysninger i topografisk arkiv ved Bergen Museum. I tillegg har jeg selv gått gjennom deler av materialet i museets magasin for å finne svar som nevnte oversikter ikke kunne gi. Eksempelvis har jeg målt diametrene til spinnehjul og dessuten veid dem. Dateringen av materialet er i hovedsak basert på andre arbeider der de samme gravene er belyst og datert (jf. Appendiks 1, katalog).

4. 1 Gravgodset som kilde - usikkerhetsmomenter

For min problemstilling er to forhold sentrale. Det ene er knyttet til hva slags gjenstander menn og kvinner ble utstyrt med i graven. Det andre gjelder hvorvidt funn er sluttet eller sammenblandet.

Et av arbeidene som har vært ansett som sikkert grunnlag for å definere manns- og kvinnegraver, er *Iron Age Man in Denmark* (Sellevoid et al. 1984). Ifølge denne undersøkelsen, som er basert på sammenligning av skjelettmateriale og gravgods, kan våpen entydig knyttes til menn (ibid), mens tenkroker kun er funnet i kvinnegraver. Tenkroker hører til håndteine eller spinnehjulet. Dette har ført til at spinnehjulet nokså automatisk har blitt ansett som kjønnsindikerende for kvinner (Sellevoid et al. 1984, Solberg 2000:235, Hanisch 2001:72ff). I den forbindelse har det også vært en tendens til at andre tekstilredskaper er blitt knyttet til kvinner, selv om den danske undersøkelsen ikke fant holdepunkt for dette. Det er også verdt å merke seg at spinnehjul er påvist i våpengraver på kontinentet (Breitsprecher 1987:85ff, 317ff, Tabelle 2), samt at disse også blir knyttet til barnegraver (Czarnecka 1988:128, K. Kristoffersen 1991:69).

I den aktuelle undersøkelsen blir det derfor viktig å avklare om spinnehjulene som er funnet sammen med våpen, representerer sluttete funn, eller om funnene representerer dobbelgraver. For metodisk å avklare problemet om det dreier seg om dobbeltgraver eller "atypiske" mannsgraver vil først "rene" eller sikre manns- og kvinnegraver bli definert. De gravfunnene

med våpen og tekstilredskaper som ikke faller inn under disse kategoriene, vil bli aktuelle for min undersøkelse, der jeg antar at også menn kunne få tekstilredskaper deponert i gravene.

Storparten av gravmaterialet fra yngre jernalder i Vest-Norge er fremkommet ved at grunneier kom over gravene da haug og røys ble fjernet, eller ved tilfeldig graving i jorda. Ofte har finneren gitt gode beskrivelser av funnomstendighetene, andre ganger blir beskrivelsene utilstrekkelige. Noen steder er det foretatt etterundersøkelser av funnstedet, andre steder ikke. Hvis jeg skulle stille så strenge krav til materialet at jeg kun benyttet funn fremkommet gjennom arkeologisk utgraving, ville materialet bli for lite til å tas opp til drøfting.

Jeg er ikke den første som har stått overfor dette problemet. Liv Helga Dommasnes (1976) har forsøkt å løse det ved å dele ulike gravfunn inn i seks kategorier etter kildeverdi ut fra tilgjengelige opplysninger om funnene. Jeg anser dette som en fruktbar innfallsvinkel og vil - som Dommasnes - dele funnene i 6 kategorier som avspeiler graden av sannsynlighet av at det dreier seg om et sluttet funn. Dessuten vil noen observasjoner knyttet til funnkonteksten bli vektlagt (se nedenfor).

- A: *Faglig utgravde funn. Også ettergravninger der en del av oldsakene ble funnet tilfeldig, hvis det har vært mulig å rekonstruere graven. Funnet bør være tilnærmet fullstendig, gravanlegget ikke vesentlig forstyrret. Det blir her ikke gjort forskjell på brann- og skjelettgraver.*
- B: *Ettergravninger av delvis ødelagte gravanlegg og andre funn med gode opplysninger direkte fra finner eller via tilvekstene. Funn i denne kategorien bør være sluttete, men ikke nødvendigvis fullstendige. Funnomstendighetene, også gravformen bør kunne rekonstrueres til en viss grad.*
- C: *Funn med mindre fullstendige opplysninger. Også "ettergravninger" som nærmest har vært en synfaring av funnstedet. Opplysninger om at gjenstander er funnet samlet vurderes hit. Generelt vurderes opplysninger om at oldsaker er funnet sammen under flat mark høyere enn en opplysning om at de er "fra haug", da det er lite trolig at finnerne alltid har gjort oppmerksom på om gjenstandene er funnet på ulike steder i haugen. Hvis det derimot er oppgitt en nærmere lokalisering innen haugen, f. eks. "i utkanten", "nedskåret i auren" e. l., vurderes funnet til kategorien C. Så også funn av*

ganske få gjenstander dersom det finnes opplysninger om selve gravanlegget, f. eks. kiste/brent.

D: Stammer fra haug, ellers ingen opplysninger som gir muligheter til å avgjøre om det dreier seg om en eller flere graver, eventuelt hvilke gjenstander som hører til hvilken grav. – Opplysninger om at et funn er fra haug regnes som sikre. Det er ingen lignende kategori for "flat mark", da opplysninger om dyrking o. l. ofte savnes.

NB! En del funn i denne kategorien vil ut fra kronologiske kriterier kunne betraktes som sluttede, og kan da med visse reservasjoner anvendes i diskusjonen.

E: Funn med usikre eller svært ufullstendige opplysninger; opplysninger innhentet lang tid etter at funnet ble gjort/sendt inn til museet. Dette siste gjelder i første rekke tilleggsopplysninger om eldre funn hentet fra Per Fett: "Førhistoriske minne". NB! som for kategori D.

F: Funn uten opplysninger. Funn som er tvilsomme som gravfunn. Funn som ut fra kronologiske kriterier må være sammenblandet, og som ikke inngår i kategoriene D eller E. Brukes til å bestemme antall kjente graver.

NB! som for kategoriene D og E. (Dommasnes 1976:34f).

Bruken av slike kategorier eller kriterier vil være omstridt, da mange mener at det bare er urørte og sluttede funn som kan gi oss kunnskap om gravskikk, og da spesielt i slike spørsmål som denne analysen prøver å finne svare på. Slik jeg ser det, er likevel en slik kategorisering fruktbar. Ved hjelp av disse kategoriene vil en langt på vei kunne avgjøre om et funn er sluttet eller ikke. For spørsmålet om et funn er sluttet eller ei vil følgende opplysninger være av særlig betydning:

- Er gjenstandene funnet samlet i gravgjemme?
- Er gjenstandene funnet samlet - f.eks. i kullag?
- Viser samtlige gjenstander spor etter samme gravskikk, f.eks. branngrav?

Opplysningene må vurderes i hvert enkelt tilfelle og ses i lys av de nevnte kategorier A til E.

Når dette er sagt, må det bemerkes at det i en analyse som min ideelt ikke bør forkomme materiale fra kategoriene E og F, da disse er meget usikre. I tillegg bør også kategori D behandles meget varsomt. Jeg vil derfor vektlegge kategoriene A–C. For funn som faller innenfor kategoriene D–E vil det først og fremst være aktuelt å se om det er stor eller liten grad av sammenfall med funn i kategoriene A–C. Kategori E/F vil ikke på samme måte tillegges vekt, med unntak av i sammenligninger med de øvrige kategoriene.

Det skal imidlertid ikke underslås at det kan være vanskelig å bestemme hvor grensen går mellom de ulike kategoriene. Noen funn kan ha et par linjer med beskrivelse som sier mye, og andre kan ha lengre utredninger som kanskje til syvende og sist sier lite. I tillegg kommer det at opplysninger kommet til i etterkant ut fra Per Fett sine forespørsler faktisk kan være brukbare, da Fett ved sine etterundersøkelser ofte kom i kontakt med lokale informanter.

4. 2 Definisjoner og premisser for våpengraver

En vanlig prosedyre ved kjønnsbestemmelse av graver fra yngre jernalder er å bruke tekstilredskaper som en mer eller mindre sikker kvinneindikator, på linje med ovale spenner i par og smykker (Furnes 1999:59, Gellein 1997:19, Hatleskog 1986:79, Ringstad 1986:228, Samdal 2000:30, Solberg 1985:65). Dette fører lett til en form for sirkelslutning som kan være vanskelig å komme ut av, og som gjør at andre manns- og kvinneroller, identiteter etc. blir borte (Dommasnes 1976:30, Samdal 2000:30f). Dersom en grav inneholder for eksempel et spinnehjul eller vevsverd i tillegg til et komplett våpensett, samt annet utstyr som blir regnet som mannsindikatorer, stemples den nærmest automatisk som en dobbeltgrav inneholdende både mann og kvinne. Videre fører dette til at tolkninger som bryter med de vedtatte kjønnsnormene ikke blir tatt med. Dette kan være tolkninger som går på menn som tekstilarbeidere eller kvinner som krigere. Eksempel på slike automatiske definisjoner av dobbelgraver kan fotnoten til B6380 i tilvekstene være; *”En untagelse herfra er haandsnellehjulet, n., som antyder at graven ogsaa har indeholdt kvindesaker”*.

Slike bemerkninger i tilvekstkatalogene og rapporter blir ofte hengende ved de ulike funnene, og får med tiden karakter som et faktum. Data vedrørende flesteparten av disse gravene er mangelfulle, og det kan selvsagt dreie seg om dobbelgraver. Det blir imidlertid for enkelt å avskrive samtlige atypiske graver, det vil si graver som inneholder redskaper vanligvis

forbundet med kvinner deponert sammen med våpen, ut fra et argument om at det her kun dreier seg om dobbelgraver.

At kjønnsdefinering er problematisk og ikke alltid følger tradisjonene viser for eksempel B8248 med pil, løvkniv, saks, vevlodd og ullkam som blir definert som mannsgrav (Fett 1952b:7), til tross for at konteksten rundt funnet er dårlig. Det hadde faktisk vært mer logisk å kalle slike graver for kvinnegraver, da piler er påvist i kvinnegraver (Næss 1996:76).

Selv om det ikke er uproblematisk å kjønnsdefinere våpengraver med tekstilredskaper, har jeg valgt å gjøre dette ved å dele materialet inn i sikre, delvis sikre og usikre mannsgraver. I utgangspunktet har jeg ikke benyttet redskaper som kjønnsindikator fordi dette vil føre til sirkelslutninger. Men når redskapene innen en enkel yrkesprofesjon kommer opp i et slikt antall at man for eksempel kan snakke om smedgraver eller komplette verktøysett for tekstilproduksjon, bør nok disse elementene også vurderes, især i de mer usikre tilfellene. Vi får da følgende definisjoner:

Sikre mannsgraver med tekstilredskaper:

- Funn som inneholder sverd, spyd, skjoldbule eller to eller flere våpen i kombinasjon - og som dessuten
- mangler sikre kvinneindikatorer, som koniske eller ovale spenner, fem eller flere perler.
- Gjenstandene skal dessuten være funnet samlet i en forholdsvis godt beskrevet og (mer eller mindre) urørt gravkontekst
- og/eller være et faglig utgravd/undersøkt/ettergravd gravfunn.

Delvis sikre mannsgraver med tekstilredskaper:

- Funn med sikre eller delvis sikre mannsindikatorer, som et enkelt våpen, og
- som dessuten mangler sikre kvinneindikatorer (som ovenfor).
- Gjenstandene bør finnes mer eller mindre samlet i tid og rom, samt
- ha forholdsvis gode opplysninger om konteksten rundt funnet.

Usikre mannsgraver med tekstilredskaper:

- Funn med usikre mannsindikatorer, som en enkel øks eller pil, og som
- dessuten inneholder sikre/antatt sikre kvinneindikatorer, som for eksempel flere tekstil- og kjøkkenredskaper i kombinasjon.
- Funnopplysningene og funnkontekst er mangelfull/usikker.
- Funnene kan dessuten inneholde tilleggssfunn som har en kontekst som gjør det problematisk å automatisk knytte disse til et bestemt gravfunn.

Kartfesting av materialet for å undersøke om eventuelle mønstre vil materialisere seg blir metodisk viktig. Skiller for eksempel noen områder seg ut med flere atypiske graver enn andre regioner? Materialet vil også bli behandlet i tabellform og sammenlignet med andre graver med tekstil- og kjøkkenredskaper. Skiller våpengravene med tekstil- og kjøkkenredskaper seg ut fra andre graver med samme typen redskaper? Finnes det andre redskaper i disse gravene som indikerer at det dreier seg om spesielle individer, eller skiller seg ut på annen måte?

For å kunne vurdere mønstre med hensyn til gjenstandskombinasjoner, er samtlige graver med tekstilredskaper fra yngre jernalder i Hordaland og Sogn og Fjordane gjennomgått.

Når det gjelder kjøkkenredskapene har jeg ikke funnet behov for å gå like grundig til verks som for tekstilredskapene. Denne redskapsgruppen er i utgangspunktet ikke like sterkt forbundet med kvinner og er derfor ikke like omdiskutert i forbindelse med kjønnsbestemmelser. Med andre ord; *finner man en våpengrav som inneholder en stekepanne eller et stekespidd, har disse sjelden vært klassifisert som mulige dobbelgraver.*

Også kjøkkenredskaper funnet sammen med våpen vil bli kartfestet for å skille ut eventuelle regioner der dette fenomenet er vanligere enn andre. Finnes det for eksempel en sammenheng mellom våpengraver med kjøkkenutstyr og regioner med mye importmateriale, noe som eventuelt kan indikere at kjøkkenutstyret i enkelte mannsgraver har sammenheng med langfart?

4.3 Skriftlige kilder og analogier

Store deler av yngre jernalder kan anses som en protohistorisk tid. Derfor blir ulike skriftlige kilder som kan belyse problematikken viktig. I og med de fleste skriftlige kildene er nedskrevet i middelalderen, blir det nødvendig å vurdere deres kildeverdi i relasjon til samfunnet i yngre jernalder. Grunnlaget for mange av tolkningene av jernaldersamfunnet og dets sosiale struktur bygger nettopp på disse kildene. Forholdsvis rigide kjønnsdikotomier og strenge æreskodekser, samt heltemot og voldelig atferd, kan stå som nøkkelord i denne forbindelse. I mange sammenhenger har de skriftlige kildene blitt tillagt større vekt enn de arkeologiske, noe som igjen kan ha influert tolkninger av det arkeologiske materialet (Andersson 1997:19). Nyere forskning på de skriftlige kildene har imidlertid gjort oss bevisst på at de - selv om de kan romme feilkilder - kan gi oss viktige opplysninger om datidens forestillinger og idealer, når de brukes med relevante forbehold. Ved bruk av det skriftlige kildematerialet, er det videre viktig også å ha *in mente* at det dreier seg om flere ulike kildetyper, og at disse befinner seg på ulike stadier mellom ”sannhet” og fiksjon.

I tillegg til analogier fra det skriftlige middelalderske kildematerialet ser jeg det som viktig å også bruke analogier fra det førindustrialiserte skandinaviske bondesamfunnet. Etter manges mening bærer dette i seg trekk som kan gå tilbake til førhistorisk tid. Geografisk sett er det også fornuftig å bruke analogier som ikke er for fjernt i rom (Lagerlöf 1991:18). Når det er sagt, må det imidlertid bemerkes at denne oppgavens problemstilling omfatter indikasjoner på seksuelle/kjønnslige normer som klart kan ha blitt sensurert bort og/eller omgjort til abnormiteter i en kristen skriftradisjon, både i middelalder og i 1800-tallets bondesamfunn. Det kan derfor være av stor interesse å trekke inn opplysninger fra andre kulturer. Jeg vil i det følgende også benytte etnografiske analogier fra fjernere områder om disse er relevante for denne oppgavens problemstillinger. Eksempler på dette kan etnografiske beskrivelser av nordamerikanske *Berdacher*, eller ”two-spirits” (Blackwood 1984, Callender & Kochems 1983, Fulton & Anderson 1992, Grambo 1989:108, 1991:135, Hollimon 1992:86, 2000, Kroeber 1976:46, 497, Prine 2000, Rosco 1996:329ff, 1998), samt beskrivelser av enkers symbolske død være (James 1963:115, Østigård 1998:52, 2000:22). Slike analogier kan være med på å lette forståelsen av hvorfor man finner kvinnerelaterte gjenstander i våpengraver, eventuelt være med på å gjøre enkelte tolkninger av dette materialet mer eller mindre sannsynlige. Da man også finner paralleller til ovennevnte også i de nordiske/germanske

delene av verden (jf. Shetelig 1947, Troels-Lund 1904:71, *Germania* 43), kan bruken av slike analogier ytterligere forsvares.

Generelt defineres analogier som overføring av informasjon fra et objekt til et annet basert på enkelte sammenligningsrelasjoner mellom disse (Hodder 1982:16). Poenget med dette blir for arkeologien å kunne si noe om forhistoriske samfunn ut fra samfunn man kan/har kunnet observert i moderne tid. Det som binder disse to enhetene sammen blir ulike former for fellestrekk, vanligvis i gjenstandsmateriale. Hodder (1982:16ff) skiller her mellom *formale* og *relasjonelle* analogier, der førstnevnte karakteriseres som svak, siden denne tar utgangspunkt i at om to objekt har noen fellestrekk, så har de sikkert flere. Relasjonelle analogier på den annen side forsøker å utlede noen forbindelser, basert på natur eller kultur, mellom de ulike aspektene i analogien. De ulike ting assosiert innen analogien ses som gjensidig avhengige av hverandre, men ikke direkte forbundet med hverandre. Hodder mener at relasjonelle analogier er den beste formen for analogibruk, da alle forbindelser her må undersøkes ut fra sin relasjon til en klart definert og forklart kontekst, der de ulike funksjonelle aktivitetene foregår (ibid:21). Det er slik bruken av analogier i denne avhandlingen skal oppfattes.

4. 4 Sammenfatning

Før en kan gå i gang med selve drøftelsen av materialet blir det viktig å analysere materialets troverdighet. Det meste av materialet er kommet til via andre veier enn arkeologiske undersøkelser. Dette gjør at det blir viktig med en metode som kan redusere usikkerheten som dette medfører. Jeg har valgt å benytte meg av Liv Helga Dommasnes' (1976:34f) kriterier for kildeverdi. Dessuten har jeg lagt vekt på enkelte trekk ut fra dette når det gjelder funnenes kontekst. I tillegg har jeg delt materialet inn i sikre, delvis- og usikre mannsgraver. Materialet blir kartfestet, samt behandlet i tabellform for å finne mønstre som kan skille dette materialet fra andre graver med tekstil- og kjøkkenredskaper. Da materialet stammer fra en tidsepoke som også dekkes av den norrøne litteraturen, blir det nødvendig å trekke analogier fra denne inn. Videre vil etnografisk materiale både fra den førindustrielle Norden og fra Nord-Amerika bli benyttet. Før vi kommer så langt blir det viktig med en gjennomgang av materialet.

Kapittel 5. Materiale

Materialet som ligger til grunn for denne analysen, består av kategoriene *tekstilredskaper* og *kjøkkenredskaper* funnet sammen med våpen i en gravkontekst. I det følgende vil disse redskapsgruppene bli nærmere gjennomgått og drøftet. Tekstilredskaper og kjøkkenredskaper er to store redskapsgrupper. Her vil bare slike redskaper som er funnet sammen med våpen inngå i den videre drøftelsen. Først vil jeg gå gjennom tekstilredskapene (5.1.), så kjøkkenredskapene (5.2).

5. 1 Tekstilredskapene

Under benevnelsen tekstilredskaper hører en lang rekke ulike redskaper. Her finner man vevsverd, vevlodd/kljåstein, vevrell, ullkam/linhekle, spinnehjul, bein- og metallnåler, nålehus, sømglattere, hvalbensplater og sakser (Petersen 1951). I tillegg kommer linklubber, biledvevkammer, rester av ulike vevtyper som bildevever og brikkevev (Andersson 1996). Siden det bare er en del av dette som er påvist i våpengraver, har jeg vært nødt til å gjøre et utvalg der bare de mest vanlige tekstilredskapene vil bli drøftet. Dette vil videre si at det er *vevsverd*, *vevlodd*, *spinnehjul* og *ullkam/linhekle* som kommer under betegnelsen tekstilredskaper i denne analysen. I tillegg til disse har jeg tatt med et gravfunn som inneholdt en *bennål* (B10021/II) og et inneholdene *nålehus* (B5485/5516). Disse ble også funnet sammen med våpen/skjold.

5. 1. 1 Vevsverd

Vevsverdet fra yngre jernalder (R 440) ble oppfattet som spydspiss inntil Oluf Rygh i 1878 klassifiserte det som vevsverd (Petersen 1951:285). De er mye lengre enn spydspisser, og bladet er spesielt langt i forhold til skaftet. Ifølge Jan Petersen (1951) kan man ut fra variasjon i håndtaket skille mellom to typer; en der falen kan ha en åpning til den ene siden, og en der falen vanligvis står skjevt i forhold til bladet (R440). Førstnevnte har en flat tange som er tilspisset i den ytre enden, og som enten går i skjev vinkel eller fortsetter i dennes midtlinje. Dette er ofte en kortere type enn R440 (Petersen 1951:288). Sistnevnte (R440) er den vanligste typen. Ut fra de vevsverdene man har kunnet bestemme lengden på, ser man at lengden varierer fra 60-80 cm, de fleste er på 70-80 cm. Men det finnes også eksemplarer som

er over 80 og under 60 cm. Falens lengde varierer mellom 8,5 og 16 cm, de fleste er mellom 9,5 og 14 cm. Når man ser bort fra størrelsen, er vevsverdene av typen R440 (funnet i Norge) meget like i utformingen, med unntak av et par der falen fortsetter langs bladets midtlinje, samt et eksemplar som er enegget (ibid:287).

Når det gjelder den mer sjeldne typen, er denne mindre og spinklere enn R440, lengden ligger her på 65-70 cm. Mye tyder på at håndtaket, som kan være av tre eller bein, har ligget i fortsettelsen av bladets midtlinje på disse sverdene med tange (Petersen 1951:288). I tillegg til disse to typene som begge er i jern, har man en del eksemplar som er utført i hvalbein, de fleste fra Nord-Norge. Disse er som oftest større enn typene av jern. De fleste som lar seg bestemme, er over 80 cm lange. De blir som oftest bare funnet i Nord-Norge, noe som kan skyldes at beinmateriale bevares lettere i det mer kalkholdige jordsmonnet der oppe. Dette vil igjen si at slike vevsverd kan ha vært i bruk også i vårt område, noe som B5764, B5717, fra henholdsvis Myklebostad, Eid og Hilde, Nordfjord, begge Sogn og Fjordane indikerer. I vår forbindelse er det verdt å merke seg at ingen vevsverd av bein noensinne er funnet i våpengraver (ibid:290ff).

Vevsverd som gravgods har vært et vanlig innslag i kvinnegraver allerede fra romertiden av. Vevsverdene fra eldre jernalder er imidlertid av en mye kortere type – med lengder mellom 34-49 cm (Kristoffersen 2000:119) – enn de som blir vanlige fra merovingertid og utover. Disse finnes i lengder på 65 til 80 cm (Petersen 1951:290). Hva som er bakgrunnen for økningen i lengde er vanskelig å si, men det kan muligens indikere en produksjon av tøy med større bredde enn før. Det kan imidlertid også ha sitt utgangspunkt i nyere og hurtigere vevningstekniker. Uansett indikerer de nye vevsverdene en endring i tekstilproduksjonen.

De aller fleste vevsverd som kan tidsfestes er ifølge Petersen fra vikingtid. Det indikerer at redskapene ble vanligere i perioden. Den mest utbredte typen vevsverd i våpengraver er R440, bare et eksemplar av typen med tange er funnet. Petersen opererer med 24 vevsverd i våpengraver på landsbasis. De aller fleste funnene er gjort i Sogn og Fjordane (Petersen 1951:294). Hordaland og Sogn og Fjordane har til sammen, ut fra min gjennomgang, 13 slike funn. Når det gjelder den totale utbredelsen i landet som helhet, er det bare Oppland og Telemark som kommer opp mot Sogn og Fjordane og Hordaland i antall.

Funn av vevsverd sammen med våpen i Hordaland og Sogn og Fjordane er som følger:

Bryn, Voss, Hordaland	B3987	Branngrav i kammer, gjenstander i kar	Kat. A
Fitjo, Voss, Hordaland	B3708	Funnet i "tett klynge" i haug	Kat. B
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B5588	Funnet samlet i haug	Kat. C
Hollekve, Sogndal, Sogn og Fjordane	B10438	Funnet sammen med spyd	Kat. E
Horveid, Voss, Hordaland	B6924	Funnet "nær ved hverandre i en aker"	Kat. D
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719/I	Brent grav fra haug	Kat. E
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719/II	Ubrent grav fra haug	Kat. E
Hønsi, Vik, Sogn og Fjordane	B4327/4390	Funnet "tæt sammenpakket" i haug	Kat. C
Lekve, Ulvik, Hordaland	B5490	Funnet samlet under flat mark	Kat. C
Sekse, Ullensvang, Hordaland	B4424	Funnet samlet blant kull	Kat. A
Skare, Odda, Hordaland	B5028	Funnet samlet i hellebygd kammer	Kat. B
Totland, Samnanger, Hordaland	B6609	Funnet samlet ved oppdyrking, glødeskall	Kat. B
Årøyini, Sogndal, Sogn og Fjordane	B4878	Funnet i "a hallow space"	Kat. D

(Tabell 1. Vevsverd i våpengraver)

Mye tyder på at vevsverd kan ha vært en integrert del av menns gravgods fra tiden rundt begynnelsen av vikingtid. Vi kan merke oss at funnene konsentrerer seg om Ullensvang/Odda i Hardanger, og Voss/Ulvik, samt Sogndal. Funnet fra Vik ligger også i nærheten av Vosseregionen. Det eneste unntaket fra disse konsentrasjonene er funnet fra Totland. Av disse funnene kan i alt 8 grupperes i kategori A–C og 5 i kategoriene D–E. Det eldste av disse (B4719) dateres til perioden 600-700 (jf. Appendiks 2:I).

5. 1. 2 Vevlodd

Vevloddene eller *kljåstein* som de ble kalt på gammelnorsk, blir regnet som de simpleste gjenstandene i gravgodset (Petersen 1951:295). De aller fleste er grovt tillaget og av ulik størrelse og form. Det vanligste materialet er kleber, men også skifer og annen bergart er blitt brukt. Fellesnevneren for disse gjenstandene er et gjennomboret bærehull. Når det er sagt, må det bemerkes at de ofte kan ha innskåret ulike merker som kors, sirkel, runer eller kombinasjoner av disse, kryss og V-figurer (ibid:295, Hoffmann 1974:20). Lengden varierer mellom 8 og 13 cm, de fleste er mellom 9 og 11 cm. Bredden kan variere mellom 5-8 cm, der de fleste ligger på 6-7 cm. Lengder på opp til 15 cm og ned i 6 cm, samt bredder på 11 cm og 3-4 cm kan også forekomme (Petersen 1951:295). Ut fra det forholdsvis store antallet lodd som trengs i en oppstadvev, er det et lavt antall som blir deponert i gravene, i det fleste tilfellene bare 1-3 steiner (ibid.). Petersen tolker dette som at disse få steinene symboliserer

resten, eller med andre ord hele vevstolen. Ut fra Petersen finnes vevlodd bare i 7 våpengraver på landsbasis (ibid:296). Min gjennomgang tyder på at dette er et for lavt tall, da jeg i mitt materiale har hele 15 tilfeller der vevlodd forekommer. Men når det er sagt, må det innrømmes at vevloddene utgjør en problematisk gjenstandskategori. De er ganske like garn- og fiskesøkker og så vanskelig å skille fra disse at flere forskere har valgt å ikke gå inn på denne problemstillingen (Olsen 1998:57). Samlet antall på landsbasis viser at også her stiller Hordaland og Sogn og Fjordane med flest funn (Petersen 1951:296f).

Funn av vevlodd sammen med våpen i regionen er som følger:

Brekke, Gulen, Sogn og Fjordane	B8118	Vevloddet funnet i etterkant	Kat. E/F
Gjelle, Voss, Hordaland	C1313-17	Funnet i haug	Kat. D
Gjerstad, Tysnes, Hordaland	B2488-94	Funnet under pløying på flat mark	Kat. E
Gutedalen, Stryn, Sogn og Fjordane	B7894	Funnet i branngrav fra haug	Kat. E/F
Henne, Gloppen, Sogn og Fjordane	B10094	Ettergravning ved W. Slomann	Kat. B
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B5588	Funnet samlet i haug	Kat. C
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B8826	Funnet under veiarbeid	Kat. E/F
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719/III	Funnet i blandet grav fra haug	Kat. E/F
Moa, Årdal, Sogn og Fjordane	B8248	Funnet ved dyrkning og innsendt	Kat. E/F
Muri, Stryn, Sogn og Fjordane	B12812	Funnet under veiarbeid	Kat. E/F
Myking, Lindås, Hordaland	B10625	Funnet samlet blant aske og kull	Kat. B
Naterstad, Kvinnherad, Hordaland	B5927	Funnet under flat mark	Kat. E
Nedstås, Ulvik, Hordaland	B8032	Funnet blant kull i fordykning	Kat. B
Skiple, Voss, Hordaland	B8545/II	Funnet spredt i haugen ved ettergraving	Kat. E
Øvsthus, Voss, Hordaland	B10855	Funnet i eller ved haug	Kat. E/F

(Tabell 2. Vevlodd i våpengraver)

Av disse er det risset inn runer på tre av loddene fra B8032, 5 av loddene i funnet B5927 har innskåret kors, andre lodd i samme funn har enkle streker, mens det er slipt inn en rille på den ene siden av loddet fra B10094. Videre kan bare 4 av funnene med lodd plasseres i kategorien A-C, 4 av dem i kategorien D-E, mens hele 7 funn er så usikre at de må plasseres i den tvilsomme kategorien E/F. I tillegg til dette har vevlodd en merkelig tendens til å bli funnet i etterkant, samt at det er nærmest umulig å skille dem fra eventuelle fiske- og garnsøkker, en usikkerhet som også tilvekstene gir uttrykk for. Samlet betyr dette at vevloddene er problematiske å bruke i en analyse som dette, og derfor må brukes med forsiktighet. De eldste funn med lodd i mitt materiale dateres til perioden 700-800 (jf. Appendiks 2:I).

5. 1. 3 Spinnehjul

Spinnehjul er klart det vanligste tekstilredskapet fra yngre jernalder. Typen er enkel og finnes i flere former. Den vanligste er ifølge Petersen flat på undersiden og mer eller mindre hvelvet på oversiden (Petersen 1951:302). Denne beskrivelsen er ifølge Ellen Høigård Hofseth altfor vag og sier derfor lite om de ulike typene som eksisterte (Høigård-Hofseth 1985b:33), men siden klassifisering av spinnehjulene går utover rammene for denne oppgaven, velger jeg å bruke Petersen sine formuleringer. Flere av typene har trekk fra folkevandringstidens former (Petersen 1951:303f). Det klart mest brukte materialet var kleberstein også på Vestlandet. Andre bergarter som sandstein og skifer, samt brent leire forekommer imidlertid også (ibid:305). Ornament finnes, men er langt sjeldnere i yngre jernalder enn i perioden forut. Mønstre er som regel horisontale sirkler, vanligvis ikke mer enn 8 sirkler. Strekdekor kjennes også (Høigård-Hofseth 1985b:56).

Petersen opererer med 16 funn der spinnehjul finnes i mannsgraver (Petersen 1951:308f). Ut fra materialet i denne oppgaven er det 13 graver der spinnehjul finnes sammen med våpen og andre mannsindikatorer. Av disse er det 8 graver som har spinnehjul som eneste kvinnerelaterte gjenstand, noe som Petersen tar til inntekt for at det dreier seg om mannsgraver og ikke dobbelgraver (ibid:309). Petersen tolker spinnehjulene i mannsgraver som ”minnegaver” til den døde fra den kvinnen som eide dem (ibid.).

Funnene fra Hordaland og Sogn og Fjordane er som følger:

Gjelle, Voss, Hordaland	C1313-17	Funnet i haug	Kat. D
Grytten, Gulen, Sogn og Fjordane	B8272	Funnet nært sammen på et sted	Kat. C
Hauge, Gloppen, Sogn og Fjordane	B5150	Båtgrav fra haug	Kat. B
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B5588	Funnet samlet i haug	Kat. C
Hillestad, Lærdal, Sogn og Fjordane	B11242	Funnet i vassledningsgrøft	Kat. D
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719/III	Funnet i blandet grav fra haug	Kat. E/F
Naterstad, Kvinnherad, Hordaland	B5927	Funnet under flat mark	Kat. E
Netteland, Kvinnherad, Hordaland	B5775/13229	Funnet i to omganger	Kat. E/F
Revikja, Vågsøy, Sogn og Fjordane	B11239	Funnet spredt i rasert røys	Kat. D
Saude, Voss, Hordaland	B6380	"Sakene laa tæt sammen"	Kat. A
Vardberg, Ulvik, Hordaland	B4924	Funnet spredt i haugen	Kat. E/F
Vedo, Haus, Hordaland	B3326	Funnet blant kull	Kat. C
Årheim, Stryn, Sogn og Fjordane	B4408	Funnet i haug	Kat. E

(Tabell 3. Spinnehjul i våpengraver)

Av disse faller 5 i kategoriene A–C og 5 i kategoriene D-E, mens 3 funn må plasseres i den tvilsomme E/F kategorien. Geografisk er 7 funn fra Hordaland og 6 fra Sogn og Fjordane. Av disse kan tre funn knyttes til området Voss/Ulvik. Tre av de andre funnene fra Hordaland befinner seg også i nærheten av denne regionen. Når det gjelder Sogn og Fjordane, stammer funnene B4408 og 5588 fra området rundt Innvikfjorden, B5150 befinner seg også forholdsvis nær disse. De tre andre funnene er spredt i hele regionen. Det eldste funnet med spinnehjul (B4408) er datert til perioden 500-600, overgangen mellom eldre og yngre jernalder, og er dermed det eldste tekstilredskapet i denne analysen (jf. Appendiks 2:I).

5. 1. 4 Ullkam/linhekle

Ullkammene finnes vanligvis i form av tynne jerntinder som ofte er vinkelbøyd i nedre enden og svakt krummet i lengden, sterkest opp mot spissen. Lengden kan være fra 7-8 til 14-15 cm, de fleste ligger på 10-13 cm (Petersen 1951:319). Petersen skiller mellom linhekle og linkam, der R433 regnes som hekle og G472 (Gustafson 1906:112, fig. 472) regnes som kam (ibid.). Tindene har for R433 sin del vært festet på et understykke i to rekker med 14-15 tinder i hver rekke. G472 består av en konstruksjon der ca. 20 tinder er festet på et rundt trestykke i en rekke (ibid). Bruksområdet har vært å kjemme ull eller lin og nesle før spinning og veving. Vanligvis finnes ullkammer i par. Flest funn er gjort i Sogn og Fjordane, men også Hordaland er blant stedene med flest funn. Petersen ser på skikken å deponere ullkammer i graver som en utpreget vestlandsk skikk (ibid:321). Tidsmessig stammer de fleste fra vikingtid, da bare 1/20 kan dateres til merovingertid (ibid:322). Petersen har 14 funn der han har påvist ullkammer i mannsgraver, og konkluderer ut fra det med at tinder fra ullkammer i graver med mannsutstyr slett ikke behøver å være dobbeltgraver (ibid:324).

Mitt materiale består av 10 ullkam/linhekle funnet sammen med våpen. Disse er som følger:

Bryn, Voss, Hordaland	B3987	Branngrav i kammer, gjenstander i kar	Kat. A
Farnes, Voss, Hordaland	B7835	Funnet samlet, glødeskall på noe	Kat. C
Flo, Stryn, Sogn og Fjordane	B5865	Funnet samlet, brent	Kat. C
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B5588	Funnet samlet i haug	Kat. C
Hus, Jølster, Sogn og Fjordane	B6797	Funnet ganske nær hverandre	Kat. D
Hønsi, Vik, Sogn og Fjordane	B4327/4390	Funnet "tæt sammenpakket" i haug	Kat. C
Moa, Årdal, Sogn og Fjordane	B8248	Funnet ved dyrkning og innsendt	Kat. E/F
Totland, Samnanger, Hordaland	B6609	Funnet samlet ved dyrking, glødeskall	Kat. B
Øvre Strand, Gaular, Sogn og Fjordane	B13628	Antagelig ubrent kistegrav	Kat. D
Årøyeni, Sogndal, Sogn og Fjordane	B4878	Funnet i "a hallow space"	Kat. D

(Tabell 4. Ullkam i våpengraver)

Av disse faller 6 i kategoriene A–C og 3 i kategoriene D-E, samt et funn i den usikre E/F. Geografisk opptrer de aller fleste funnene i Sogn og Fjordane, og to kommer fra området rundt Stryn, et fra Sogndal og et fra Vik. Fra Hordaland er det bare tre funn. To av dem stammer fra Vosseregionen. Det eldste funnet med ullkammene dateres til perioden 700-800.

I tillegg til ovennevnte funn kommer en beinål, B10021/III fra Stamnes, Bruvik, Hordaland og et nålehus, B5485/5516 fra Jernes, Voss, Hordaland. Førstnevnte kommer i kategori B, mens sistnevnte må plasseres i den tvilsomme E/F kategorien, fordi dette ble funnet i to omganger.

5. 1. 5 Samlet vurdering av gravkategoriene

Når de ulike tekstilredskapene vurderes for seg, er det klar forskjell mellom de ulike redskapstypene med hensyn til antall og kontekst kategorier. Vevsverd og spinnehjul utgjør tallmessig like store grupper, begge representert i 13 funn. Vevsverdene skriver seg fra funn der flertallet, det vil si 8 funn, kan henføres til kategoriene A-C, 5 funn faller under D-E. Av spinnehjulene er det 5 funn i kategoriene A-C, 5 funn kategoriene i D-E og 3 i den tvilsomme kategorien E/F.

Til tross for sine 15 funn tilhører vevloddene derimot mer usikre kategorier. Bare 4 funn kan grupperes i kategoriene A-C, 4 henføres til kategoriene D-E, og hele 7 til kategorien E/F.

Ullkammene synes å tilhøre mer sikre funn, idet 6 av 10 faller innenfor kategoriene A-C, mens bare 3 befinner seg under D-E og 1 under E/F. Dette vil si at mens vevsverd og ullkammer stort sett skriver seg fra kategorier som anses som pålitelige, samlede funn, med henholdsvis 8 av 13 og 6 av 10 funn innen kategoriene A-C, er forholdet for spinnehjul og vevlodd mer usikre med henholdsvis bare 5 av 13 og 4 av 15 funn innen denne kategorien. Dette er forhold som må tas hensyn til når funnene videre skal gis en kulturhistorisk tolkning.

Det kan være verdt å merke seg at av til sammen 42 gravfunn der tekstilredskaper er funnet sammen med våpen har hele 30 kun ett tekstilredskap (flere vevlodd regnes som et), mens 11 har to og bare et funn har mer enn 2 tekstilredskaper, da med komplett sett bestående av alle 4 redskapstypene. Dette vil si at ca. 3/4 av gravene med kombinasjonen våpen og

tekstilredskaper kun har *ett* tekstilredskap, et moment som bør ha betydning når redskaper som disse blir benyttet som kjønnsindikator. Av de resterende funnene er den vanligste kombinasjonen vevsverd og ullkam, med 4 funn (5 om en regner med det komplette settet i funn B5588). Spinnehjul finnes sammen med andre tekstilredskaper i fire tilfeller utenom B5588, og da sammen med henholdsvis vevlodd i funn C1313-17 og B5927, samt det usikre funnet B4719 og sammen med sømglatte i B8272. Ullkam finnes kun i et funn sammen med andre gjenstander enn vevsverd, og da sammen med et vevlodd i B8248 (jf. tabell 5).

Museum nr.	Vevsverd/Ullkam	Spinnehjul/Vevlodd	Vevsverd/Vevlodd	Spinnehjul/Glatte	Vevlodd/Ullkam
B3987	x				
B4327/4390	x				
B4719/III		x			
B4878	x				
B5028			x		
B5927		x			
B6609	x				
B8248					x
B8272				x	
C1313-17		x			
Samlett:	4	3	1	1	1

(Tabell 5. Kombinasjonen av tekstilredskaper i våpengravene)

Om en sammenligner dette med sikre kvinnegraver, ser en at av 73 kvinnegraver med tekstilredskaper har 49 *to eller flere* tekstilredskaper (Appendiks 2:VIII), det vil si at hele 2/3 av kvinnegravene har to eller flere tekstilredskaper. Av disse har hele 20 graver 3 *eller flere* tekstilredskaper, og da er det ikke regnet med redskaper som hvalbeinsplater, sømglatte eller nålehus. Sett i sammenheng med ovennevnte viser dette klart at *gravfunn der tekstilredskaper finnes sammen med våpen, skiller seg fra andre graver med tekstilredskaper*. Dett styrker hypotesen om at det dreier seg om mannsgraver og ikke dobbelgraver. En ytterligere indikasjon på dette gir en gjennomgang av dobbelgraver med tekstilredskaper (Appendiks 2:VII). Nå må det bemerkes at jeg bare har funnet 11 slike graver innen regionen, så grunnlaget for antagelser er noe spinkelt. Av disse gravfunnene inneholder over halvparten to eller flere tekstilredskaper, hele 4 har 3-4 slike redskaper. Dette indikerer at *våpengraver med tekstilredskaper skiller seg fra både kvinne- og dobbelgraver med tekstilredskaper*.

Antagelsen styrkes av antallet vevlodd i hvert funn. Bare 3 graver i mitt materiale har fem eller flere vevlodd, B8032, C1313-17 med fem lodd hver og B5927 med hele 17 lodd. I kontrast så finnes det fem eller flere i 5 av dobbelgravene og 19 av kvinnegravene, samt at 9 av sistnevnte har 10 lodd eller flere, det samme gjelder for to av dobbelgravene (jf. Appendiks 2:VII og VIII). Dette er også moment som må taes hensyn til i en videre vurderingen av materialet.

Når det gjelder andre redskaper funnet sammen med tekstilredskaper i våpengraver, er det først og fremst kategoriene jordbruksredskaper som skiller seg ut, da disse forekommer i over halvparten av gravene. Kategorien kniver er også tilsvarende høy, men det mest interessante blir det store antallet gjenstander definert som *amuletter* (jf. Samdal 2000). Av det samlede antallet gravfunn på 42 graver uansett kategori, er det hele 9 graver som inneholder amuletter (Appendiks 2:I). Kjøkkenredskaper er funnet i våpengraver sammen med tekstilredskaper i 10 tilfeller.

5. 2 Kjøkkenredskapene

På samme måte som tekstilredskapene utgjør kjøkkenredskapene en stor gruppe. Kategorien omfatter alle former for gryter og kar, panner, spann, øser, siler, stekepanner, stekerist, steke-spidd, drikkehorn, jernlenker og virvler, kniver, kvernsteiner og ildstål (Petersen 1951). Ut fra dette rikholdige materialet har jeg valgt å konsentrere meg om *steikepanner*, *steikerist*, *steikespidd*, *jerngryter/kar*, *kleberkar* og *kvernstein*. I tillegg vil jernlenker/skjerding, samt trefot brukt til grytestativ (Christensen 1992a:89) også bli tatt i betraktning der sikre funn av disse foreligger. Det kan imidlertid være vanskelig å påvise opprinnelig funksjon til virvler det bare finnes bruddstykker av, og derfor har jeg valgt å ikke gå i dybden med disse. Et kjøkkenredskap som helt sikkert har vært et av det mest brukte, er kniven. Disse er ikke tatt med her fordi det kan være vanskelig å avgjøre bruksområdet til kniver man gjerne bare finner deler av, samt at kniver har et stort brukspotensiale. Siden hensikten her er å drøfte fenomenet kjøkkenredskaper i manns-/våpengraver mener jeg at utvalget er forsvarlig fordi det dekker de fleste områdene innen matlaging.

5. 2. 1 Gryter og kar

I yngre jernalder var gryter og kar hovedsakelig av kleberstein og jern. Jeg har derfor valgt å presentere disse sammen. Kleber brukt til kokekar kan spores bakover til yngre bronsealder (Johansen 1981:86), men det er først i yngre jernalder og særlig i vikingtid, disse blir vanlige. Dette indikerer også de mange kleberbruddene fra perioden (Petersen 1951:349). Fra undersøkelsesområdet er det registrert hele 30 brudd med sikre spor etter karproduksjon (Resi 1979:145).

Flere typer kar forekommer, men de viktigste er typene R729 som er ”bollefomet”, R730 som er ”trauformet” og R728, de såkalte ”skaftkarene” (Petersen 1951:352). Den vanligste av disse er R729 som ifølge Shetelig kan være en etterligning av bronsekar av typen R726, på samme måte som R730 skal kunne være en kopi av jernkjele type R731 (ibid:353, Shetelig 1912b:67ff).

Når det gjelder størrelsen, er de fleste mellom 20 og 30 cm i tverrmål, men kar på over 30, og under 20 cm er ikke uvanlig. De aller minste karene (under 15 cm) forekommer sjelden i graver og kan derfor ifølge Petersen være yngre enn vikingtiden (Petersen 1951:354). Et kar som skiller seg ut og som er verdt å nevne, er B8555, den lille dobbelskålen fra gården Vik, Fitjar kommune i Hordaland. Den er ca. 8,5 cm lang og ca. 2 cm høy og sotet utvendig, noe som ifølge Petersen kan indikere at det har vært brukt til matlaging (ibid:356). Petersen mener at de bolleformede karene må ha hatt en form for jernhank, ofte kombinert med gryteører, noe som også det arkeologiske materialet ofte viser.

Blant de øvrige typene ser det ut som om R728, gryter med skaft, er den dominerende. Flesteparten av dem stammer fra Hordaland (Petersen 1951:359). Størrelsen på disse karene varierer fra 16,5 til 53 cm, skaft inkludert. Skaftet kan være fra 6 til 28-29 cm, og selve skålen kan komme opp i en størrelse på 30 cm. Den tredje typen forekommer ikke, så vidt jeg har kunnet bringe på det rene, innen mitt område. Jeg kommer derfor ikke til å gå nærmere inn på denne. Tidsmessig kan det se ut som kar av typen R729 kan gå tilbake til merovingertid, uten at dette er sikkert påvist. Fra tidlig 800-tall kan man med sikkerhet si at de var i bruk, men det er først og fremst i løpet av 900-tallet disse får sin storhetstid. Skaftgrytene antas være fra vikingtid uten at det med sikkerhet kan stadfestes. Når det gjelder fordeling kjønnene imellom, kommer ca. 2/3 fra mansgraver (Petersen 1951:362). De fleste kleberkarene

Kapittel 5. Materiale

stammer fra Hordaland, men antallet funnet i sikre gravkontekster er lite. De aller fleste er funnet enkeltvis, og kan derfor defineres som enkeltfunn.

Det finnes 22 funn med kar av kleber i mitt materialer, disse er som følger:

Fitje, Gloppen, Sogn og Fjordane	B3246	Lå i sand på bunnen av haugen	Kat. C
Fosse, Alversund, Hordaland	B4253	Funnet midt i rundhaug	Kat. D
Gjemmestad, Gloppen, Sogn og Fjordane	B11390	Funnet i brannflak - ettergrav av Lavik	Kat. B
Gutdalen, Stryn, Sogn og Fjordane	B5526	Funnet i gravkammer/kiste	Kat. C
Hamre, Hamre, Hordaland	B7351	Funnet i liten haug	Kat. E/F
Hauge, Gloppen, Sogn og Fjordane	B5405	Gravd 1890 av Gustafson	Kat. A
Henne, Gloppen, Sogn og Fjordane	B4732	Funnet i sort jordlag	Kat. C
Hilda, Stryn, Sogn og Fjordane	B10033	Funnet løst blant steinene i røys	Kat. E
Hovland, Ullensvang, Sogn og Fjordane	B4719/III	Usikker og tilhører B4719/I eller II	Kat. E/F
Kvamme, Stryn, Sogn og Fjordane	B7346	Gravd frem i mørke	Kat. D
Natterstad, Kvinnherad, Hordaland	B5927	Store gjenstander samlet, mindre spredt	Kat. E
Sande, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6037/C23585	Gravd av Shetelig	Kat. C
Seim, Røldal, Hordaland	B6718	Funnet under rydning i haug	Kat. D
Seim, Røldal, Hordaland	B4988	Fra haug	Kat. D
Skjeldal, Etne, Hordaland	B11053/II	Funnet under flat mark	Kat. D
Stauri, Stryn, Sogn og Fjordane	B9506/II	Funnet under utjevning av haug	Kat. E
Stokke, Gloppen, Sogn og Fjordane	B8722	Funnet samlet	Kat. C
Sårheim, Gloppen, Sogn og Fjordane	B8947	Funnet under en lav forhøyning	Kat. E
Ukjent gard, Eidfjord, Hordaland	B5211	Funnet i en haug	Kat. E
Ukjent gard, Ølen, Hordaland	B4193	Funnet under jordarbeid	Kat. E
Vesnes, Stryn, Sogn og Fjordane	B1483-1489	Funnet i liten gravhaug	Kat. D
Vik, Fitjar, Hordaland	B8555	Funnet under pløying	Kat. C

(Tabell 6. Gryter av kleber i våpengraver)

Av disse kan 8 stykker plasseres i kategorien A-C, 12 i kategorien D-E og 2 funn i E/F. Geografisk kommer 12 fra Sogn og Fjordane, og da konsentrert rundt Gloppen og Stryn med henholdsvis hele 7 fra Gloppen og 5 fra Stryn. Ni av karene kommer fra Hordaland. Ingen regioner i dette fylket skiller seg mer ut enn andre. Tidsmessig dateres det eldste funn med kleberkar i dette materialet (B4193) til perioden 700-800, mens de aller fleste regnes for å tilhøre perioden 900-1000 (jf. Appendiks 2:II-III).

Jernkarene er ikke like vanlige som kar av kleber, og ofte finnes de kun som fragmenter. Dette gjør nærmere typebestemmelser vanskelig, men det ser ut som om den vanligste typen er R731. Denne typen består av sammenklinkete jernplater der bunnen gjerne utgjøres av en enkel plate som de andre er klinket fast til (Petersen 1951:369). Størrelsen varierer mellom 20

og 43 cm, men noen eksemplarer er større. Høyden kan være mellom 13 og 18 cm. I tillegg til denne typen finnes også kjeler/skåler som er smidd i ett stykke. Disse er vanligvis av en mindre type, fra 24 til under 20 cm. På samme måte som enkelte kleberkar har skaft finner man også enkelte jernkar eller øser med skaft. Disse kan deles i to grupper, nemlig øser og kasseroller, der sistnevnte er mest kjent fra Sogn og Nordfjord. Ifølge Petersen ligger antallet på rundt 19% av den samlede karmengden (ibid:372). Alt tyder på at jernkarene kan dateres forholdsvis langt tilbake i tid, da slike kar bl.a. forekommer i graver fra Vendelgravfeltet der de eldste gravene går tilbake til 500-tallet (Stolpe & Arne 1912:58, jf. Arrhenius 1980:13). Her i landet ser det ut som om 800-900 tallet er den dominerende perioden når det gjelder jernkar uten skaft. Også kasserollene og øsene kan spores tilbake til merovingertid, men de aller fleste stammer også her fra perioden 800-900 tallet med overvekt på 900-tallet (Petersen 1951:374ff).

Fordelingen mellom kjønnene for de vanligste jernkarene ligger rundt 2/3 i mannsgraver og 1/3 i kvinnegraver. For øser og kjeler blir forholdet motsatt, da disse forekommer i rundt 2/3 av tilfellene i kvinnegraver (Petersen 1951:378). Når det gjelder utbredelse står Sogn og Fjordane for den klart største mengden, mens Hordaland har forholdsvis få funn. Vårt materiale består av 23 kar av kleber fordelt på 21 graver. Av disse er 7 av typen R729 og 2 av typen R728. Resten lar seg ikke nærmere bestemme vedrørende type. Når det gjelder jernkarene, finnes det 39 av disse i like mange graver. Av de som lar seg bestemme med henhold til type er det 10 eksemplarer av typen R731, samt 3 av VJG440 (jf. Appendiks 2:II-IV).

Kapittel 5. Materiale

Gryter av jern funnet sammen med våpen er som følgende:

Amla, Sogndal, Sogn og Fjordane	B10447	Funnet spredt i hustuft?	Kat. E/F
Askelund, Balestrand, Sogn og Fjordane	B11469	Funnet samlet, men forstyrret	Kat. C
Brekke, Aurland, Sogn og Fjordane	B10670	Funnet samlet innen 2x0,6 meter	Kat. C
Bø, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6618	Funnet samlet ved rydding i haug	Kat. C
Bø, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6688	Gravd av H. Shetelig	Kat. B
Eide, Gloppen, Sogn og Fjordane	B8821	Gravd av O. Espevoll	Kat. B
Eide, Stryn, Sogn og Fjordane	B4951	Funnet under stein	Kat. E
Evebø, Gloppen, Sogn og Fjordane	B4592	Funnet i kullag	Kat. C
Flølo, Gloppen, Sogn og Fjordane	B11622	Funnet under pløying	Kat. E
Fosnes, Stryn, Sogn og Fjordane	B5145	Funnet i gravkammer	Kat. C
Fure, Fjaler, Sogn og Fjordane*	B4969	Funnet i kammer men ikke samlet?	Kat. E
Grov, Vik, Sogn og Fjordane	B6806	Funnet ved ryding i forstyrret haug	Kat. E
Grov, Vik, Sogn og Fjordane	B1068-1089	Funnet i haug	Kat. D
Gutdalen, Stryn, Sogn og Fjordane	B5143	Funnet i gravkammer	Kat. D
Hilda, Stryn, Sogn og Fjordane	B10033	Funnet løst blant steinene i røys	Kat. E
Hjelle, Førde, Sogn og Fjordane	B6296	Funnet samlet	Kat. B
Hjelle, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6951	Funnet samlet	Kat. C
Hollevik, Gloppen, Sogn og Fjordane	B1183-1202	Funnet i haug	Kat. D
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719 II	Et av tre sammenblandede funn	Kat. E
Hus, Jølster, Sogn og Fjordane	B6797	Funnet mer eller mindre samlet	Kat. D
Hønsi, Vik, Sogn og Fjordane	B4327+ 90	Funnet i to omganger	Kat. D
Håheim, Jølster, Sogn og Fjordane	B8036	Innsendt muset	Kat. E/F
Kandalen, Gloppen, Sogn og Fjordane	B8135	Ettergravd av O. Espevoll	Kat. C
Myklebost, Eid, Sogn og Fjordane	B5730	Utgravd av H. Shetelig	Kat. A
Myklebost, Fjaler, Sogn og Fjordane	B7833	Funnet samlet	Kat. B
Myklebost, Gloppen, Sogn og Fjordane	B11537	Etterundersøkt av J. Kvalvaag	Kat. B
Prestegarden, Aurland, Sogn og Fjordane	B9008	Utgravd av P. Fett	Kat. A
Sande, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6538	Ettergravd av H. Shetelig	Kat. B
Skarde, Odda, Hordaland	B5028	Funnet samlet	Kat. B
Store Sunde, Indvik, Sogn og Fjordane	B7183	Funnet samlet under flat mark	Kat. C
Sårheim, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6735	Funnet samlet i brannlag	Kat. B
Vik, Stryn, Sogn og Fjordane	B3968	Funnet i gravrøys	Kat. D
Vik, Vaksdal, Hordaland	B10021 II	Ettergravd av W. Slomann	Kat. B
Øvre Sete, Gloppen, Sogn og Fjordane	B8668	Funnet mer eller mindre samlet	Kat. C
Øvre Sete, Gloppen, Sogn og Fjordane	B8262	Funnet midt i gravrøys	Kat. C
Øvre Strand, Gaular, Sogn og Fjordane	B13628	Funnet i rasert grav	Kat. D
Årdalstangen, Årdal, Sogn og Fjordane	B1719-1727	Funnet samlet i gryten?	Kat. D

(Tabell 7. Gryter av jern i våpengraver)

Av disse befinner 21 funn seg i kategorien A-C, 16 funn i kategorien D-E, mens to funn er så tvilsomme at de må plasseres i E/F. Geografisk befinner hele 34 av disse seg innen Sogn og Fjordane, mens bare 5 er fra Hordaland. Igjen er det Gloppen som topper statistikken med 13 gryter, mens Stryn har 5 og Vik i Sogn 3, Jølster og Aurland har 2. I Hordaland er funnene mer spredt. Den aller største delen av jerngrytene kan dateres til perioden mellom 750-950, mens de eldste ligger med et unntak (B4719 som kan dateres til 600-700) i perioden 700-800 (jf. Appendiks 2:II, IV).

Et problem vedrørende gryter og kar er at de kan ha vært brukt som beholdere for annet gravgods, brente bein etc. Siden det ofte er vanskelig å påvise om enkelte gryter/kar er lagt i graven utelukkende som gravurner, samt at skjoldbuler også blir brukt som ”gravurner”, har jeg valgt å se på samtlige gryter og kar som kjøkkenredskap og gravgods på lik linje med resten av gjenstandsmaterialet.

5. 2. 2 Stekepanner

Stekepanner kan defineres som en panne som er rund og flat, samt utstyrt med et langt skaft. Disse regnes av Petersen blant de største jernredskapene vi har fra perioden. Størrelsen på selve pannen kan ligge på mellom 14-15 og 28 cm i tverrmål, mens standarden ligger mellom 18 og 23. Skaftet kan ha en lengde på mellom 44 og 96 cm. En firedel av samlet antall kommer fra fylkene Hordaland og Sogn og Fjordane. Også disse kan spores tilbake til merovingertid, men hovedparten er etter alt å dømme fra vikingtid.

Når det gjelder fordelingen mellom kjønnene, stammer de fleste stekepanner fra kvinnegraver, men forskjellen er så liten at det blir nok rettere å si at disse er jevnt fordelt mellom kjønnene. Det finnes imidlertid langt flere mannsgraver enn kvinnegraver, 2/3 mot 1/3 av samlet mengde gravfunn. Noe som gjør at når antallet stekepanner i kvinnegraver ses i forhold til det samlede antallet kvinnegraver blir forekomsten av disse såpass høyt at man kan anta at dette er et redskap mer tilhørende kvinesfæren (Petersen 1951:420). Vårt materiale består av 20 funn fordelt på like mange graver. Disse er følgende:

Bale, Balestrand, Sogn og Fjordane	B945-53	Funnet i en langhaug	Kat. D
Brekke, Aurland, Sogn og Fjordane	B10670	Funnet samlet innen 2x0,6 meter	Kat. C
Bryn, Voss, Hordaland	B3987	Funnet samlet	Kat. A
Dale, Fjaler, Sogn og Fjordane	B3106-3119	Funnet under heller i gravens bunn	Kat. D
Fitje, Gloppen, Sogn og Fjordane	B3246	Funnet i sandlag på gravens bunn	Kat. C
Gjelle, Voss, Hordaland	C1313-17	Funnet sammen med tapte saker i haug	Kat. D
Glapestad, Gloppen, Sogn og Fjordane	B4844	Funnet i to omganger	Kat. E
Hauge, Gloppen, Sogn og Fjordane	B5405	Gravd 1890 av G. Gustafson	Kat. A
Henne, Gloppen, Sogn og Fjordane	B4732	Funnet i sort jordlag	Kat. C
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B5588	Funnet samlet	Kat. C
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719/II	En av flere sammenblandede graver	Kat. E
Hæreid, Eidfjord, Ulvik, Hordaland	B7794	Funnet i langhaug	Kat. D
Hønsi, Vik, Sogn og Fjordane	B4327+ 90	Funnet i to omganger	Kat. D
Kvamme, Stryn, Sogn og Fjordane	B7346	Gravd frem i mørke	Kat. D
Lekve, Ulvik, Hordaland	B5490	Funnet samlet	Kat. C
Lægereid, Eidfjord, Hordaland	B2651-2655	Funnet i gravhaug	Kat. D
Nes, Sogndal, Sogn og Fjordane	B1242-1265	Funnet i langhaug	Kat. D
Stamnes, Bruvik, Hordaland	B4830	Funnet "tøtt sammenpakket"	Kat. B
Stangeland, Ølen, Hordaland	B5065	Funnet sammen med tapte saker i haug	Kat. D
Sårheim, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6735	Funnet samlet i brannlag	Kat. B

(Tabell 8. Stekepanner i våpengraver)

Av disse befinner 9 seg innen kategorien A-C, mens hele 11 er i kategorien D-E. Det er ingen funn i kategorien E/F i denne gruppen. Geografisk har Sogn og Fjordane 12 funn, mens Hordaland har 8. Gloppen skiller seg ut også vedrørende denne gjenstandsgruppen med totalt 5 slike funn, Strynområdet har 2, mens området rundt Vik/Sogndal har 3. For Hordaland sin del befinner tre funn seg rundt Ulvik, mens Voss kan skilte med to. De eldste stekepannene i dette materialet stammer fra 600-tallet, men hovedvekten tilhører perioden 850-1000 (jf. Appendiks 2:II, VI).

5. 2. 3 Stekespidd og stekerister

Steikespidd er et kjøkkenredskap som kan spores tilbake til greske krigergraver fra år 700 f. Kr. (Bøgh-Andersen 1999). Her har det hatt funksjon både som kjøkkenredskap og betalingsenhet. Fra Hellas har skikken med steiking på spidd av metall spredt seg via Italia og kontinentet frem til Norden, der de tidligste er datert til begynnelsen av 600-tallet. Redskapet forbindes først og fremst med rike graver, plassert langs kyst og vannveier. Noe som indikerer status samt en tilknytning til ferdsel i båt. Flere av de nordiske spiddene er videre funnet i forbindelse med båtgraver (ibid.). Susanne Bøgh-Andersen (1999) indikerer også en forbindelse mellom kult og steikespidd (ibid:14, 35, 104f, 114).

Av stekespidd fines tre hovedtyper, type I, II og III, samt særtype IV (Bøgh-Andersen 1999:44ff). Den vanligste typen i mannsgraver har form av en gaffel i ulike variasjoner (type I). Den vanligste av disse er R428 som har fal eller spiss, og som sannsynligvis har vært festet på et treskaft. Lengden på denne typen ligger mellom 32 og 48 cm. De aller fleste av disse er funnet i mannsgraver. Ingen er tidfestet til merovingertid, de eldste dateres til rundt 800 (Bøgh-Andersen 1999:44, tabell 4-1, Petersen 1951:422). Sju spidd lar seg bestemme som gaffelformet (type I) i mitt materiale. Denne typen spidd er ofte funnet sammen med andre kjøkkenredskaper, som bl.a. stekepanner og kokekar av kleber eller jern.

Type II består av en enkel 4-sidet jernstang som vanligvis er tilspisset i den ene enden. Størrelsen varierer mye, fra 36,8 cm til 96,5 cm. De fleste stekespidd av denne typen stammer fra kvinnegraver fra 9. og 10. århundre, mens de få som kommer fra mannsgraver dateres til 8. århundre av Petersen (Petersen 1951:426). Denne kategorien forekommer så langt det lar seg påvise ikke i mitt materiale.

Type III karakteriseres av et eget håndtak, avgrenset med kubiske knopper, avfaset i hjørnene eller som tykke sylindriske skiver oventil og nedentil. Selve håndtaket har ofte vært omgitt av snodde jerntråder, plassert i en utstående bue fra midtstangen. På grunn av jerntrådene kan man operere med to hovedtyper, med og uten vridde jerntråder (jf. Bøgh-Andersen 1999:114, bilde 8-1). Håndtak laget i bronse forekommer også i et par tilfeller. På samme måte som de to foregående typene forekommer også type III oftest sammen med annet kjøkkenutstyr. I tillegg ser det ut som denne typen kan knyttes til kvinnegraver fra 900-tallet. Den kjennes kun fra *to* manssgrav fra merovingertid (Bøgh-Andersen 1999:46, tabell 4-3). Begge disse finnes i mitt materiale (B1166 og B4506). Denne formen er vestnorsk i motsetning til de to førstnevnte typene som er jevnere fordelt på landsbasis.

Nært beslektet med både stekespidd og panne synes de såkalte *stekeristene* å være. De består av et skaft som er sammenbøyd i en spiral som går i samme plan som skaftet. Sammen danner disse et bredt og flatt jernbånd. I antall utgjør disse en liten gruppe der de fleste stammer fra manssgraver fra 900-tallet. Det finnes kun en slik rist i mitt materiale, B3320 fra Vikja, Gaular, Sogn og Fjordane, mot totalt 10 stekespidd.

Stekespidd funnet sammen med våpen i regionen blir da følgende:

Eide, Gloppen, Sogn og Fjordane	B4610/II	Steikespiddet funnet litt fra resten	Kat. D
Erdal, Stryn, Sogn og Fjordane	B5787	Funnet i gravkammer	Kat. C
Evebø, Gloppen, Sogn og Fjordane	B4592	Funnet i kullag	Kat. C
Fosnes, Stryn, Sogn og Fjordane	B5145	Funnet i gravkammer	Kat. C
Fure, Askvoll, Sogn og Fjordane	B4969	Ikke funnet samlet	Kat. E
Hellebost, Gaular, Sogn og Fjordane	B1164-1177 + 485	Funnet i haug	Kat. D
Hollevik, Gloppen, Sogn og Fjordane	B1183-1202	Funnet i haug	Kat. D
Mindresund, Stryn, Sogn og Fjordane	B4506	Funnet samlet under heller	Kat. C
Sekse, Ullensvang, Hordaland	B4424/4265	Funnet blant kul og brente bein	Kat. A/B
Sårheim, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6735	Funnet samlet i brannlag	Kat. B

(Tabell 9. Stekespidd i våpengraver)

Som oversikten viser kan 6 funn henføres til kategoriene A-C, mens resten, 4 stykker må plasseres i kategoriene D-E. Heller ikke her finnes funn under kategorien E/F. Sogn og Fjordane har, med sine 9, flesteparten. Av disse er halvparten fra Gloppen, mens tre funn kommer fra Stryn. Funnene fra Hordaland er spredt. Steikespiddene i dette materialet kan dateres tilbake til 600-700-tallet (jf. Appendiks 2:II, V), den eldste (B4506) muligens helt

tilbake til 550-600 (jf. Solberg 1984:17f). Er denne dateringen riktig, blir dette det eldste steikespiddet funnet i Norden (jf. Bøgh-Andersen 1999).

5. 2. 4 Kvernstein

Kvernsteinene består av en under- og en overstein, der oversteinen roteres på understeinen som en kvern. Disse kvernene har røtter langt forut for folkevandringstiden (Magnus og Myhre 1993:269f). Størrelsesmessing varierer de, og man har eksemplar på alt fra 43x33,5 cm til 51x49 cm. Steiner på 53,5 cm er også funnet. Mest kjent er kvernen i Oseberghaugen, der både over- og understeinen ble funnet. Denne gruppen kjøkkenutstyr er funnet i flere mannsgraver enn kvinnegraver både fra merovingertid og vikingtid (Petersen 1951:439). For mitt område dreier dette seg om fire graver (jf. tabell 10). Ofte blir kvernsteiner funnet i forbindelse med båt og skipsgraver (ibid:440). Ingen av steinene i mitt materiale kan settes direkte i forbindelse med båtgraver. Det er også verdt å nevne at den eldre typen med understein og håndstein til knusing (skubbekvern) fremdeles var i bruk også i denne perioden (ibid:441).

I mitt materiale finnes deler av kverner i 4 tilfeller, totalt 6 steiner. Disse steinene er:

Frettheim, Aurland, Sogn og Fjordane	B9475	Funnet samlet	Kat. C
Lægereid, Ulvik, Hordaland	B2651-55	Funnet under pløying	Kat. E
Myklebost, Fjaler, Sogn og Fjordane	B7831	Kvernstein funnet litt fra resten	Kat. E/F
Sterri, Hafslo, Sogn og Fjordane	B10578	Kvernstein funnet mellom dekkhellene	Kat. C/D

(Tabell 10. Kvernstein i våpengraver)

Som vi ser skiller igjen Sogn og Fjordane seg ut med 3 av totalt 4 funn. Bare et funn stammer fra Hordaland. Ingen mindre regioner skiller seg ut i dette bildet. De eldste funnene dateres til perioden mellom 600 og 700 (jf. Appendiks 2:II).

5. 2. 5 Samlet vurdering av gravkategoriene

Gruppen steikespidd skiller seg ut med hele 3/5 av funnene innen kategoriene A-C. De resterende funnene kommer i kategoriene D-E. Av jerngryter befinner over halvparten seg innen de temmelig sikre A-C kategoriene og rundt 2/5 innen kategoriene D-E. I tillegg

kommer to funn i den usikre E/F kategorien. Tallene for steikepanner og gryter av kleber er henholdsvis 9 av 20 og 8 av 22 i kategoriene A-C, 11 og 12 av ditto i kategoriene D-E, samt at 2 av kleberkarene må plasseres i kategorien E/F.

Om man sammenligner med andre graver med kjøkkenredskaper viser det seg at tekstilredskaper finnes i 29 av 33 antatte kvinnegraver som også inneholder kjøkkenredskaper (Appendiks 2:X). Med andre ord, hele 9 av 10 antatte kvinnegraver har tekstilredskaper og kjøkkenredskaper i kombinasjon. Sammenlignes dette med mitt materiale, bestående av 80 graver, forekommer denne kombinasjonen bare i 17 graver, eller 1/5 av gravene. Av 8 dobbelgraver med kjøkkenredskaper har hele 6 graver også tekstilredskaper. Dette utgjør 3/4 noe som svarer til kvinnegravene i omfang. Dette betyr at *kombinasjonen* tekstil- og kjøkkenredskaper er en sikrere indikasjon på kvinner i usikre graver enn om bare den ene redskapsgruppen finnes. Videre finnes det i mitt materiale 35 graver som har redskaper som Petersen (1951) definerer som *snekkerredskaper* eller *mulige snekkerredskaper*. Tilsvarende redskaper finnes bare i 4 kvinnegraver, og to av 8 dobbelgraver med kjøkkenredskaper (jf. Appendiks 2:II, IX-X). Dette er ytterligere et moment som skiller materialet i denne analysen fra andre graver med kjøkkenredskaper.

5.3 Sammenfatning – tekstil- og kjøkkenredskaper

Etter systematiseringen av materialet viser det seg enkelte interessante mønster som kan være viktige for den videre drøftelsen. Et moment er den store forskjellen i antall tekstilredskaper fra funn der det også er deponert våpen kontra de sikre kvinne- og dobbeltgraver innen regionen. I min undersøkelse *inneholder langt de fleste funnene med tekstilredskap og våpen bare ett slikt redskap*. Det gjelder i 3/4 av funnene. Dessuten er det kun to funn som har mer enn to tekstilredskaper, om en da ser bort fra graver som har flere redskaper av samme type. I sistnevnte tilfelle dreier det seg oftest om enten to spinnehjul i samme grav, eller flere vevlodd. Sammenlignes dette med ”sikre” kvinne- og dobbelgraver inneholdene tekstilredskaper er tendensen motsatt.

Med andre ord *kvinne- og dobbelgraver med tekstilredskaper i regionene inneholder som oftest flere tekstilredskaper enn graver som regnes som manns- og/eller usikre graver*. Det er derfor klare forskjeller mellom det funnmaterialet jeg behandler og sikre kvinne- og dobbeltgraver. Fenomenet med kun ett redskap tilhørende motsatt kjønn er også kommet frem

i tidligere undersøkelser (Dommasnes 1976:105). Dette underbygger antakelsen om at de aktuelle våpengravene med tekstilredskap skriver seg fra rene mannsgraver.

Kombinasjonen av våpen og tekstilredskaper forekommer i 42 graver. Av disse faller 18 innenfor kategoriene A–C, og 15 innenfor kategoriene D–E. I den tvilsomme kategorien E/F er det 9 funn. Det vil si at funnene innenfor E/F kategorien utgjøre 1/5. De usikre funnomstendighetene kunne tilsi at disse funnene ble utelatt fra analysen. Nå viser det seg imidlertid at det er liten forskjell på E/F funnene og funnene i de mer sikre kategoriene. Dette fremgår tydelig ved sammenligning med de sikre kvinne- og dobbelgravene. E/F funnene skiller seg nemlig markant fra disse. Det tyder på at E/F funnene i hovedsak er av samme karakter som de mer sikre funn med våpen og tekstilredskaper. Dette har ført til at jeg har valgt å inkludere E/F funnene i funnkatalog og tabeller samt enkelte utregninger.

Sammenligner man våpengraver med kjøkkenredskaper med andre graver med lignende redskaper, ser man at tekstilredskaper finnes i 29 av 33 kvinnegraver som også inneholder kjøkkenredskaper (Appendiks 2:X). Med andre ord, hele 9 av 10 kvinnegravene har tekstilredskaper og kjøkkenredskaper i kombinasjon. I mitt materiale, som består av 80 graver, forekommer denne sammensetningen bare i 17 graver, eller 1/5 av gravene. Dette må ses som en indikasjon på at de fleste våpengraver der det også finnes kjøkkenredskaper stiller i en klasse for seg selv. Videre finnes det her 44 graver som har redskaper som Petersen (1951) definerer som snekkerredskaper eller mulige snekkerredskaper. Slike redskaper finnes bare i 4 kvinnegraver, mens to av 8 dobbelgraver med kjøkkenredskaper kan skilte med dette (Appendiks 2:IX). Av 8 dobbelgraver med kjøkkenredskaper har hele 6 også tekstilredskaper. Dette utgjør 3/4 noe som svarer til kvinnegravene i omfang. Ut fra dette skiller materialet i denne analysen seg fra andre graver med kjøkkenredskaper.

Det er i alt 80 funn med kombinasjon av kjøkkenredskaper og våpen. Av disse faller 38 eller rundt halvparten innenfor kategoriene A–C og 39 innenfor kategoriene D–E, mens 4 funn må kategoriseres som E/F. Dette betyr at bare halvparten av dette materialet trygt kan brukes i en analyse som denne.

Men da også denne gruppen, om den sammenlignes med sikre kvinne- og dobbeltgraver, viser trekk som fører den nærmere resten av materialet, har jeg valgt å inkludere også disse i funnkatalog og tabeller, samt enkelte utregninger.

I det videre vil jeg først drøfte forholdet rundt graver, gravskikk og fenomenet ”kvinnegjenstander” i våpengraver. Problematikken rundt enkelt- kontra dobbelgraver blir her essensielt. Videre drøftes ulike grunner for hvorfor gravgods blir deponert, samt dets betydning. Hvordan gravgodset kan ses som tegn blir her viktig.

Kapittel 6. Hvordan forklare kvinnegjenstander i mannsgraver?

Den største fallgruven i en analyse som denne, basert på til tider forholdsvis usikre gravkontekster, er at det som her tolkes som mannsgraver med tekstil- og kjøkkenredskaper kan være dobbelgraver. Det blir derfor viktig å se nærmere på denne problemstillingen, samt gravgods og ritualer rundt disse generelt.

6. 1 Enkelgrav eller dobbeltgraver?

I de tilfeller man ikke har osteologisk materiale og/eller annet som klart viser at det dreier seg om flere individer av ulike kjønn, kan det være problematisk å avgjøre om graven er anlagt for mer enn en person. Det gjelder også når det kan godtgjøres at enkelte gravfunn er nedlagt samlet. Dette har medført at våpengraver som også inneholder tekstil- og/eller kjøkkenredskaper, men ingen sikre kvinneindikatorer som ovale spenner, flere enn tre perler etc (jf. Kap. 4.3.), lett *kan* bli tolket som dobbeltgraver (jf. Bødal 1998:42ff, Dommasnes 1976:20ff, Gellein 1997:18ff, Hjørungdal 1991:70ff, Høgestøl 1983:170ff, Ringstad 1986:228ff, Samdal 2000:30f, Shetelig 1912a, 1930:272, Solberg 1985:63ff).

Dobbeltgraver har vært et lite diskutert emne. Unntaket er Haakon Sheteligs artikkel *Traces of the Custom of "suttee" in Norway during the Viking Age* (1947, jf. Dommasnes 2000:55f), der han diskuterer hvorvidt dobbeltgraver kan være en indikasjon på enkebrenning i nordisk jernalder. Et av eksemplene hans er B4719, Hovland, Ullensvang i Hordaland, som også jeg har valgt å ta med i mitt materiale. Det blir derfor nødvendig å også ta i betraktning denne vinklingen. Dersom det foregikk enkebrenning i yngre jernalder, noe som både den korte Sigurdskvída (66) fra Den eldre Edda (ibid.) og historiske kilder kan indikere (Troels-Lund 1904:71), er det ikke utenkelig at også symbolske former av denne skikken kan ha blitt utført. Vi snakker da om *enkenes symbolske død*, slik man kjenner den blant annet fra Nepal (Østigård 1998:52, 2000:22), og fra Salomonøyene (James 1963:115), hvor enkenes smykker ble lagt på likbålet eller fratatt henne for å illustrere hennes symbolske død. Forekomst av kvinnegjenstander i mannsgraver kan således reflektere "*the custom of suttee*" eller enkers "symbolske død". Det er vanlig å involvere kvinnesmykker i denne skikken slik at graver der våpen og smykker er deponert sammen, uten sikre tegn på at det dreier seg om to individer, også kan tolkes på denne måten. Med andre ord vil denne vinklingen trekke inn i drøftelsen

samtligte graver som er tolket som dobbeltgraver ut fra gravgods alene. Dette forholdet faller imidlertid utenfor området for denne analysen.

6. 2 Redselen for den døde

I forbindelse med tolkning av gravgods er det selvsagt essensielt hvorfor akkurat denne bestemte gjenstanden ble lagt i akkurat denne graven. For å finne en forklaring må man slutte ut fra tilgjengelige kilder slik som for eksempel historiske og etnografiske kilder. Når det gjelder vikingtidens forestillinger rundt døden, har disse vært flere. Ifølge enkelte kunne avdøde ha tilhold i haugen/gravminnet. Andre forestiller seg reiser til ulike dødsrikker eller hellige steder (Birkeli 1943, Kaliff 1997:22, Langebrekke Nilsen 1997:17ff, Meulengracht Sørensen & Steinsland 1990:36f, 1994:89ff, Steinsland 1997:98ff, Strøm 1997:216ff).

Et interessant moment her er *redselen for den døde* samt tabuforestillinger rundt døden. Disse forbindes ofte med at døden ses som en overgang mellom to statuser. Denne overgangen oppfattes gjerne som *farlig*, fordi individer som befinner seg i dette stadiet, ikke hører hjemme i denne verden, samt ses som urene (jf. Bloch 1996, Douglas 1997, Kaliff 1997:79ff, Turner 1991). Den dødes eiendeler kan i denne forbindelse også stemples som urene/farlige. Sterke tabuer rundt døden og likbehandling med basis i en redsel for at de døde skulle komme tilbake og plage de levende har vært gjeldende i Norden helt frem til våre dager (jf. Hagberg 1937). Hvor langt slike tradisjoner går tilbake i tid er usikkert, men mye tyder på at slike oppfatninger kan ha lange tradisjoner. I denne sammenhengen er det to forhold som er verdt å nevne, redselen for den dødes eiendeler og alt man gjorde for at den døde ikke skulle lengte tilbake til livet. I førstnevnte tilfelle kunne man deponere i gravkisten både kammen liket ble gredd med, vaskekluten liket ble vasket med samt hår og negler som var klippet av liket. Videre kunne en kniv legges på brystet til mannen og en saks på kvinnen etc. (Hagberg 1937:124ff). I tillegg ble vaskefatet ødelagt, sengehalmen brent, den dødes kister, skuffer og skap ble åpnet. Sistnevnte for at ikke den dødes sjel i kjærlighet til tingene skulle stoppe på vei ut (ibid.). Videre gjaldt det å gjøre den døde fornøyd i graven/det hinsidige. For at dette skulle skje kunne man legge med alt fra kopper og kar, kniv og gaffel, matvarer, varme klær og brennevin, for man skulle verken fryse, sulte eller være tørst (ibid:207ff). Man kunne videre legge alt fra åkerjord, deler av grøden til biter av den dødes hus i likkisten, fordi den døde skulle ha rundt seg alt han/hun hadde hatt kjært i livet (ibid.).

I disse opplysningene finner man også noen trekk som er svært interessante i denne forbindelse, blant annet at man enkelte steder i Småland kunne legge en kvinneserk i mannskisten og en mannsskjorte i kvinnekisten for å hindre den døde å gå igjen og skade de levende (Hagberg 1937:212). Om denne skikken har røtter tilbake i forhistorisk tid, kan dette være med på å forklare hvorfor man finner ”kvinnerelaterte” gjenstander i enkelte mannsgraver, og omvendt. Videre er det også interessant å se at yrkesgrupper som snekkere, smeder, skomakere, spillemenn med mer fikk *sine arbeidsredskaper* deponert i kisten, samt at man også fikk med seg kjøkkenutstyr for å ha noe for hånden på oppstandelsens dag (ibid:213f). Uttrykket oppstandelsens dag indikerer at man her har med skikker utsprunget i kjølevannet av den kristne tro. Det samme indikerer det faktum at man også fikk med seg flint/ildstål for å slå ild i mørke, samt hammer og tang for å komme seg ut av kisten på oppstandelsens dag (ibid:212f). Men siden mye av dette utstyret også kan finnes i førkristne graver, kan det også være en tradisjon som er eldre enn kristendommen som har fått en endret rolle/funksjon med innføringen av denne. Det har i denne sammenhengen også blitt forfektet at skikken med gravgods stammer fra kontinentet og germanere begravd under en kristen innflytelse og i tråd med ovennevnte skissering (Lindqvist 1949 gjengitt i Langebrekke Nilsen 1997:29).² Uansett kan tabuforestillinger rundt døden og de dødes eiendeler være en fruktbar tilnærming for bedre innsikt vedrørende gravgods.

En del av eller alt gravgodset kan med andre ord ha sitt utspring i redselen for det *ukjente* og *farlige* ofte forbundet med døden (jf. Bloch & Parry 1996, Hagberg 1937, Kaliff 1997, Metcalf & Huntington 1991). Grete Lillehammer (1996:96) finner at innbakt i reglene/gravritualene ligger det en tanke om å beskytte det levende samfunnet overfor den døende/døde, samt en beskyttelse av den døende/døde i seg selv. Vi må derfor regne med at gravgodset helt eller delvis også kan ha sitt grunnlag i ulike former for redsel, enten for den døde eller døden i seg selv, det urene, dødsrikene, gudene etc. I så fall kan det dreie seg om gaver/offer fra det gjenlevende for å blidgjøre eventuelle overjordiske makter, skape en fasade, eller gjenstander tilhørende den døde i livet (jf. Hagberg 1937). Sistnevnte vil da indikere den dødes roller/identitet i livet. I vår sammenheng vil dette bety at *tekstil- og kjøkkenredskaper i mannsgraver kan ha vært brukt av mannen selv mens han levde*.

² Dette virker imidlertid lite plausibelt, da gravgods opptrer i graver allerede i stein- og bronsealder.

6.3 Roller og identitet

Som allerede nevnt, var det først ved oppkomsten av den post-prosessuelle arkeologien i begynnelsen av 1980-tallet at man fikk et endret syn på hva gravmaterialet kunne si om avdøde. Innen denne retningen får individet en viktig rolle som aktiv deltager i det sosiale rom. Graven uttrykker *stivnende roller og rollesett*, der gjenstandene fremmer et budskap som er med på å forme rolledefinisjonen (S. Kristoffersen 2000:20f). Man kan også her snakke om *en fasade* som blir skapt av de etterlatte. Dette vil i så fall si at graven *indirekte* reflekterer deler av de gravlagtes liv og virke. Problemet er, som Siv Kristoffersen peker på, at dette indirekte budskapet – gjennom gjenstandene – kan endre seg over tid, og nye budskap kan fremkomme i og med at gjenstanden eksisterer lengre enn menneskene (ibid:21). Denne prosessen kan også benevnes som en *uendelig semiose* (Heradstveit & Bjørgo 1996:29), der tegnet endrer mening kontinuerlig.

Ut fra etno-arkeologiske observasjoner, samt antagelsen om at gravritualene var en *rite de passage* fordreid av ideologi, har ulike forskere konkludert med at gravritual kun på sitt beste kan være en indirekte refleks av den dødes virke, og/eller et idealbilde samfunnet behøver for å strukturere seg selv/gjenopprette sosial orden (jf. Bloch & Parry 1996:4). Sistnevnte henspiller på ideen om sosial identitet som individene får gjennom initiasjonsriter, og som videre blir gjentatt og konstituert i begravelsen (jf. Hanisch 2001, S. Kristoffersen 2000:20).

Grete Lillehammer (1996:96ff) har i denne sammenhengen drøftet dikotomien mellom de levende og den døde, der de levende blir deltakere i hendelser som er styrt av samfunnsnormer og regler vedrørende den døende/døde. Hun retter søkelyset på hvordan de levende påvirker blant annet gravgodset – det dreier seg om *individuell skjebne* (den døde) kontra en *kollektiv skjebne* (de gjenlevende). Dikotomien mellom levende og døde støtter også tanken om at det vi som arkeologer finner i en grav, er et *idealbilde* eller en *fasade* vedkommende samfunn ville fremme. Det vi ser, er det et gitt samfunn ville vise sin samtid. Morten Hanisch (2001) ser i denne forbindelse gravgodset som metaforer som viser til kvinner og menns handlingsidealer i fortellinger om ære.

6. 4 Gravgoods som tegn

Lillehammer (1996:102) kommer videre inn på at gjenstandene er hovedproblemet i tolkningene av et gravmateriale. Dette går på hvorvidt det dreier seg om gjenstander gitt av de levende (gaver/offer) eller gjenstander eid av den døde (goods), eller om det dreier seg om gjenstander som er uttrykk for sammenfallende interesser (både og). Hun reiser også spørsmålet om hvorvidt gjenstandene som befinner seg lenger vekk fra, og ikke på den gravlagte, kan være spesielt utvalgt til gravleggingen i samsvar med de etterlattes evne og samfunnets normer. Videre stiller hun spørsmålet om disse kan ha hatt grensekryssende funksjoner rettet mot den dødes nye status (ibid.). I vår sammenheng blir dette et essensielt punkt da mitt materiale helt klart kan falle inn under denne kategorien.

Ut fra dette kan man si at valget står mellom å se på gravgoods som mer eller mindre sikre indikasjoner på den funksjon avdøde har hatt i et førhistorisk samfunn, eller som symboler for ulike sosiale roller og identiteter man enten hadde eller som de etterlatte ønsket å vise at man hadde. Jeg vil foretrekke tolkningen om at gravgodset dreier seg om ulike former for *tegn*. Disse tegnene har hatt en betydning som kan tolkes på ulike måter. Den vanligste måten å tolke slike tegn på er som *symbol*.³ Symbolet er et umotivert og *vilkårlig tegn* (Bjørge og Heradstveit 1996:31), det er ingen ”logisk” sammenheng mellom et budskap (gjenstand, utsagn etc.) og det som budskapet symboliserer, dets betydning eller meningsinnhold. Det blir derfor i vår sammenheng mer hensiktsmessig å drøfte tegnet som et *indeks*. Indekset er knyttet til et objektet gjennom en *årsakssammenheng* (Bjørge & Heradstveit 1996:31, Preucel & Bauer 2001:89). Nå får man lettere den logiske rekken: *tekstilredskaper = tekstilproduksjon = noe den gravlagte deltok i - på et eller annet plan*.

Som også selve ordet viser, indikerer tegnet at vedkommende hadde en nær forbindelse til bruken av gravgodset. Tegnet, som indeks, knytter den døde videre til roller og/eller identiteter knyttet til de ulike indekser vi finner i graven. Når dette er sagt, må det bemerkes at tegnet i enkelte tilfeller viser til roller/identitet som ikke nødvendigvis bygger på en direkte årsakssammenheng mellom individ og gjenstand, men heller på en kulturelt bestemt mening,

³ Symbolet behandles som oftest ut fra modeller utviklet av Ogden, Richards og Saussure. Her viser symbolet til et objekt eller tilstand i den ytre verden. Saussurs bidrag er å se tegnet som forholdet mellom symbolets uttrykk (*signifiant*) og dets innhold (*signifié*). Dette forholdet er videre vilkårlig (Heradstveit & Bjørge 1996:23ff).

og derfor mer kan knyttes til tegnets symbolske del. Gjenstandens brukskontekst bestemmer meningen/tolkningen (jf. Eco 2000:276).

Ved å drøfte tegnet som indeks får man en mer direkte tolkning fra graven og døden til avdødes virke i livet. Min problemstilling går på tolkningen av hva tekstil- og kjøkkenredskaper kan bety når de finnes i graver sammen med våpen. Målet er ikke primært å påvise hvorvidt det gravlagte individet *selv* aktivt deltok i de ulike former for produksjon som disse redskapene indikerer (det kan like godt vise til ættens befatning med dette).

En grav med smedredskaper kan tolkes som en grav tilhørende en smed, eller som at *en* av avdødes *roller* har vært som smed. Sistnevnte åpner for at individer kan ha et mangfold av roller/funksjoner, mens førstnevnte mer knytter dem til bestemte funksjoner (status). En tilnærming som knytter det arkeologiske materialet til ulike roller og identiteter, er i samsvar med min oppfatning om at menn i yngre jernalder kunne ha andre roller enn som f. eks. krigere, smed, tømmermann, bonde eller handelsmann, frittstående eller sammen med disse.

6. 5. Sammenfatning

Arkeologer har i liten grad interessert seg for våpengraver med tekstilredskaper. Etnografiske og historiske kilder indikerer at forekomsten av kvinnegjenstander i slike graver kan skyldes ulike forhold. Det kan blant annet tenkes at enkers symbolske/reelle død er markert i graven, eller redselen for den døde kan ha ført til at spesielle gjenstander er deponert i graven uten at de har direkte sammenheng med avdøde, noe de på den annen side godt kan ha hatt (jf. Hagberg 1937).

I senere år har arkeologer også gått fra å tolke gravskikk og gravmaterialet som direkte refleksjoner av de gravlagtes liv til en mer indirekte refleksjon av samfunnet, og da ofte i symbolsk form. Denne symbolske formen kan utgjøre et tolkningsmessig problem, da man må skille mellom hva som avspeiler livet og hva som avspeiler døden i materialet (jf. Lillehammer 1996:103). Ut fra våre kunnskaper lar dette seg lettere gjøre ut fra materialets kjente funksjoner (indeks) og ikke dets ukjente (symbolsk) mening. Når det er sagt åpner ovennevnte todeling opp for funksjonelle og symbolske tolkninger av materialet.

Vedrørende mitt materiale, gir gravgods tolket som indeks en logisk forklaring både på tekstilproduksjon og matlaging. I tillegg har materialet også i seg element som indikere at det også kan dreie seg om mer symbolske gjenstander.

Kapittel 7. *Vængi drekans* – Dragens vinge

Om man ser materialet i sammenheng med tekstilproduksjon, og da særlig produksjonen av *vaðmál* (tekstiler av ull), får man et godt utgangspunkt for en analyse av tekstilredskaper deponert i våpengraver.

7. 1 Et nytt moment – seilskipet

Det er en gradvis økning i antallet graver med tekstil- og kjøkkenredskaper sammen med våpen fra rundt år 700 og frametter. Perioden mellom 700 og 900/950 har den største konsentrasjonen av slike funn, de fleste er fra tiden etter 750 (jf. Appendiks 2:I-II). Dette indikerer at noe endres i menns forhold til tekstil- og matproduksjon.

R440

R150

(Figur 1. Vevsverd fra eldre og yngre jernalder)

Når det gjelder tekstilredskaper, har disse vært et vanlig innslag i kvinnegraver allerede fra begynnelsen av romertiden (Solberg 2000:77). Vevsverdet endrer imidlertid form tidlig i yngre jernalder (figur 1). Mens vevsverdene fra eldre jernalder ikke er mer enn mellom 34-49 cm lange (S. Kristoffersen 2000:119), blir de i fra merovingertid og utover mellom 65 og 80 cm. (Petersen 1951:290). Hva som er bakgrunnen for økningen i lengde er vanskelig å si, men det kan muligens indikere en produksjon av tøy med større bredde enn før. Det er hevdet at lengden ikke skal ha noen betydning (Hoffman 1974:281, S. Kristoffersen 2000:133f, Øye 1988:70), fordi man kunne stikke sverdet inn hvor som helst for å slå trådene på plass. Lengre vevsverd kan imidlertid, slik jeg ser det, ha sitt utgangspunkt i nyere og hurtigere vevningsteknikker der hele bredden blir slått i et slag. Uansett indikerer de nye vevsverdene en endring i tekstilproduksjonen.

I tillegg til nye former for vevsverd kommer kjøkkenredskaper som gravgods også inn ved inngangen til yngre jernalder (Solberg 2000:196). Dette har helt klart sammenheng med at redskaper generelt nå blir vanligere som gravgods, men kan også skyldes en endring i kjøkkenarbeidets status, noe jeg vil komme nærmere inn på senere. Når arbeidsredskaper kommer inn som gravgods, indikerer det i seg selv at synet på disse, eller det de representerer, har endret seg fra eldre til yngre jernalder. Fellesnevneren for redskapene som nå begynner å vise seg i gravene, er at de kan være indeks for profesjoner/næringer som helt klart har vært essensielle. Matlaging, tekstilproduksjon, bygningsvirksomhet, redskapsproduksjon, jordbruk, handel og forsvar/krig. Med andre ord de avspeiler/viser til viktige bestanddeler i et organisert samfunn. Dette kan muligens også ses som en endring fra et gravgods/tegn som symboliserer fastlagte rollefigurer, eller fasader, i eldre jernalder til tegn som viser til mer konkrete og essensielle profesjoner og yrkesgrupper i jernaldersamfunnet i løpet av merovinger- og vikingtid.

Den kanskje viktigste innovasjonen i yngre jernalder var nok overgangen fra skip som ble rodd til skip som ble seilt. Funnene av Kvalsundskipet, som ikke var seilførende, og Osebergskipet, som var det, har ført til at forskere flest mener at overgangen først skjedde i århundret mellom 700 og 800 e. Kr. (Christensen 1982:26, McGrail 1998:225, Roesdahl 1996:96, Solberg 2000:207f). Det vil si samtidig som man får lengre vevsverd, kjøkkenredskap i gravene, samt våpengraver med tekstilredskaper. Spørsmålet blir om det finnes en sammenheng mellom disse hendelsene. For å finne svar på det må man først se på oppkomsten av seilet og hva dette kom til å bety for det norrøne samfunnet.

Som nevnt ovenfor, tyder mye på at seilet først ble tatt i bruk i Norden engang på 700-tallet. Bakgrunnen for denne antakelsen er mangelen på sikre bevis for skip med seil før Osebergskipet, datert til 820/834 e. Kr. (Christensen i Opedal 1998:206, Crumlin-Pedersen 1997:19, McGrail 1998:225). Det nærmeste vi kommer før dette er Kvalsundskipet fra Sunnmøre, datert til 690 ± 70 (Solberg 2000:206f), som er det eldste skipet der vi har bevart de fleste delene. Skipet har vært 18 meter langt og har hatt et stort sideror på styrbord side akter, et fenomen ukjent i Norden fra eldre jernalder (ibid.). I motsetning til Nydambåten er utformingen av bunnplanken her endret slik at man får et slags forstadium til en kjøl, samt en bunn som kunne tåle større vanntrykk. Ovennevnte indikerer at dette skipet kan ha hatt seilføring, men det var ingen spor etter feste for mast, mast eller rigg. Derimot var skipet utstyrt med keiper for årer (ibid.).

Som man ser av Kvalsundskipet, kan det ha eksistert seilførende skip før 800 e.Kr., noe som også avbildninger på gotlandske billedsteiner indikerer. Men disse indikasjonen er langt fra komplette og i mange tilfeller tvetydige (McGrail 1998:225). Det er også de som mener at seilskip var i bruk allerede rundt 600 e. Kr (Christensen 1992b:140, Näsman 1991:28).

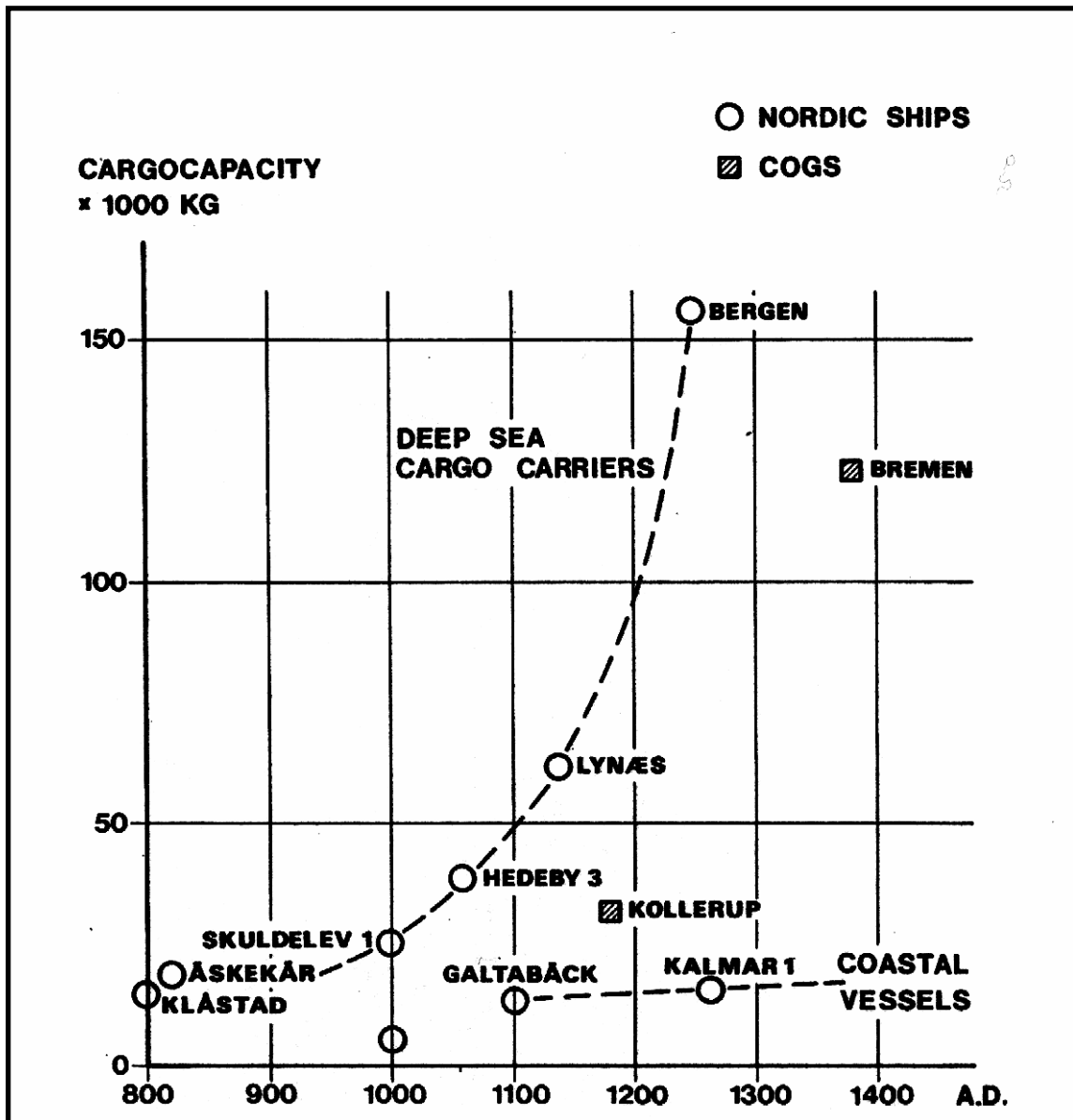
Videre må det bemerkes at dateringen av Oseberg ble gjort ut fra tømmeret i gravkammeret som dendrokronologisk er datert til 834 e. Kr. (Christensen et al. 1992:9), og ikke selve skipet. Det er indikasjoner på at dateringen kan trekkes tilbake til rundt 750 e. Kr. (ibid:8), men disse er ikke er verifisert. Jeg kommer derfor til å bruke dateringen 820/834 e. Kr. for Osebergskipet. Alt tyder på at Osebergskipet, med sitt lave skrog, lite fribord, samt svake støtte for masten, er et nokså tidlig ledd i utviklingen av nordiske seilskip. Dette kommer tydeligst til syne når man sammenligner skipet med de andre norske vikingskipene fra blant annet Gokstad og Tune (Christensen 1992b:140).

Når man kommer til Gokstadskipet, fra rundt 895/905 e. Kr. er disse svakhetene utbedret, noe som muligens har sin årsak i erfaringer gjort på de første vikingtoktene (Christensen 1992b:140). Dette kan også ses i sammenheng med de dype norske fjordene kombinert med røffe værforhold langs en åpen kyst, samt rutene videre til Skottland, Irland, og Island som fremmet behovet for bredere skip med dypere kjøl (Crumlin-Pedersen 1997:197).

7. 1. 1 Skipsfart

De relativt dårlige sjøegenskapene til Osebergskipet kan indikere at dette er et skip som har vært brukt til seilaser i smulere farvann, og ikke beregnet for harde seilaser (Christensen 1992b:149). Dette er ikke tilfelle lenger ute i perioden. Det er skip beregnet for lengre ekspedisjoner som blir det interessante i min analyse, fordi det er i denne sammenhengen skipene blir økonomiske ressurser for eierne. Jeg snakker da om krigs- og handelsskipene som begge på hver sin måte kunne føre nye verdier/ressurser hjem. Når man ser på hvordan skipenes lasteevne er markant økende gjennom hele vikingtiden og langt inn i middelalderen (Crumlin-Pedersen 1991:75ff + figur 2), får man en viss indikasjon om skipets betydning for handelen i Nord-Europa. Ut fra forsøk vet man at Skuldelev 1 hadde en lastekapasitet på rundt 24 tonn. Det betyr at på bare noen få turer pr. år kunne Skuldelev 1 aleine innføre like mange kleberkar til Hedeby som Gjöstein Resi (1979:115), ut fra fragmenter, har anslått som total import for hele vikingtiden (Crumlin-Pedersen 1991:75). Ole Crumlin-Pedersen mener dette

viser at transport av stykkgoods har vært vanlig allerede rundt år 1000 e. Kr., ellers ville ikke slike skip ha blitt bygget (ibid.). Videre er det helt klart at man neppe kunne fraktet så mye gods uten at skipene førte seil. Dette fordi man ville trenge et langt større mannskap dersom skipene skulle roes frem, noe som videre ville gå på bekostning av lasteevnen. Reduksjonen av antall roere til fordel for en økt lastekapasitet i siste del av jernalderen viser dette klart (Randsborg 1991:17). På denne bakgrunn kan man si at seilet har vært en viktig faktor for den nordiske handelen i vikingtiden, samt videre inn i middelalder.

(Figur 2. Økning i tonnasje gjennom jern- og middelalder, etter Crumlin-Pedersen 1991)⁴

⁴ Både Äskekärr- og Klåstadskipet er omdatert til perioden rundt 990-1000 e. Kr. Dette betyr at det ikke finnes noe bevis for rene lasteskip fra tidlig vikingtid (Roesdahl 1994:107f).

Produksjonen av rigg og seil har, ut fra moderne eksperiment med blant annet Skuldelev 3 kopien ”Roar Ege”, vist seg å være *like ressurskrevende, både i arbeidskraft og kostnader, som byggingen av selve skroget* (Crumlin-Pedersen 1997:188). Dette indikerer to ting. For det første: *produksjonen av rigg og seil må ha hatt stor betydning i yngre jernalder*. Dette viser videre indirekte betydningen av de yrkesprofesjonene som produserte, eventuelt kontrollerte denne produksjonen. For det andre: *økt lastekapasitet, tidsbesparelse, og muligheten til å forsere åpne havstrekninger har vært så essensiell at de store ressursene som produksjonen krevde ble rettferdiggjort*.

Om man skal forstå grunnene til dette må man se på andre hendelser i yngre jernalder som involverer skip. Ut fra skipstypene kan man utlede to ulike formål for disse; *krig og handel*.

7. 1. 2 Krigsraid

Krigsraid var neppe noe nytt i yngre jernalder. Angelsaksiske annaler indikerer at nordiske krigere, eller danene, herjet i Sør-England allerede rundt år 449 e. Kr. og i frisiske områder i årene 520 og 575 e. Kr. Krigere fra Norden herjet muligens også Spania i år 455 e. Kr. (Randsborg 1991:20). Det er først i løpet av siste halvdel av 700-tallet at krigere fra Norden virkelig gjør seg bemerket i annaler og krøniker i nordsjølandene (Roesdahl 1996:216). Det er samtidig som de nordiske skipene begynte å få seilføring. At krigsraidene har vært en lønnsom gjøft vitner krønikene og annalenes beskrivelser over antallet skip som deltok, samt mengden sølv/gull som ble betalt i skatt og/eller for å hindre videre plyndring (ibid:218ff). Ovennevnte kilders beskrivelser av antall skip må ikke taes helt bokstavelig. Antallet var nok atskillig lavere, men allikevel etter forholdene høyt. Fra slutten av 700-tallet og frem til siste del av det 11. århundre har disse toktene som kjennetegner vikingtiden, gått i bølger. Den første bølgen var i perioden rundt 790-900, da både kontinentet og De britiske øyer fikk besøk av krigerske nordboere. 900-tallet bar mer preg av at skandinavene fikk dekket sitt sølvbehov i Øst-Europa. Men da tilgangen på islamsk sølv tørket inn rundt 970 e. Kr., ble igjen oppmerksomheten rettet mot blant annet England. Denne epoken varte frem til slaget ved Hastings i 1066, som på mange måter setter punktum for vikingtiden som periode. Etter dette er det bare snakk om noen spredte og ubetydelige vikingtog i årene 1069, 1070 og 1075 (Roesdahl 1996:272ff).

Sammenstiller jeg dette med mitt materiale, viser det seg at hele 23 av 42 våpengraver med tekstilredskaper kan plasseres i perioden rundt slutten av 700-tallet og frem til rundt 900/950 e. Kr., mens det for samme periode kan regnes 49 av 80 våpengraver med kjøkkenutstyr. Videre er tilsvarende antall for perioden rundt 950-1050 for tekstilredskapene 5 av 42, og kjøkkenredskaper 23 av 80 (jf. Appendiks 2:I-II). Dette er ut fra en relativ datering som til tider er overlappende, samt at enkelte graver ikke kan dateres nærmere enn vikingtid/ynge jernalder. Videre kan sammenhengen være tilfeldig. Men fordi det totale materialet fra før siste halvdel av 700-tallet (totalt 7 stk.), samt til dels også de som sikkert kan regnes til 900-tallet (totalt 31 stk.) er begrenset i forhold, kan sammenhengen være reell.

7. 1. 3 Handel

Ser man videre på fenomenet handel, er oppkomsten av byer, handelssteder og markeder langs nordsjøbassenget et klart vitnesbyrd om en økende handel i regionen. Likeledes er den gradvis økende tonnasje (figur 2) gjennom perioden klare indikasjoner på en økende handel mellom de ulike regionene innen nordsjølandene. Näsman trekker frem norske brynestein fra brudd rundt Eidsborg i Telemark og kleberkar fra Norge og Sverige som bevis for at skandinavisk handel med stykkgoods ikke begynte før i det 8-9. århundre. Brynestein er sjeldne i sørskandinaviske kontekster datert til det 8. århundre, og helt fraværende i Ribe dette århundret. Kar av kleber finnes i større mengder i Sør-Skandinavia, men meget få er datert til det 8. århundre. Også her er Ribe uten funn som sikkert kan dateres til 700-tallet (Näsman 1991:37). Men fra det 9. århundret får man en økning i kleberkar som stammer fra brudd i Norge og Sverige. Denne økningen fortsetter i det 10. århundret (Resi 1979:111).

Som vi ser, skjer det endringer i handelsmønsteret i Skandinavia i det 8. århundre. Seilets introduksjon i Skandinavia kan være en medvirkende årsak til det. Denne hendelsen finner sted mer eller mindre samtidig. Det var etter all sannsynlighet *ikke* den økte handelen som førte til introduksjonen av seilet, heller de mange krigsraidene fra perioden før. Raidene viser seg i de ulike krigsbytteofringer (Näsman 1991:36).

Selve utviklingen av en mer kommersiell skipsflåte har sannsynligvis kommet etter at endringen i handelssystemet har krevd bedre skipsegenskaper (Näsman 1991:36). Uansett så tyder alt på at seilet som nyvinning har mye av æren for den store ekspansjonen både vedrørende handel og krig. Med andre ord, *uten seilet hadde dette neppe vært mulig*. Heller

ikke ekspansjonen og immigrasjonen til Island, Færøyene og Grønland, samt overfarten til Amerika, hadde vært mulig uten seilet. Hendelsene som fant sted rundt slutten av det 9. århundret og framover vitner om skip med gode sjøegenskaper og stor lasteevne. På denne tiden har både skip og seil blitt perfektionert for å yte sitt beste.

Også langs norskekysten, har nok seilet vært en kjærkommen nyvinning. Med sin lange og værhard kyststripe samt dype fjorder, sier det seg selv at også her har innføringen av seilet ført til endringer i blant annet handelsmønster. Nå må det sies at et skip som Kvalsundskipet med sine 20 roere nok har gjort det mulig å ferdes både langt og hurtig langsmed kysten, også i perioden forut. Men et tilsvarende stort skip med seil ville også med et mindre mannskap, kunne holde en gjennomsnittlig større fart. Dermed ble det utvilsomt mer plass til varer og gods (Solberg 2000:211). Ut fra eksperiment med blant annet Skudlev kopiene Saga Siglar og Roar Ege vet man at farten kunne komme opp i minst 10-12 knop (Andersen & Andersen 1984:307, Roesdahl 1996:106).

At handelen langs norskekysten har vært viktig vitner den kjente beretningen til Ottar fra Hålogaland om. Den ble nedskrevet for kong Alfred av Wessex rundt 890. Her forteller Ottar kongen om sin lange ferd til "bjarmenes" land, som sannsynligvis er der Arkhangelsk nå ligger (Solberg 2000:295), samt om sine kontakter med samene lenger nordpå. Vi får også vite at disse betalte en form for "finnskatt" (sameskatt), bestående av blant annet dyrehuder, fuglefjær, hvalbein/hvalrosstenner og skipstau.

Man må videre regne med at det var varer som dette, eksotiske og kostbare lenger sør, som førte menn som Ottar på langfart til internasjonale handelsplasser som Kaupang og Hedeby (Roesdahl 1996:123). Dette var etterspurte vareslag og medførte storstilt handel og skipsfart langs norskekysten. Oppkomsten av maktsenter med utgangspunkt i kontrollen over viktige knutepunkt langs skipsleia (jf. Opedal 1998) kan ses som en ytterligere indikasjon på dette. Som en foreløpig oppsummering får vi følgende mønster: Hyppige krigsraid i perioden før yngre jernalder fører frem mot seilet som nyvinning engang på 700-tallet. Dette muliggjorde lengre krigsraid, samt handel i hele nordsjøbassenget. Videre fører innføringen av seilet, samt endringer i det nordeuropeiske handelsmønsteret til at frakt av stykkgoods får en økende betydning også i Skandinavia. Ved innføringen av seilet og kraftigere skrog var man i stand til å øke skipenes lasteevne på bekostning av et mindre mannskap. På sikt førte dette til utstrakt handel både innen Norden og Nord-Europa, så vel som langs norskekysten, og videre til at

nye landområder ble tatt i besittelse. Slik jeg ser det, blir den store fellesnevneren her seilet. *Det kan ha fulgt like mye prestisje med å eie et seil, som det å eie et skip.* Seilet sammen med riggen utgjorde, som vi tidligere har sett, et like stort økonomisk løft som selve skipet. I et slikt perspektiv har produksjonen av disse produktene trolig vært omgitt av en viss prestisje. Denne produksjonen er, som jeg skal komme inn på senere, av et slikt omfang at den må i en eller annen form ha vært organisert, enten av enkeltpersoner eller ætter. Det er som spor etter slike seilproduserende enheter våpengraver med tekstilredskaper i det videre vil bli drøftet.

7. 2 Seilduk – et ressurskrevende produkt?

Maritime arkeologer i Danmark har estimert det totale seilarealet for skipene i Knut den Stores nordsjøimperium, rundt 1030, til å være på rundt 1 000 000 m². Mesteparten av dette skal ha vært ull, men også lin og hamp har vært brukt (Andersen et al.1989:12, Andersson 1996:19, Andersson 1999:12). Vi snakker her om slutten av vikingtiden, behovet for seil var nok lavere i århundrene forut. Man regner med at størrelsen på seilene har variert mellom 8-10 m² og 250 m² rundt 1000-1100 e. Kr. (Andersen et al.1989:12). Skip som Oseberg og Gokstad mener man har hatt seil på henholdsvis 85,5-104,04 m² og 105-121 m². Videre har man regnet ut at de danske skipene Skuldelev 1 og 3, må ha hatt seil på 85,5-87,4 m² og 44,85-46,9 m² (Andersen & Andersen 1989:246). I tillegg må man regne med at man også i mange tilfeller hadde et seil i reserve. Dette indikerer at det her dreier seg om et ressurskrevende tekstilarbeid. Ut fra erfaringer med kopier av ulike skip fra perioden mener man at generelt bør et lite lasteskip ha hatt et seil på rundt 46 m², mens et større langskip kunne ha seil på rundt 120 m² (Anderson 1996:19).

Om man tar utgangspunkt i sistnevnte, et seil på rundt 120 m², vet man ut fra moderne forsøk at ved en tøytykkelse svarende til 500 g/m² vil det gå med minst 60 kilo ull. Dette tilsvarer 30-60 sauer, eller rettere sagt, fra 60-120, siden man må regne med at bare halvparten av ullen fra hver sau kunne brukes (Anderson 1999:13). Da seilduk med en tetthet på 10 tråder per centimeter betyr en trådkvalitet på 4000 meter per kilo ull, trenger man 240 000 meter med spunnet tråd for å produsere et seil på 120 m². Med en spinnehastighet på 20 meter tråd i timen og en arbeidsdag på 12 timer vil det ta en person 2,7 år å produsere tråden som behøves (ibid.). I tillegg til dette kommer oppsetting av selve veven, veving og sying. Man brukte to-tre år på å produsere et ullseil på 100 m² i et forsøk utført av Tømmervik Tekstilverksted i Trøndelag, til tross for at man her brukte rokk og moderne vevstol (Anderson 1996:19). Til

dette arbeidet gikk det med ullen fra om lag 2000 utegangersauer. 200 kilo dekkhår ble skilt ut til den ca. 100 kilometer lange renningen, mens bunnullen ble bearbeidet til rundt 80 kilometer med innslagsgarn (Lightfoot 1997:15).

Spørsmålet blir om det arkeologiske materialet indikerer at tekstilredskapene ble brukt til å fremstille materiale som kunne brukes i en seildukproduksjon. Når det gjelder ullkam og vevlodd er dette problematisk. Ullkam er involvert uansett om sluttproduktet er seil eller andre tekstiler, og vevloddene kan bare på sitt beste gi visse indikasjoner på råstoffet brukt i tekstilproduksjonen. Siden lin er stivere enn ull vil tyngre lodd være mer velegnet til jobben enn lettere (Andersson 1996:14, Andersson 1999:20). Men selv dette er ikke enkelt da to mindre vekter kan erstatte en stor (Øye 1988:64).

Som jeg har vært inne på tidligere, endret vevsverdet form og lengde i overgangen fra eldre til yngre jernalder. Lengder på 65-80 centimeter ble nå det vanlige. Dette kan muligens knyttes til en seildukproduksjon, man har indikasjoner på at ullstoff har vært oppgitt i antall *vadmala* av en bestemt bredde og lengde (Andersen & Andersen 1989:236). Fra nyere tid vet man at tøybredden brukt i seilproduksjon ofte var på 60-70 centimeter (ibid), og det styrker hypotesen om at det kan være en sammenheng mellom bruken av lengre vevsverd og innføringen av seilet.

Med hensyn til spinnehjulene vet man ut fra ulike eksperiment at hjulets tyngde er avgjørende for trådens tykkelse (Andersson 1996:13, Andersson 1999:6, Grimnes 2000:93ff, Holm 1996:114). Tyngre hjul gir en grovere tråd og knyttes til seildukproduksjon (Andersson 1999:6, 24f). Det er faktisk ikke mulig å spinne en tykk tråd med hjul lettere enn 16 gram, mens spinnehjul med vekter på 20-30 gram er velegnet til den grove tråden brukt i seilproduksjon (ibid:24f). Går man så til de spinnehjulene som er funnet sammen med våpen på Vestlandet, har jeg ved å veie disse funnet at de aller fleste er tyngre enn 16 gram, og at mesteparten ligger på 25-35 gram (tabell 11). Her må det skytes inn at hjul med vekt som ligger mellom 25-35 gram har vært det vanlige ved spinning av ull fra den gammelnorske korthalesauen (Lønning 1976:20, Øye 1988:54).

B-nummer	Vekt	Diameter
B3326	39,54 gram	3,7 cm
B4408	24,88 gram	3,5 cm
B4719	29,10 gram	3,3 cm
B4924	8,44 gram*	3,5 cm
B5150	17,94 gram	2,7 cm
B5588	23,33 gram	3,6 cm
B5927	14,52 gram	3,9 cm
B6380	33,09 gram	3,7 cm
B8272	13,51 gram*	3,9 cm
B11239	39,40 gram	3,7 cm
B11242	15,97 gram	4,0 cm
B13229	25,06 gram	4,0 cm
C1314	28,9 gram	-----

(Tabell 11. *Spinnehjulenes mål og vekt – ufullstendige merket med **)

Diameteren på spinnehjulet er også en avgjørende faktor når det gjelder trådens fasthet (Holm 1996:114). Mine målinger viser at den er påfallende jevn (tabell 11), noe som kan indikere et beslektet sluttprodukt vedrørende trådens tykkelse/fasthet. Med andre ord, *både vevsverd og spinnehjul funnet i graver sammen med våpen på Vestlandet har trekk som kan indikere en forbindelse til produksjon av seilduk*, og videre, sammen med tidsaspektet, til introduksjonen av seilet i Norden.

Vi har nå påvist at tekstilredskapene kan indikere en storstilt tekstilproduksjon som for eksempel produksjon av seilduk. Men dette er i seg selv ikke nok, forholdene må også ligge til rette for produksjon av tekstiler i større skala. Derfor må vi også se på vilkårene for dette.

7.3 Sammenfatning

På slutten av 700-tallet begynner det å dukke opp tekstil- og kjøkkenredskaper i graver sammen med våpen. Mengden av slike graver øker gradvis utover vikingtid. Formen og lengden på vevsverdet endres også i overgangen mellom eldre- og yngre jernalder, noe som indikerer nye produksjonsformer innen tekstilproduksjonen. I samme periode ser man også de

første sporene etter seilførende skip/båter. Innføringen av seil førte til et redusert antall roere og dermed større plass for stykkgoods, og dermed større profitt for skipets eiere. Ut fra de skip man kjenner fra perioden kan man se hvordan lastekapasiteten markant øker gjennom jern- og middelalderen (jf. Figur 2). Seilet må derfor ses som en nøkkelfaktor i den økende handelen i hele Norsjøbassenget.

Utregninger fra Danmark viser at den samlede arealmengden seilduk rundt 1030 kunne være på minst 1 000 000 m². Ut fra tekstilforsøk vet man at produksjonen av seilduk til et middelsstort fartøy krever store ressurser både i form av råstoffer og arbeidskraft. Produksjon av seil og rigg er like ressurskrevende som byggingen av selve skipet. Produksjonen av seilduk må derfor ha vært organisert og styrt av ressurssterke individer/ætter. Det er i en slik sammenheng tekstilredskapene i våpengraver må ses. En ytterligere indikasjon på denne sammenhengen er endringen i vevsverdets form, samt vekten på vevlodd som begge kan vise til produksjonen av større og grovere tekstiltyper som for eksempel seilduk.

Kapittel 8. Mulige produksjonssentre og produsenter?

For å kunne si noe om en tekstilproduksjon av et større omfang i yngre jernalder må man først se på hvor potensialet for en slik produksjon finnes. Kort sagt, hvor var det så gode beiteområder at man kunne holde nok sauer til å dekke råvarebehovet? Sammenfaller slike regioner med våpengraver inneholdene tekstilredskaper? For matproduksjonens vedkommende blir det viktig å finne frem til hvilke menn som kan tenkes å ha hatt roller som kan kombineres/forbindes med mat og eventuelt tilberedning av denne.

8. 1 Potensiale for sauehold

Tekstilredskaper funnet i graver sammen med våpen har et spredningsmønster som dekker hele undersøkelsesområdet (Appendiks 3:A). Det er likevel enkelte områder som peker seg ut med flere slike graver. Det gjelder gårdene rundt Voss samt gårder i Ullensvang/Odda regionen. Jeg har derfor valgt å bruke samtlige registrerte gravfunn inneholdene tekstilredskaper som utgangspunkt i utskillelsen av tekstilproduserende områder. Ved å gjøre dette vil en straks se at enkelte områder skiller seg klarere ut enn andre med større konsentrasjoner av slike funn (Appendiks 3:B).

Når det gjelder graver med tekstilredskaper generelt, skiller områdene rundt Voss, Vik i Sogn, Stryn og Gloppen, samt Sørfjorden seg ut med flest slike funn. Flere av disse har blitt sett på som senterområder (Moberg 1992:181, Ringstad 1986, Sognnes 1979:61ff). Resten av materialet er mer spredt i hele undersøkelsesområdet. Neste skritt blir å se om disse områdene har de jordbruksmessige forutsetningene som trengs for et utstrakt sauehold - i og med at saueull er råmaterialet for vadmél (Andersen et al. 1989:5, Andersen & Andersen 1989:114, Crumlin-Pedersen 1997:190, McGrail 1998:236).

Voss blir regnet som den beste jordbruksbygden på Vestlandet, om en holder Jæren utenfor (Sømme 1954:183f). I 1939 fantes her 70-80 000 sauer som var over et år gamle (Sømme 1949:53), noe som gjør Voss til et av de største sauedistriktene på Vestlandet. Også i 1907, var Voss den regionen i hele undersøkelsesområdet med klart flest sauer (Helland 1921:939 + tabell12). Forklaringen på hvorfor Voss peker seg ut som en sentrum for tekstilproduksjon er

Kapittel 8. Mulige produksjonssentre og produsenter?

de gode beiteområdene i fjellet omkring. Jordsmonnet i Vossetraktene nyter nemlig godt av de kambrosilurske bergartene. (Askvik 1976:106, Furnes 1999:7f, Næss 1996:4ff).

Herred	1907	1900	Alversund	4294	3592
Voss	16506	9470	Hamre	4015	
Ullensvang/Odda	15064	8998	Jondal	3754	2510
Lindås	11491	9845	Bruvik	3663	2808
Kvam	8449	5140	Ulvik	3654	2193
Manger	8211	8061	Masfjorden	3627	3172
Bremnes	7754	6623	Austevoll	3548	3567
Kvinnherad	7644		Strandebarm	3432	
Tysnes	7507	6667	Askøy	3406	3182
Fjell	7046	5857	Stord	3304	2872
Haus	6933	5171	Strandvik	3074	
Skånevik	6782	4845	Samnanger	2910	
Fjellberg	6207	6237	Åsane	2836	
Fana	5957		Eidfjord	2674	1367
Evanger	5619	2808	Os	2357	
Herla	5533	4232	Valestrand	2308	2067
Fitjar	5510	4956	Vikebygd	2304	
Hosanger	5410	4020	Fusa	2161	
Vossestrand	5286	3637	Varaldsøy	1697	
Sund	4985	4199	Hålandsdalen	1432	
Granvin	4712	2515	Røldal	634	431
Etne	4697	3924			
Sveio	4340		Gjennomsnitt	5180	

(Tabell 12. Antall sauer i Hordaland rundt 1900)

Som på Voss er storfedrift den viktigste næringsveien i Vik i Sogn i moderne tid (Bødal 1998:6). Men også her har det vært et betydelig sauehold. Regionen hadde rundt 6980 sauer i 1891 (Helland 1901b:246). Bare seks andre herred i Sogn og Fjordane hadde flere dyr rundt 1900. Også fjellstrøkene knyttet til Vik har de samme kambrosilurske bergarter som Voss (Bødal 1998:6, Hauge 1990:14). Om en videre går til Sogndal så var det rundt 1890 om lag 8054 sauer i dette distriktet. I denne forbindelse kan det være verdt å merke seg at det sommeren 1992 ble funnet et grophus, inneholdene nærmere 80 vevlodd og 15 spinnehjul, samt nåler og prener, på gården Stedje i Sogndal. Dette er tolket som en så storstilt tekstilproduksjon at man i regionen hadde egne bygninger for denne (Mortensen 1993:14f).

Områdene rundt Gloppen og Stryn oppgir samlet antallet sau i 1891 til rundt 12 000 (Helland 1901b:589, 637). Fordelingen er 7022 på Gloppen og 4644 på Stryn. Sauehold ble sett på som en viktig næring i hele fylket. De fleste av brukene var for små til noe utstrakt storfehold, og et mildt klima gjør det mulig med forholdsvis store besetninger av sau (Helland 1901a:423f).

Kapittel 8. Mulige produksjonssentre og produsenter?

Om en tar for seg noen av de andre områdene der tekstilredskaper finnes sammen med våpen, som Osterøy, Vågsøy, Tysnes og Lindås, så er også dette regioner der antallet sauer er over gjennomsnittet rundt 1900 (Helland 1901b, 1921). Av de 42 gravfunn, som mitt materiale består av, kan hele 26 knyttes til regioner der antallet sau i moderne tid er over gjennomsnitt for fylket som helhet (tabell 12-13).

Herred	1891	1901
Førde	8896	
Sogndal	8054	
Kinn	7993	
Selje	7676	
Gulen	7198	
Gloppen	7022	
Vik	6980	
Ytre Holmedal	6452	
Indre Holmedal	6430	
Davik	5948	
Innvik	5623	
Luster	5419	
Jølster	5410	
Hafslo		5157
Hyllestad	4881	
Askvoll	4828	

Leikanger	4796	
Stryn	4644	
Eid	4611	
Sula	4609	
Balestrand	4326	
Lavik og Brekke	4289	
Bremanger	3862	
Kyrkjebø	3440	
Breim	3330	
Lærdal	3070	
Aurland	2988	
Hornindal	2352	
Vevring	2152	
Årdal	1537	
Borgund	1394	
Jostedølen	1224	
Gjennomsnitt	4893	

(Tabell 13. Antall sauer i Sogn og Fjordane rundt 1900)

Når det gjelder gardene rundt Sørfjorden, blir det for herredene Odda, Ullensvang og Kinsarvik oppgitt til 8998 sau i 1900, og hele 15 064 syv år senere i 1907 (Helland 1921:778), et antall som for undersøkelsesområdet bare blir slått av Voss. Som man ser, har også denne regionen gode forutsetninger for større sauedrift. Nå må det bemerkes at det i ovennevnte utredning dreier seg om moderne saueraser som engelsk *Cheviot*, skotske *black faced* får, samt i mindre utstrekning norske *landfaar* (Helland 1901a:423ff). Sistnevnte blir regnet som en liten og hardfør rase (ibid.) og er sannsynligvis en rase med aner langt tilbake i tid (jf. gammelnorsk korthale sau/villsau). Etter all sannsynlighet er dette en rase som har mye til felles med saueraser holdt i yngre jernalder og som greier seg mye bedre på egen hånd enn de mer foredlede sauerasene. Under et mildt klima kan de ferdes ute hele året og på den måten være en billigere ressurs enn raser som behøver stell og tørrfor. Det er også ull fra denne rasen som blir foretrukket i de eksperimentelle ullseilene kjent fra blant annet Hitra, produsert i moderne tid (Andersen et al. 1989).

Ut fra gjennomgangen er det påvist et samsvar mellom gode områder for sauehold og graver som inneholder tekstilredskaper sammen med våpen.

8. 2 Mannsroller og tekstilproduksjon

Et utgangspunkt kan være å se enkelte gjenstander som tegn på at avdøde eller samfunnet rundt denne har utnyttet visse økonomiske ressurser direkte eller indirekte. Krumkniver i graver fra romertiden er blant annet tolket som indeks for at jakt og fangst har bidratt til et økonomisk overskudd (Solberg 2000:87, 99, 103). Tradisjonelt er tekstilarbeid knyttet til kvinner. I eldre jernalder er vevsverdet som gravgods forbundet med husfruerollen (S. Kristoffersen 2000:135). Hvordan var situasjonen i yngre jernalder?

Med utgangspunkt i seilets betydning er det nærliggende å tro at tekstilproduksjon har hatt stor økonomisk betydning. Det er også sannsynlig at både produksjon og - ikke minst formidling til aktuelle skipskunder - ville innebære en form for organisering som kvinner ikke kunne stå for. Personer som tok opp slike funksjoner, kan anses som *entreprenører* (Barth 1970:17ff). Entreprenøren er en person som er involvert i et foretak. Vedkommende er *innovator* og søker utbytte og foretar transaksjoner innenfor områder som tidligere ikke var gjenstand for slike transaksjoner. Ikke sjelden vil entreprenørens aktivitet føre til at etablerte verdier kommer i klemme og at de revurderes (ibid).

Her kan man trekke inn Lise Bender Jørgensens (1992:151, 177, 1995:77) omtale av et *forlagssystem*. Produksjonen av tekstiler blir ifølge denne teorien utført av småprodusenter ute i distriktene. Dette arbeidet organiseres av en arbeidsgiver, ofte en handelsmann. Denne kjøper først opp ull av sauebøndene, som han så leverer til videre forarbeid. Denne *forleggeren* eier vanligvis både råvarerene og arbeidsredskapene, og dermed også sluttproduktet. Jørgensen viser til at ”merkevarer” innen tekstilproduksjonen indikerer at personer med en slik funksjon må ha eksistert i det keltiske Mellom-Europa (Jørgensen 1995:77). Man har indikasjoner på at tekstiler av ”Birkatypen” muligens kommer fra det vestlige Norge (Jørgensen 1986:176). Tekstiler av ”Vekatypen” er kun funnet i Norge. Det indikerer at det dreier seg om et norsk produkt (Jørgensen 1992:138f). Liknende forleggere kan derfor også ha operert innen analyseområdet.

I denne sammenhengen kan det også være verdt å trekke inn *styresmannen* på leidangsskipene slik denne rollen beskrives i Gulatingsloven (G300, 301, 304, 308, Helle 2001:160). Han hadde ansvar for å klargjøre skipet, og blant annet sørge for at seil ble laget til nye skip. Denne rollen *kan* være nært beslektet med forleggerrollen. Også styresmannen kan/må i visse tilfeller ha vært sterkt involvert i selve produksjonen for i det hele tatt å kunne skaffe seil til skipet. I denne forbindelse er det verdt å huske at man etter alt å dømme også hadde et reserve-seil, eller ekstra duk for reparasjoner (jf. Andersen et al 1989:12). Med andre ord, det dreier seg om mer seilduk enn det som gikk med til selve seilet.

Om det har eksistert individer/ætter på Vestlandet som har gjort sin formue på tekstilproduksjon og/eller på andre måter vært nært forbundet med en slik produksjon, har de sannsynligvis representert noe særegent, slik det reflekteres i kombinasjonen av våpen og tekstilredskaper. Det tilsier at personer må ha stått utenfor den vanlige æreskodeks. Jeg har tidligere nevnt at barn og gamle ikke var underlagt de samme strenge regler for ære som voksne menn og kvinner (jf. Kapittel 3. 5.). I prinsippet skulle en derfor kunne tenke seg at gamle menn kan ha stått for organiseringen av tekstilvirksomheten. Høyst sannsynlig vil dette i jernalderens Norden imidlertid ha medført at ætten generelt mistet æren.⁵ Det er kjent fra andre deler av verden at impotente (og dermed æreløs) menn har konvertert til ”et tredje kjønn” (jf. kapittel 9), for på den måten å oppnå ny og høyere status (enn som impotent), samt mulighet til å utføre kvinnelige aktiviteter (Nanda 1996, jf. Hollimon 2000:182f). Det synest derfor mer sannsynlig at tekstilvirksomhet slik jeg har skissert, har vært knyttet til menn/personer som stod utenfor og/eller over de generelle æresreglene, noe som blant annet ovennevnte menn også gjorde, siden disse ble definert som noe annet en ”ekte menn” (ibid.). Dette vil jeg diskutere nærmere i kapittel 9. I hvert fall har slike personer etter alt å dømme fått deponert tegn på dette i graven. Hva er da et bedre tegn for rollen/identiteten som entreprenør, eventuelt forlegger eller den som skaffer skipene seil, enn *redskapene brukt i produksjonen* vedkommende har vært forbundet med?

Det er også en mulighet for at ”seilmakeren”, eller den som stod for selve syingen av seilet og la siste hånd på verket, kan være en forlegger. For å få en god form på seilet trengtes en vevnad som verken var for vid eller smal (Andersen 1995:264) eller for løst vevd. Et tegn på

⁵ På den annen side behøver ikke ætten bli vanæret om individer over en vis alder blir definert som noe annet enn kvinner og menn (jf. Lesick 1997, Nanda 1996).

rollen/identiteten som seilmaker kan være beinnåler, da disse kan knyttes til seilproduksjon/reparasjon (Andersson 1996:17). Det må i denne forbindelse bemerkes at beinnåler også kan ha blitt brukt til skyttel eller brukt i forbindelse med mønsterveving (ibid.). I mitt materiale finnes det kun en beinnål (B1002 III, Øye 1988, type C). Den kommer fra gården Vik, Vaksdal i Hordaland, som ligger ved innløpet til Bolstadfjorden, ikke langt fra Voss.

Et slikt forlagssystem kan også være med på å forklare hvorfor noen har fått med seg ullkam i graven mens andre har fått med seg vevsverd eller spinnehjul. På samme måte som skjoldbuler i jern, bronse og sølv har vært tolket som tegn på at bærerne av disse har hatt ulike posisjoner i et krigersamfunn (Ilkjær 1997, Solberg 2000:103), kan det tenkes at ulike tekstilredskaper viser til ulike ledd i en produksjonsrekke som går fra ull til det ferdige produktet. Ullkammer kan for eksempel være indeks for individer som ledet forarbeidet til selve spinningen, lederen for spinningen kunne få et spinnehjul med seg, lederne for selve vevingen vevlodd, mens forleggeren kunne bli hedret med et vevsverd, eventuelt en beinnål. Det innebærer at når man finner ulike former for tekstilredskaper deponert i våpengravene, kan det skyldes at de reflekterer ulike ledd i en forholdsvis spesialisert tekstilproduksjon.

En indikasjon på en slik sammenheng kan det faktisk være at *St. Blasius* under middelalder ble regnet for skytshelgen for alle ullkjemmerne være (Grieg 1957:334). Dette indikerer at tekstilproduksjonen i middelalderen og muligens også tidligere har vært oppdelt etter de ulike leddene i produksjonsrekken fra ull til ferdig produkt. I den forbindelse kan det nevnes at spinnehjul fra middelalderutgravninger i Danmark er tolket som utstyr brukt av seilmakere og ikke utelukkende kvinneutstyr (Liebgott 1976:7, Øye 1988:135). Det betyr at *enkelte tekstilredskaper i mannsgraver kan være bruk av avdøde selv*.

Ovennevnte kan selvsagt også forklares med at de etterlatte deponerte gravgods etter evne (Lillehammer 1996:102), slik at de ”simpleste” redskapene kan knyttes til ætter/samfunn som rådde over mindre ressurser av for eksempel jern enn andre og derfor ikke deponerte bort vevsverd.

8.3 Håndverksbygder

Som vi har sett, peker enkelte områder eller bygder seg ut ved konsentrasjoner av funn av tekstilredskaper generelt og av tekstilredskaper sammen med våpen spesielt. I Vosseregionen, finner vi for eksempel at redskapene i gravene dekker hele produksjonsrekken fra sau til ferdig seil. En arkeologisk indikasjon på stort sauehold er foruten de tekstilredskapene jeg har behandlet, et stort antallet sakser i gravene (Appendiks 3:C). Disse blir gjerne sett på som sauesakser (Petersen 1951:312). Det samlede materialet peker her mot et fenomen etnologen Robert Kloster (1972) har definert som *håndverksbygder*.

Dette var bygder/regioner som spesialiserte seg på enkelte former for nytteproduksjon. Det er interessant at Kloster viser til innlandsbygder som produserte sildetønner som ble fraktet ut til kysten for salg (Kloster 1972:130). Storstilt produksjon også av seilduk, eller for den saks skyld ferdige seil, er derfor ikke utenkelig på steder som Voss. Fellestrekket til disse håndverksbygdene er at den spesialiserte produksjonen er styrt av et godt ressursgrunnlag for gjeldende produksjon i regionen (ibid:132f). En stor del av regionene med funn av tekstilredskaper sammen med våpen kan også, knyttes til områder med gode forutsetninger for ullproduksjon. Videre kan flere av disse regionene knyttes til områder definert som senter områder (Ringstad 1986:236ff, jf. Appendiks 3:A). Dette er med på å styrke indikasjonen om at det kan dreie seg om ”håndverksbygder”.

Det blir videre i vår sammenheng også essensielt at bygder som Hardange/Strandebarm i Hordaland, de midtre bygdene i Sogn, samt Gloppen regnes for båtbyggerbygder med lange tradisjoner (Christensen 1995:125f, Kloster 1972:132). Dette kan ytterligere styrke hypotesen om at det her dreier seg om en seildukproduksjon.

Vi har nå slått fast at seilet var en viktig nyvinning for jernaldersamfunnet, muligens en nøkkelfaktor for de ekspansive trekk som preger vikingtidssamfunnet, samt hvor ressurskrevende dette arbeidet må ha vært. Videre kan en del av tekstilredskapene funnet i våpengraver knyttes til produksjonen av grovere tekstiltyper velegnet for seil. En del av materialet kan også indikere en mer spesialisert produksjon i enkelte regioner.

Spørsmålet blir hvorvidt menn hadde en plass innen denne produksjonen, eller om det utelukkende dreier seg om ”*Seilet som kvinnene spant*”, slik slutten av kvadet *Hovudlausn* fra

rundt 1023 indikerer (Jørgensen 1999:32)? Sistnevnte blir ofte tatt til inntekt for at dette var et ”rent” kvinnearbeid (ibid:33). Svaret her må være ja, da *produksjonen av seilduk må ha vært så stor at den også må ha involvert roller som etter alt å dømme lå utenfor kvinners virkeområde*. Rollen som forlegger, den som kontrollerte regionen/gårdens økonomiske produksjon på et mer overordnet plan, samt rollen som seilmaker har etter all sannsynlighet blitt inntatt av menn, eventuelt av personer som falt utenfor det tradisjonelle kjønnsmonster (jf. diskusjon i kapittel 9).

8. 4 Mannsroller og matproduksjon

Hittil har diskusjonen dreiet seg om tekstilredskaper. Disse har vært sterkere knyttet til den kvinnelige sfæren enn kjøkkenredskapene, og derfor mest problematisk å forklare når de er deponert i graver sammen med våpen. Når det gjelder redskaper forbundet med matlaging består materialet av steikepanner, steikespidd, steikerister, gryter og kar av jern og kleber, samt kvernsteiner, fordelt på 80 graver. I alt 39 av disse inneholder ulike typer jernkar/gryter, mens 21 inneholder kar/gryter av kleber. Videre finnes det 20 graver med steikepanner, 10 med spidd og kun en med steikerist. Kvernstein forekommer i 4 graver (jf. Appendiks 2:II-VI).

Det såkalte *gjestebudet*, kjent fra eldre jernalder (Solberg 2000:89f, 94, 96, 122) indikerer at mat og drikke har vært et viktig element i samfunnet århundrene forut for den jeg behandler. Også sagalitteraturen forteller om store festligheter med mye mat og drikke både i dette livet så vel som i det neste, noe som også blir underbygget av det arkeologiske materialet fra perioden.

Man vet fra etnologiske kilder at ulike former for velling har vært alminnelige varme måltider i det førindustrielle bondesamfunnet i Norden (Fjellström 1970:49ff, Olsson 1970:88ff, Visted & Stigum 1975:72ff). Den store mengden kar og gryter viser at dette også har vært tilfelle i yngre jernalder. Også eddadiktet *Rigstula*, hvor man får vite at *soð var i bolla setti á bioð var kalfr soðinn Krása beztr* (Fjellström 1970:50), forteller at velling var vanlig kost.

Kjennetegnet for sodd er at det består av kraft, kokekjøtt eller fisk, kokefettet og grønnsaker, og er en kraftig form for suppe. Sodd er også et produkt som krever beholdere av ulike slag, samt en stor gaffel (Fjellström 1970:50, Bøgh-Andersen 1999:8). Med andre ord både

beholderne og enkelte stekespidd kan muligens ha vært brukt til dette. I tillegg til denne retten har også ulike melkeretter, som også krevde beholdere, vært brukt, samt stekt brød, kjøtt og fisk. Sistnevnte retter kan lett ha involvert redskaper som stekespidd, -rist og -panne.

I Sverige hadde man frem til slutten av 1800-tallet en form for kaker/brød basert på vann og mel, som man kalte ”stenkakor” (Bringéus 1970:124ff). Det interessante med disse er stekejernet de ble stekt på. Dette har i utforming mye til felles med stekepanner fra yngre jernalder. Stekepannene kan altså ha vært brukt i lignende produksjoner (jf. Bøgh-Andersen 1999:7). Det er en forholdsvis enkel sak å lage brød bare ved å bruke mel og vann. Derfor er det rimelig å anta at brød var en viktig del av kosten sammen med ovenfor nevnte velling/sodd, noe som materiale fra perioden også indikerer (Vikingatidens ABC 1995:35, 114f).

Da matproduksjon blir regnet som en ”innan stokks” aktivitet, er det naturlig å se dette som kvinnearbeid så lenge det ble utført på gården, noe som også de hånlige hintene forbundet med menn og matstell i kildene indikerer (Gísladóttir 1985:47f). Her blir forholdet mellom menn og matproduksjon gjerne forbundet med skam og vanære. Gulatingsloven sammenstiller endog selve matlagingen med trellens virke (G300, Helle 2001:127). Det at kjøkkenredskaper ofte er funnet i våpengraver (Petersen 1951) vil da lett fremstå som et paradoks. Hvorfor finner man så mange kjøkkenredskaper i våpengraver?

De aller fleste av våpengravene med kjøkkendredskaper dateres til år 800 og fremetter (jf. Appendix 2:II). Det som kjennetegner denne perioden mest av alt, er utfartstrang og lange krigstokter. Man må anta at det ikke var kvinner med på alle disse toktene. Dette betyr videre at menn måtte stå for matlaging, noe som Bayeux-teppet helt ypperlig illustrerer (figur 3). Her ser man menn som baker brød, koker mat i en store gryte, samt bruker steikespidd (Bøgh-Andersen 1999:34f, Rud 1996:70). Mennene vi ser på Bayeux-teppet skiller seg ikke noe videre ut fra resten av persongalleriet. Ute i Europa var imidlertid kokekunsten høgt verdsatt med egne kokebøker allerede fra århundrene før Kristus (Bøgh-Andersen 1999:28). Det kan naturligvis tenkes at nordboerne har kommet i kontakt med folkegrupper som hedret det gode måltid og at dette kan ha ført til en lignende endring i synet på matstell som vedrørende tekstilarbeid. Man får da formelen: $kjøkkenredskaper = matstell = kvinner/menn$, i stedet for, $kjøkkenredskaper = matstell = kvinner$.

(Figur 3. Matproduksjon slik Bayeux-teppet fremstiller den)

Men selv om dette var forhold på kontinentet, tyder kildene på at innstillingen til matstell og kjønn var ganske annerledes i Vest-Norge. Gulatingsloven er helt klar på at *kokken på et leidangskip var trell* (G 300, Helle 2001:127). Dette vil i såfall bety at avdøde som fikk kjøkkenutstyr i graven ikke selv var kokk på et leidangskip. Nå forbindes leidang vanligvis med adskillig kortere turer enn de som var omfattet av vikingtokter (Helle 2001:159), noe som igjen kan føre til at denne regelen ikke nødvendigvis gjaldt for langfart. Dessuten er loven yngre enn størparten av våpengravene med kjøkkenutstyr. Det er likevel lite trolig at forholdet har endret seg radikalt i tidsrommet mellom gravene og lovens nedskrivning. Det er derfor liten grunn til å knytte redskapene til den eller de personer som utførte selve kokkegjerningen, men heller til vedkommendes herre eller eier, eventuelt andre som kan ha kontrollert denne produksjonen. Ifølge loven skulle en av dem som eide treller i det enkelte skipreide skaffe kokk til skipet. Det skjedde etter loddtrekning. Eieren selv ville da slippe å dra på leidangsferd om skipet ellers fikk fullt mannskap (ibid:168).

Trellene var den gruppen som stod lavest i samfunnet, og som ikke hadde noen juridiske rettigheter. Det er allment akseptert at de ikke har blitt gravlagt på en slik måte at gravene erkjennes i dag. Unntaket er hvis trelen selv fungerer som gravgave (jf. Hanisch 2001:51). Kombinasjonen av trell og kokkevirksomhet, slik Gulatingsloven fremstiller denne, kan bety at det å lage mat har vært tillagt liten prestisje. Dette samsvarer med - slik det er kjent fra yngre etnologiske kilder - at førstereisguttene ble satt til å styre maten, og at maten dermed ble så som så (Fjellheim 1988:26ff). Kjøkkenredskaper symbolisere altså antagelig noe annet enn

selve matlagingen. Det er nærliggende å slutte at redskapene kan peke mot *personer som sørget for eller kontrollerte matforsyningene og kanskje også kokken/trellen*.

Ser man videre i samme lov, så viser denne, som vi allerede har sett, også til leidangsskipets styresmann som hadde ansvaret for å klargjøre skipet (Helle 2001:160). Det kan derfor tenkes at samme styresmann også hadde ansvaret for maten på samme måte som en moderne stuert eller kanskje mer korrekt en intendant, slik disse kjennes fra marinen. Enkelte graver med kjøkkenredskaper sammen med våpen kan derfor indikere slike roller. Det samme kan graver med tekstilredskaper, da man vet at styrmenn hadde med seilet å gjøre (ibid.). Ovenfor nevnte formel vil derfor fremdeles gjelde, men da som: *kjøkkenredskaper = proviantering/kontroll over matproduksjon/kokk eller skaffe kokk = styresmann/intendant eller den som skaffet kokken*.

Et annet moment som muligens kan forsterke hypotesen om styresmenn, er mengden snekker- eller tømmermannsredskaper funnet sammen med kjøkkenredskaper i våpengraver. Av de totalt 80 gravene med kjøkkenredskaper i mitt materiale har 29 utstyr som kan defineres ut fra Petersen (1951) som snekkerredskaper. Tar en med også de redskaper som muligens kan være snekkerredskaper (liten hammer, fil, etc, uten andre indikasjoner på at det kan være smedutstyr), er vi opp i 44 gjenstander som kan forbindes med snekkerarbeid (Appendiks 2:II). Det vil si at om lag halvparten av disse gravene har utstyr som kan tolkes som snekkerredskaper, noe som indikerer at avdøde må ha vært involvert i roller som også har hatt med trearbeid å gjøre. Om en da går til rollen som styresmann, så indikerer denne et ansvar for skipet (G300, 301, 304, 308). Det er derfor ikke helt utenkelig at redskaper for arbeid i tre kan ha noe med rollen som ansvarshavende for et treskip. Utbedring av mindre skader og slitasje har nok vært en del av hverdagen på et vikingskip. Skuldelev 5 sine utbedringer, samt Gulatingslovens påbud om å vedlikeholde leidangskip styrker denne antagelsen (Crumlin-Pedersen 1991:75).

I alt 35 av gravene med kjøkkenredskaper har komplett våpensett (sverd, spyd og øks), og hele 59 har to eller flere våpen (jf. Appendiks 2:XII). Graver med våpen i kombinasjon med kjøkkenredskaper må derfor kunne betegnes som graver tilhørende høyere sosiale lag (jf. Solberg 1985:246f, gruppe 2 og 3). Det at styresmannen hadde kommando på leidangsskipet (Helle 2001:160) indikerer at disse var menn av høy byrd. Kombinasjonen kjøkken- og

snekkerredskapene indikerer videre mannsroller involvert i matproduksjon og snekkerarbeid på ett eller annet plan. Rollen som styresmann kan passe inn i dette bildet.

Sammenblanding av snekker- og kjøkkenredskaper, kan også indikere roller som *omreisende spesialiserte snekkere/tømrere* med ansvar for egen mat under reiser mellom de ulike arbeidsgiverne. Slike personer har trolig hatt med seg hjelpesmenn, gjerne en eller flere trelles. Disse kan videre ha stått for tilberedelsen av maten. Om trelles generelt stod for selve matproduksjonen kan kjøkkenredskaper i graver kunne ses som spor etter disse (jf. Hanisch 2001:51, K. Kristoffersen 1991:42).

De fleste redskaper forbundet med snekkere (jf. Petersen 1951) er funnet sammen med kjøkkenredskaper av jern. Når det gjelder kar av kleber finnes snekkerredskaper bare i 4 av 21 graver. Om en tar med redskaper som *kan* være snekkerredskaper blir tallet her 6 av 21 (Appendiks 2:III). Sammenligner man dette med for eksempel stekepanner som finnes i 20 tilfeller, så finnes det her 8 graver med ”sikre” snekkerredskaper, og hele 11 graver om en også tar med mulige snekkerredskaper (Appendiks 2: VI). Tallet for jernkar er 19 av 39, eller 20 om en også tar med redskaper som kan defineres som mulige snekkerredskaper. Kombinasjonen kjøkkenredskaper av jern og ovennevnte redskaper kan indikere at det dreier seg om utstyr tilhørende smeder og ikke snekkere. I så fall må det dreie seg om hans produksjon og ikke hans redskaper da de fleste av disse ikke direkte kan knyttes til selve smiarbeidet. Men man bør også ha i minne at gjenstander av jern sannsynligvis ble sett på som luksus (Bøgh-Andersen 1999:7). Slike gjenstander kan derfor også tolkes som indikasjon på rikdom. Men dette til tross, materialet bør ses som indikasjoner på roller som på en eller annen måte har hatt en direkte eller indirekte sammenheng med matproduksjon og snekkerarbeid.

Blant våpengravene med kjøkkenutstyr hører 4 funn med kvernstein. Når det gjelder gravfunn med kvernstein fra landet generelt, har Jan Petersen regnet opp 12 funn, hvorav 7 er mannsgraver, 4 fra kvinnegraver og en dobbelgrav (Petersen 1951:439). Halvparten (6) av disse er fra skips- eller båtgraver, 4 fra større båtbegravelser. Det gjelder blant annet funnene fra Oseberg og Gunnarshaug på Karmøy (Petersen 1951:439f). Mens Oseberggraven er anlagt for en kvinne, er det på Karmøy gravlagt en mann i et skip i Grønhaug på Karmøy. Skipet har vært ca. 15 meter langt og tre meter bredt. På grunn av gravrøvere i gammel tid var det bare deler av skjelettet, noen tøyestykker, samlinger av fjær og dun, rester av voks, trekar og

treskåler og et skår av et glassbeger som vitnet om et rikt utstyr. Den døde har trolig vært dekket av en dundyne, et trekk som ellers bare kjennes fra de rikeste gravene fra vikingtid (Shetelig 1912a:223, Opedal 1998:67). Skjelettet er av en mann som har vært mellom 25 og 50 år gammel (Sellevold i Opedal 1998:223). Graven er fra midten av 900-tallet. Ingen av kvernsteinene i mitt materiale kan settes i sammenheng med båtgraver. Men det kan, ut fra tilgjengelig litteratur, 8 andre graver med kjøkkenredskaper, samt 5 graver med tekstilredskaper. En av disse gravene har begge deler (tabell 14). I tillegg til disse kommer det flere som også muligens burde vært tatt med ut fra et forholdsvis stort antallet nagler funnet i graven. Det at båtgraver blir ansett å være mest vanlig i sen merovingertid og tidlig vikingtid (Langebrekke Nilsen 1997:86, Næss 1969:70) indikere at også disse kan ha forbindelse med oppkomsten av seilet, eller med denne har fått en større eller endret symbolverdi og/eller betydning.

Gård - Kommune - Fylke	Museums nr.	Datering	Kjøkkenred.	Tekstilred.
Hauge, Gloppen, Sogn og Fjordane	B5150	750-800		x
Flo, Stryn, Sogn og Fjordane	B5865	800-850		x
Eide, Gloppen, Sogn og Fjordane	B4610/II	800-900	x	
Hauge, Gloppen, Sogn og Fjordane	B5405	900-1000	x	
Naterstad, Kvinnherad, Hordaland	B5927	900-1000	x	x
Sande, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6538	900-1000	x	
Gjemmestad, Gloppen, Sogn og Fjordane	B11390	900-1000	x	
Seim, Røldal, Hordaland	C14009-19	900-1000	x	
Vik, Fitjar, Hordaland	B8555	900-1000	x	
Myklebost, Eid, Sogn og Fjordane	B5730	900-950	x	
Brekke, Lavik, Sogn og Fjordane	B8118	900-950		x
Vardberg, Ulvik, Hordaland	B4924	Vikingtid		x

(Tabell 14. Graver definert som båtgraver)

Det blir naturlig å knytte også den økende mengden kjøkkenredskaper i våpengraver fra yngre jernalder til skipet og da særlig det seilførende skipet som muliggjorde lengre ekspedisjoner. En ytterligere indikasjon på dette kan være samsvaret mellom regioner med mange importfunn (jf. Geber 1991) og regioner med mange kjøkken- og tekstilredskaper (jf. Appendiks 3:A, B og D) blant gravgodset være. Sistnevnte gjør seg spesielt gjeldende for graver med kjøkkenutstyr.

8. 5 Sammenfatning

Introduksjonen av seilskipet i løpet av 700-tallet førte til et meget stort behov for tekstiler. Fra å være en virksomhet knyttet til kvinner innenfor husholdet, fikk tekstilproduksjonen økt betydning. Trolig kan vevsverdet med lengre blad indikere en effektivisering av veveteknikken. Produksjonen av selve seilet har sannsynligvis ført til et endret syn på tekstilproduksjon generelt. Dette har nå ført til at menn, eventuelt personer som stod utenfor den tradisjonelle kjønnsdikotomien (jf. kapittel 9), har gått inn i virksomheten. De nye aktørene innenfor tekstilvirksomheten kan anses som entreprenører. Videre må produksjonen ha bli sett på som så viktig at det ble vanlig å få tegn som viser til denne produksjonen med seg i graven, enda slike tegn i utgangspunktet stred mot verdier som var innbakt i æresbegrepet. Det at man nå finner slike tegn i graver forbundet med menn, indikerer at disse tegnene har endret mening fra tidligere entydig å indikere et arbeid utført av kvinner og derfor også kvinner, til nå også å omfatte menn. Tekstilredskapene kan enten vise til menn som kontrollerte tekstilproduksjonen og hadde grunnlaget for sin makt i en slik produksjon, eller menn (eventuelt "et tredje kjønn" jf. kapittel 9) som befant seg utenfor den normale æreskodeksen.

Også kjøkkenredskaper i våpengraver kan trolig knyttes opp mot en utvikling der båtene stadig forbedres frem mot seilskipene vi kjenner fra vikingtiden. Man må anta at innføringen av seilet førte til at flere mennesker reiste på lengre ekspedisjoner/handelsreiser enn da man kun brukte årer. Man må videre anta at de fleste turene ble utført av menn. Bestemmelser i Gulatingsloven forteller at skipskokken alltid var trell. Det er derfor liten grunn for å knytte kjøkkenredskaper i våpengraver til de eller den som stod for selve kokkegjerningen. Derimot er det mulig at disse redskapene viser til trellens eier, eventuelt til menn som sørget for matforsyningene eller kontrollerte kokk og matproduksjon. Siden disse mennene ikke personlig har hatt noe med matlagingen å gjøre, vil ikke kjøkkenredskaper kunne forbindes med *ergi*. Da antallet våpengraver med kjøkkenredskaper er forholdsvis stort, samt at det dreier seg om stort sett rike graver, som i tid faller sammen med at skipsfarten fikk økende betydning, vil en forbindelse med skipsfart og lange ekspedisjoner være en plausibel forklaring på disse gravene. Det at flere av gravene kan tolkes som båtgraver styrker ytterligere en slik sammenheng.

Som en konklusjon kan både tekstil- og kjøkkenredskaper i våpengraver knyttes til oppkomsten av seilet og den utvikling denne innovasjonen førte med seg. Jeg har da sett materialet som tegn, eller indeks som viser til en mer eller mindre direkte årsakssammenheng. Materialet viser trolig til roller som innovatør og kontrollør av produksjonen på et mer overordnet plan, og knytter derfor i mindre grad avdøde til konkret deltakelse i selve produksjonen. Uansett vil dette kunne bli problematisk ut fra æreskodeksen. Man må derfor spørre om det fantes menn i yngre jernalder som lettere enn andre menn kunne gå inn i roller som kunne involverte aktiviteter forbundet med kvinner. Eksisterte det mannlige individer ved overgangen mellom eldre- og yngre jernalder som kunne øke og ikke tape sin prestisje ved å gå inn i en produksjon forbundet med kvinner?

Kapittel 9. Tekstilredskaper – et tvetydig symbol?

Den norrøne litteraturens beskrivelser av nornene som spant livstråden og vevde skjebneveven (Det fyrste kvadet om Helge Hundingsbane 2-4, *Saxos Danmarks Historie*: bok 7.9.15., Steinsland & Meulengracht Sørensen 1994:32, 1999:51, Steinsland 1997:30) har medvirket til at tekstilarbeid har vært relatert til kult, som videre knyttes til kvinner og husfruerollen (S. Kristoffersen 2000:137ff, Hjørungdal 1991:105, Hanisch 2001:77ff, Hofseth 1985a:214f). Jernalderens æreskodeks hadde klare regler for oppførsel og handlemåter for den frie mann og kvinne. Det var derfor viktig å leve ærefullt, samt ikke å bli krenket eller finne seg i krenkelser (Hanisch 2001:15ff, Meulengracht Sørensen 1995:191). For menn innebar ofte krenkelsene hentydninger til feminitet eller *nid*, gjerne med seksuelt innhold (Meulengracht Sørensen 1980:12). Beskyldninger om bruk av kvinneklær, samt å utføre kvinnearbeid fremkalte en hel forestillingsverden rundt feighet og umandighet (ibid.). I et slikt perspektiv burde kvinnerelaterte gjenstander i mannsgraver være utelukket. Når tekstilredskaper likevel opptrer i graver sammen med våpen, kan det peke i retning av at det fantes andre og kryssende kjønnskategorier enn de tradisjonelle manns- og kvinnekategoriene og som dermed ikke ville omfattes av det vanlige reglene for ære.

9.1 Paradokset Odin

Odin er tolket som krigsgud og den guden som sterkest er knyttet til runetrolddom, magi, seid og skaldskap (Birkeli 1943, Buchholtz 1971:19, Bæksted 1990, Grambo 1989, 1991, Hedeager 1997a,b, Kristoffersen 1991:117ff, Lindeberg 1997, Magnus 1988, 1992, Solli 1999a, b, Steinsland 1985:37, 1997, Ström 1997, Strömbäck 1935, 2000, Wiker 2001:52). *Seid* er benevnelsen for en spesiell form for hedensk magi (Hedeager 1997a:100) som flere forskere har knyttet til sjamanismen (Buchholtz 1971:19, Grambo 1989, 1991, Hedeager 1997a,b, Lindeberg 1997, Magnus 1988, Solli 1999a,b, Ström 1997). Andre stiller spørsmål ved en sammenblanding av norrøn seid og sjamanisme (Dillmann 1994:23f, Steinsland 2000:243f).

I en klassisk skildring i *Erik Raudes Saga* blir seidkvinnen eller volven hensatt i transe ved hjelp av den magiske sangen, *vardlokkur*. Selve ordet *vardlokkur* indikerer en sjelereise, da ordet består av *vård* = ånd/sjel/hjelpeånd og *lokke* (Solli 1999a:402ff, Steinsland & Vogt

1979:158ff, Ström 1997:224, Strömbäck 1935:53f). Sangen skal ifølge de fleste tolkninger lokke eller hjelpe sjelen tilbake til seidkvinnens/-mannens kropp etter reisen der den hadde skaffet seg innsikt om fortid eller fremtid (Hedeager 1997a:104). Andre hevder at sangen fremkaller hjelpeånder som igjen hjelper den seidende med å oppnå ny kunnskap (Solli 1999a:402ff). Man kan derfor hevde som Åke Hultkrantz at den sjamanistiske transe/ekstase består av begge disse elementene (Hultkrantz 1978:20, Mebius i Strömbäck 2000:285, Solli 1999a:404), og at det er likhetstrekk mellom seid og sjamanisme. Slik jeg ser det, er det sterke argumenter for at seid er en bestandel av sjamanismen. Det er i denne sammenhengen seid vil bli oppfattet i den videre drøftelsen.

9.2 Hvordan ble seid ansett i samtiden?

I forbindelse med Odin kan man lese i Heimskringla, ”*Men når denne trolldom fremmes, fører det til så stor umandighet at mannfolk synes ikke de kan ha med den å gjøre uten å få skam av det, og derfor lærte man gydjene denne kunsten*” (Ynglingesagaen 7.). Også i *Loketretta* (24), blir Odin beskyldt for *ergi*. Ordet *argr* som er utledet av *ergi* viser til en passiv, mannlig homoseksuell, og er det norrøne språkets mest nedsettende ord (Steinsland 1985:37). Ordet blir også knyttet direkte til kvinner gjennom betydningen ”det kvinnelige skritt” (Solli 1999a:414). I kvadet *Hyndlejud* (33) forekommer ordet *seiðberendr*, som ifølge Strömbäck viser til seidmenn. Her er ordets sist del en grov betegnelse for kvinnens genitalia (Grambo 1989:105, Solli 1999a:413f, Strömbäck 1935:29ff). *Ergi* er alltid i de eldste kildene brukt om seksuell perversitet, blant annet i forbindelse med menn som seksuelt opptrer som kvinner (Solli 1999a:414, 1999b:252ff). Ordet *seiðberendr* kan derfor, ifølge Solli, vise til ”et tredje kjønn” (Solli 1999a:414). Seidkunsten knyttes ytterligere til den kvinnelige sfæren gjennom sin oppkomst. Kunsten kom nemlig fra fruktbarhetsgudinnen Frøya (Ynglingesagaen 4.) og kobles derfor oftest til *seidkvinnen* eller *volven*.

I Snorres kongesagaer kan man lese at Harald Hårfagre lot sin sønn Erik Blodøks brenne inne sin andre sønn Ragnvald Rettelbeine etter at denne var blitt seidmann. Her blir en kongesønn brutalt drept sammen med 80 andre seidmenn (Harald Hårfagres saga 35). Hvorvidt antallet virkelig var 80 er usikkert, da kildenes tallangivelser ofte anses som overdrevne, men tallet indikerer at det har vært mer enn noen få. Dette blir styrket av historien om Øyvind Kjelde, sønnesønn til Ragnvald Rettelbeine, som kommer til Avaldsnes i et langskip med fullt mannskap der *alle var seidmenn og trollkyndige* (Olav Tryggvasons saga 62-63). Det vil i så

fall svare til Dag Strömbäcks (1935:48) antakelse om at det fantes større grupper seidmenn/-kvinner som var styrt av en leder. I denne sammenhengen opererer Strömbäck med Ragnvald som leder for en gruppe seidende på Hadeland og en gruppe i Hordaland styrt av seidmannen Vitgeir (Strömbäck 1935:42ff, jf. Harald Hårfagres saga 35). Dette kan muligens videre knyttes til Bente Magnus' (1988:351ff, 1992:142) tanker om at ordet *eril* som ofte forekommer i runeskrifter kan være betegnelse for gruppens sjaman. Beretningene om Ragnvald Rettelbeine og Øyvind Kjelde sammen med benevnelsen *eril* vitner om at seidmenn hørte til samfunnets øvre sjikt. Om en går tilbake til beretningen om seidmennene som ble brent inne, blir denne ofte brukt som en indikasjon på at det ikke var akseptert for menn å bedrive seid (Steinsland & Meulengracht Sørensen 1994:82). Kildene er samtidig klare indikasjoner på at seid ikke var forbeholdt kvinner – at det også fantes seidmenn. Samtidig får en et klart inntrykk av at seidmenn/-kvinner må ha utgjort en maktfaktor i samfunnet.⁶ Har disse personene da på noen måte vært unntatt for *ergi*?

9.3 "Det tredje kjønn"

For å få svar på om seid kan relateres til et materiale som det jeg behandler i denne avhandlingen, blir det sentralt å avklare om det var kvinner og menn i *tradisjonell forstand* som utøvde seid, eller om utøverne heller representerte *noe annet* – "et tredje kjønn".

Ut fra ovennevnte beretning fra Grønland fra om lag 1000 e. Kr. kan vi trygt slutte at det dreier seg om spesielle mennesker. Derimot gir beretningen om "vesle-volven" fra *Erik Raudes Saga* ingen indikasjon på at denne personen var noe annet enn en kvinne. Men om seidutøverne ble sett på som noe annet enn biologiske menn eller kvinner, kan de ha unngått problemet *ergi*. Er det indikasjoner på dette?

Fenomenet "det tredje kjønn" er langt fra et ukjent forhold i historiske og antropologisk/etnografiske kilder (Blackwood 1984, Callender & Kochems 1983, Fulton & Anderson 1992, Gilchrist 1999:58ff, Herdt (ed.) 1996, Hollimon 1992:86, 2000:181ff, Motz 1995:14f, Roscoe 1993, 1998, Solli1999a:417). De fleste og mest kjente eksemplene stammer fra Amerika, og det som ofte benevnes "berdache" eller mer politisk korrekt *two-spirits/man-woman* (Fulton & Anderson 1992:603, Gilchrist 1999:61ff, Roscoe 1993, 1998). Disse

⁶ Det at Harald Hårfagre "høflig" ber Vitgeir om å slutte å seide (Harald Hårfagres saga 35), kan indikere seidmannens makt og andres frykt for denne.

personkategoriene ble først beskrevet av spanske conquistadorer som i det 16. århundret møtte mannlige innfødte som kledde seg som kvinner og praktiserte sodomi (Fulton & Anderson 1992:604). Ettersom disse fikk økende oppmerksomhet fra antropologer fra slutten av 1960-tallet av, er det registret over 150 stammer der fenomenet forekommer (Gilchrist 1999:61, Prine 2000:197, Rosco 1998:7). Det dreier seg derfor om et ikke helt ubetydelig fenomen. ”Two-spirits” var nemlig en viktig del av stammen og/eller samfunnet.

(Figur 4. Hastiin Klah, ca 1925, etter Rosco 1993)

”Two-spirits” ble ofte satt i forbindelse med kvinnelige arbeidsoppgaver som de etter sigende var meget dyktige i utførelsen av (Bowers 1965:167, Callender & Kochems 1983:447, Prine 2000:208f). Som en illustrasjon på at tekstilredskaper og veving ble knyttet til ”det tredje kjønn” kan et fotografi fra rundt 1925 være (figur 4). Dette viser den kjente Navajo ”two-spirits” Hastiin Klah (1869-1939) mens han vever tekstiler med et seremonielt innhold. Hans profesjon var medisinmann og vever, denne kombinasjonen av det kvinnelige og mannlige gjorde ham i stand til å produsere lange vevnader med seremonielle avbildninger og design

(Rosco 1993:358, 1998:47ff). Denne kombinasjonen førte videre til at han opparbeidet seg en stor rikdom (ibid.). Det som er interessant i vår forbindelse er kombinasjonen av vev og medisinmann, da denne knytter et materiale som vårt til en rolle som har mye felles med rollen til seidmann/-kvinner slik vi kjenner denne fra vår del av verden. Her må det skytes inn at Fulton og Anderson mener at ”two-spirits” rollen ikke er det samme som det å være sjaman slik Eliade presenterer denne (Fulton & Andersen 1992:609, fotnote 18), samt at man vanligvis skiller mellom medisinmenn og sjamaner (Larsson 2000:20f).

Gruppen av ”two-spirits” utførte også oppgaver som å gi hemmelige navn til nyfødte, megle mellom parter samt som deltagere i grav- og sørgeritualer. Dette fordi rollen som ”two-spirits” hadde trekk av overnaturlig makt over seg. På grunn av sitt liminale vesen ble rollen som ”two-spirits” nesten synonymt med rollen som gravlegger i enkelte samfunn (Hollimon 2000). Dette da disse i form av sin rolle hadde beskyttelse mot og/eller kunne behandle det urene forbundet med døden (jf. Douglas 1997). Graveredskaper som hakker i graver *kan* være spor etter slike individer (Hollimon 2000:189, 192).

De ble videre sett på som essensielle i militære strategier og i krigsgrupper. Deres rolle i krig var i utgangspunktet ikke som aktive deltagere. I enkelte stammer kunne de riktignok slåss, men ikke med slike våpen som menn tradisjonelt brukte. I andre tilfeller behandlet de sårede, bar proviant eller passet hestene (Callender & Kochems 1983:449, Fulton & Anderson 1992:606).

Antropologene Fulton og Anderson (1992) mener at samfunn med ”two-spirits” trodde på en dualistisk kropp/sjel virkelighet og at individene referert til som ”two-spirits” må tolkes som hellige/prestelige individer med makt til å omgås det overnaturlige. Denne makten var verken kvinnelig eller mannlig, *men midt i mellom*. Disse var derfor ikke bare ”et tredje kjønn”, men også *et mellomledd mellom gudeverden og menneskene*. Deres viktigste funksjon var å opprettholde orden i samfunnets forhold til den kjente så vel som ukjente verden (Fulton & Anderson 1992:609). I dette arbeidet ble de regnet som innovatører (Prine 2000:204, 208f, jf. Bowers 1965:166ff).

Bare medlemmer av visse sosiale grupper kunne bli ”two-spirits”, og utvelgelsen var ofte basert på barns tilbøyelighet til å fungere som det motsatte kjønn, eller ut fra visjoner og andre overnaturlige hendelser. Rollen som ”two-spirits” ble i enkelte stammer sett på som så viktig,

at man trodde hele samfunnets eksistens avhang av den (Callender & Kochems 1983:453, Fulton & Anderson 1992:607).

Et problem innenfor forskningen om nordamerikanske ”two-spirits” har vært at man har prøvd å forklare fenomenet ut fra en vestlig forståelseshorisont. Det vil si en tar utgangspunkt i tolkninger som klart skiller mellom de ulike kjønnes roller, ut fra forbindelsen mellom biologi og kjønn, samt kjønnsrollenes natur. Antropologen Evelyn Blackwood (1984:40) mener at dette blir feil, da denne tankegangen ikke er forenlig med nordamerikanske indianeres kjønnsystem, der det blant annet finnes store områder med overlappende arbeidsoppgaver (ibid:42).

Et moment som kan være viktig i vår sammenheng, er hvordan man i andre kulturer, blant annet i nordamerikanske stammesamfunn, trodde at kjønn ikke var bestemt ved fødselen, men var noe man kunne tilegne seg og endre ut fra samfunnets behov (Fulton & Anderson 1992:607). Der vi i vesten oppfatter kjønn som et hierarki med mannen på topp, forstod de nordamerikanske innfødte kjønn som sirkulært (ibid.).

Nå er det klart at man skal være ytterst forsiktig med å slutte fra amerikanske innfødte i moderne tid til jernalderssamfunnet på Vestlandet på 8-900-tallet. Når det er sagt, kan deler av ideverdenen rundt for eksempel kjønn være felles. Den norrøne litteraturen indikerer helt klart at man i jernalderens Norge oppfattet kjønn som et hierarki, bestående av menn og kvinner. Spørsmålet blir hvorvidt en sirkulær kjønnsoppfatning, om den eksisterte, ville vise seg i kildene som – i hvert fall tilsynelatende – handler om biologiske kvinner og menn. Imidlertid har både skikkelsene Odin, Yme og Nerthus/Njord trekk som indikerer at kjønnslige mellomstadier heller ikke her var uvanlige fenomen (Bæksted 1990:46f, Hoftun 2001:117ff, K. Kristoffersen 1991:110, Solberg 1999:104, Solli 1999a,b, Steinsland 1997:38, Steinsland & Meulengracht Sørensen 1994:35f, Ström 1997:94). Tolkninger av enkelte braketeater fra eldre jernalder kan indikere det samme (Motz 1995, Wiker 2001). Dette kan bety at man også i Norden hadde et sirkulært syn på kjønn, og/eller et syn som omfattet mellomstadier.

Likheten mellom nevnte indianske samfunn og det norrøne stopper imidlertid ikke her. Det at ”two-spirits” kunne delta i krigshandlinger, men da med våpen som ikke representerte typiske kampvåpen, kan også være et beslektet forhold. I undersøkelsesområdet i Vest-Norge har jeg funnet til sammen 8 graver som inneholder våpen som ikke representerer noen typisk

kamputrustning. Det gjelder funn av enkeltvåpen som pilspisser, økser og kastespyd (jf. tabell 15). Disse kombinasjonene *kan* antyde at det også her i landet har vært grupper som var forskjellige fra den tradisjonelle kriger, men som likevel kunne ha en aktiv rolle i krigersk sammenheng, dvs. med roller/identitet som de omtalte ”two-spirits”. Enkeltfunn av våpen i sikre kvinnegraver (Dommasnes 1976:28f, 1979:99, Hatleskog 1986:79, Høgestøl 1983:170, Næss 1996:76) kan på samme måte også vise til mellomliggende kjønns kategorier.

Gård - Kommune - Fylke	Museums nr.	Spyd	Piler	Øks	Tekstilredskap
Årøyne, Sogndal, Sogn og Fjordane	B4878	x			Vevsverd + ullkam
Lekve, Ulvik, Hordaland	B5490			x	Vevsverd
Moa, Årdal, Sogn og Fjordane	B8248		x		Vevlodd + ullkam
Gryten, Gulen, Sogn og Fjordane	B8272		x		Spinnehjul + glatter
Skiple, Voss, Hordaland	B8545/II		x		Vevlodd
Henne, Gloppen, Sogn og Fjordane	B10094			x	Vevlodd
Hollekve, Sogndal, Sogn og Fjordane	B10438	x			Vevsverd
Myking, Lindås, Hordaland	B10625			x	Vevlodd

(Tabell 15. Graver med et enkelt våpen i kombinasjon med tekstil- og kjøkkenredskaper)

Dette viser at selv om det ikke er et reelt fellesskap mellom indianske samfunn og det norrøne, kan analogier åpne opp for nye måter å tolke et forhistorisk materiale på. For eksempel vet man fra inuiters mytologi at en kvinne var den første ”healer”, og ble derfor antatt å være et mellomledd mellom gudene og mennesker – et ”tredje kjønn” (Fulton & Anderson 1992:607). Her har man et moment som også kan være aktuelt for Norden i vår periode, da seid blir forbundet med kvinnelighet og via sin likskap med sjamanismen også indirekte med healing (jf. Hedeager 1997b:268f, Motz 1994:15). Det at Odin oppgir sitt fag som legekunst når han opptrer som piken Vekka (*Saxos Danmarks Historie*: bok 3.4.5) knytter seidmannen direkte til healer rollen. Odin er videre ofte satt i forbindelse med *berserkene*, et spesielt krigerlaug under Odins beskyttelse (Steinsland & Vogt 1979:155). Om det eksisterte slike ”krigersamfunn”, må man gå ut fra at disse har hatt et eller flere individer som har hatt funksjon som seer/healer, og derfor vært en viktig del av dette samfunnet.

Kanskje er det i en slik sammenheng amuletter i min kategori graver inngår? Hele 17 av samlet gravmateriale (våpengraver med tekstil- og/eller kjøkkenredskaper) inneholder gjenstander som er blitt tolket som amuletter (jf. tabell 16 og Samdal 2000). Det dreier seg blant annet om gjenstander som kamskjell funnet sammen med vevsverd og ullkam (B3987),

Kapittel 9. Tekstilredskaper – et tvetydig symbol?

bergkrystall sammen med vevlodd (B8826) og kvarts sammen med et nålehus (B5485), strandstein (B7894, B10625) etc. (tabell 16). Funnene forsterker inntrykket om at det her dreier seg om spesielle individer. I denne sammenhengen må 11 graver av et antall på 42 inneholdene gjenstander klassifisert som amuletter, sammen med våpen og tekstilredskaper ha en viss betydning. Det er derfor nærliggende å knytte personene som fikk denne typen gjenstander med i gravene til en eller annen form for kultisk virksomhet.

Gård - Kommune - Fylke	Museums nr.	Amuletter	Kjøkkenred.	Tekstilred.
Bryn, Voss, Hordaland	B3987	Kamskjell	Steikepanne	Vevsverd + ullkam
Hauge, Gloppen, Sogn og Fjordane	B5150	Gjenstand av rav		Spinnehjul
Jernes, Voss, Hordaland	B5485/5516	Gjenstand av kvarts		Nålehus
Myklebost, Eid, Sogn og Fjordane	B5730	Gjenstander av kvarts	Gryte av jern	
Natterstad, Kvinnherad, Hordaland	B5927	Glimmer	Gryte av kleber	Spinnehjul + vevlodd
Bø, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6618	Kule av stein + glimmer	Gryte av jern	
Hæreid, Ulvik, Hordaland	B7794	Bergkrystall	Steikepanne	
Myklebost, Fjaler, Sogn og Fjordane	B7833	Kvartsitt	Gryte av jern	
Gutedalen, Stryn, Sogn og Fjordane	B7894	Konkylie + rullestein		Vevlodd
Gryten, Gulen, Sogn og Fjordane	B8272	Flintskrape, bly, strandstein		Spinnehjul + glatter
Vik, Fitjar, Hordaland	B8555	Torshammer	Skål av kleber	
Eide, Gloppen, Sogn og Fjordane	B8821	Rullestein + glimmer	Gryte av jern	
Hilde, Innvik, Sogn og Fjordane	B8826	Bergkrystall		Vevlodd
Stamnes, Bruvik, Hordaland	B10021/III	Knivskjell		Nål av bein
Henne, Gloppen, Sogn og Fjordane	B10094	Flintflekke		Vevlodd
Myking, Lindås, Hordaland	B10625	Strandstein		Vevlodd
Hillestad, Lærdal, Sogn og Fjordane	B11242	Rullestein		Spinnehjul

(Tabell 16. Graver med amuletter i kombinasjon med våpen og tekstil-/kjøkkenredskaper)

Det er indikasjoner for at det også i germanske samfunn i jernalderen kan ha vært prester av lignende karakter som beskrevet fra indianske samfunn. Ikke minst Tacitus' beskrivelse av prester i kvinnedrakter (*Germania* 43) tyder på at slike individer også kan ha eksistert i det æresbaserte jernaldersamfunnet i Norden. Nyere tolkninger av gullbrakteater fra eldre jernalder støtter opp om dette (Motz 1994, Wiker 2001). Som *hellige personer*, viktige for samfunnet, kan de ha hatt en posisjon der den æreskodeks vanlige dødelige måtte forholde seg til, ikke vedkom dem. De kunne derfor unngå å bli stemplet som *arge*. Selv om dette ligger fjernt fra den tradisjonelle oppfatningen av jernaldersamfunnet, kan vi si med historikeren David Lowenthal (1985), ”*The past is a Foreign Country*”. I prinsippet vil det bety at alt kan være mulig/tenkelig i forhistorien.

9.3.1 Veven og verden hindides

Veving og spinning blir ofte satt i forbindelse med det kultiske, og da i former som å veve skjebne veven, spinne livstråder, holde livshjulet i gang og se inn i fremtiden (Hjørungdal 1991:105, Hofseth 1985a:214, S. Kristoffersen 2000:137ff, Steinsland & Vogt 1979:132, Wiker 2001:56). Skjebnenormen Urd blir ofte trukket frem i denne forbindelse, da hun i mytologien er kjent for å spinne livstråden/veve skjebnen. Etymologisk kan navnet Urd føres tilbake til betydninger som vri og vende, og derfor lett tolkes videre til en skjebnetro symbolisert av for eksempel et hjul som snurrer – spinnehjulet (Ström 1997:203). Videre har man Urds kilde, eller skjebnekilden, som befant seg nedenfor Yggdrasil, verdenstreet. Her lå også Mimes brønn, eller visdommens brønn. Om dette er en og samme kilde strides de lærde. Snorre opererer, blant annet, med tre kilder, andre med en (ibid:97). Om det dreier seg om en, får man her en kombinasjon av visdom og skjebne, med andre ord, kilden til en kunnskap som var høyt skattet, og som en kunne bruke seid for å ta del i.

I kvadet *Darradarljod* fra Njålssaga (157) som åpner med strofen ”Han varsler mannefall den vide veven” er veven en aktiv aktør i en kultisk handling. Her beskrives 12 kvinner som setter opp en vev der mannshoder er kjåsteiner og mannstarmer blir verft og renning. Et sverd blir brukt som vevsverd og en pil til ræl. Ved hjelp av denne spår de utkommet av et slag, før veven blir revet sund og delene fordelt mellom kvinnene før de rir bort (Njålssoga 157). Her blir med andre ord veven direkte satt i sammenheng med det å se inn i fremtiden, noe som også indikeres av flere andre kilder (Enright 1990, 1996:172, Lindeberg 1997:107f).

Mytologisk kan tekstilredskaper således knyttes til kultiske handlinger og til skjebnetro samt andre viktige deler av samfunnets forestillingsverden. Veven har faktisk helt opp til 15-1600-tallet vært satt i forbindelse med trolldom. Dette kan illustreres av at den første kjente norske vever som vevde motiver benevnt som flamskveving, en form for billedvev, ble brent som heks (Anker 1998:185). Om en går utenfor landets grenser, blir veven også her knyttet til en rolle som seer (Enright 1990, 1996:172, S. Kristoffersen 2000:137ff). Det er ut fra slike roller individer gravlagt med våpen og tekstilredskaper vil bli drøftet i det følgende avsnitt.

Vi har sett at på det amerikanske kontinent kan tekstilredskaper knyttes direkte til kultiske handlinger, eventuelt til individer som kan benevnes som ”et tredje kjønn”. Også enkelte av redskapene i undersøkelsesområdet kan knyttes til kult. Det er nemlig risset inn torshammer,

kors etc. i enkelte vevlodd (jf. Enright 1990:62, Steinsland 1985:31f, Steinsland & Vogt 1979:159, Steinsland & Meulengracht Sørensen 1994:71). I mitt materiale finnes slike tegn/innriss på ni av vevloddene, fordelt på tre funn (B5927, B8082, B10094).

De allerede nevnte gravfunnene med våpen, tekstilredskaper og amuletter styrker dette resonnementet. Det høye antallet amuletter i mitt materiale indikerer at det dreier seg om spesielle individer, helst en for oss fremmed kjønnskategori, ”et tredje kjønn” med roller/funksjoner knyttet til kult.

Også det berømte gravfunnet fra Oseberg kan sees i en slik sammenheng. Flere forskere har foreslått at det dreier seg om en prestinne/gydje/volve (Ingstad 1992b:241ff, Steinsland 1985:33). Volven blir tolket som en seidkvinne (Bæksted 1990, Steinsland 1985:36, Steinsland & Vogt 1979:158, Steinsland & Meulengracht Sørensen 1994:81, Ström 1997:224, Strömbäck 1935:49ff).

Det mest kjente tekstilmotivet fra Osebergskipet er prosesjonen avbildet på revlene. Denne prosesjonen synes å bevege seg mot en overdimensjonert skikkelse, tolket som en mulig sjaman (Ingstad 1992b:235). Videre blir en overdimensjonert rytter forrest i prosesjonen satt i sammenheng med lignende fremstillinger kjent fra helleristninger (ibid:235ff). Motivet gir oss assosiasjoner til dyrkingen av Nerthus beskrevet av Tacitus, en ren fruktbarhetskult, samt til Odin (Ingstad 1992b:235ff). Med andre ord, det viser til en kultisk/rituell virksomhet. Motiver tolket som den hellige lund, med hengte personer, kjent fra blant annet Adam av Bremens skildringer fra Uppsala (bok 4. 26-27), er også med på å knytte dette arbeidet opp mot seidkunsten, da dette motivet kan knyttes til hvordan Odin oppnådde sin kunnskap vedrørende runene, og derfor videre til seidkunsten (Steinsland 1997:31, 166).

Alt i alt er dette tekstilarbeidet mettet av mytologisk/kultiske forestillinger, som videre indikerer at dette neppe er et arbeid som hvem som helst kan ha stått for. De eller den som har stått for slike arbeider må ha innehatt en spesiell kunnskap. Det er derfor nærliggende å knytte disse til kultiske profesjoner som for eksempel seidmenn og/eller -kvinner. Tolker man Osebergdronningen som en seidkvinne, slik Ingstad gjør, kan dette sammen med alle tekstilredskapene som ble funnet i graven, være en ytterligere indikasjon på at tekstilredskaper kan knyttes til seid og kultiske handlinger, og derfor til individer som kontrollerte dette. Dette kan videre være med på å forklare vevens rolle i kulten slik man kjenner dette fra ulike kilder

fra Norden og Europa for øvrig. Man får dessuten en kobling mellom vev og kult, på samme måte som i ovennevnte nordamerikanske tilfelle. Denne antagelsen blir ytterligere styrket av bruken av de eksklusive brikkevevde hestehårsbåndene i eldre jernalder. Disse arbeidene viser seg å være meget resurskrevende,⁷ og blir videre satt i forbindelse med kult, Odin, berserker og sjamanisme (Bender Jørgensen 2001).

Ifølge skriftlige kilder fantes det personkategorier som ikke harmonerer med de roller menn og kvinner tradisjonelt hadde. *Saxo Grammaticus* beskriver (ca.1200) for eksempel kvinnelige krigere (*Saxos Danmarks Historie*: bok 3.6.3, 4.10.1, 5.11.2, 7.6.4, 8.3.4ff, 9.4.2ff). Spor etter en slik kriger kan også være påvist i England (Gilchrist 1999:67f). Kvinnegraver med mannsutstyr eller våpengraver med noe kvinneutstyr kan derfor indikere roller/identiteter som ”et tredje kjønn”. Det betyr at man kan operere med en gruppe individer bestående av biologiske kvinner og menn og/eller hermafroditter som ble kategorisert på en annen måte enn folk flest i jernaldersamfunnet. Dersom disse ble definert som en *selvstendig gruppe*, kan de også ha vært unntatt tradisjonell æreskodeks.

9.4 Hvordan kan koblingen av maskuline og feminine trekk forstås?

Det klareste beviset for slike grupper blir selve deres eksistens, da en rolle eller identitet ikke er individuell, men like mye bestemt/formet/skapt av samfunnet rundt. Det er ikke nok å forfekte en identitet, den må også godkjennes eller forkastes av de vi omgås (Jenkins 1999:21). Menn som bedrev seid, er velkjente fra de skriftlige kildene, og må ut fra dette vært et nødvendig – om enn motvillig akseptert – element i jernaldersamfunnet.

Odin kombinerer det å være krigsgud med å være den gud som sterkest er knyttet til runetrolldom, magi, seid og skaldskap. Han forener det maskuline (krig) med noe kvinnelig (seid). Dette paradokset er en klar indikasjon på at individer karakterisert som ”et tredje kjønn” virkelig kan ha vært en del av jernaldersamfunnet. En slik kjønnskategori kan ses som en *fasade* knyttet til en kultisk opptreden (jf. kapittel 3.3. og Goffman 1992:27ff). Slike fasader kan være viktige bestandeler i strategier, for å beskytte en *hemmelig forståelse*, essensiell for rollen som sjaman. Goffman trekker også inn begrepet *personlig fasade*, som for eksempel innbefatter personlige distinksjoner, antrekk og kroppsbevegelser (ibid.), alle

⁷ Moderne forsøk har vist at det tar en time å veve en millimeter (Bender Jørgensen 2001:5).

velkjente elementer i utførelser av ulike ritualer. Ut fra historien fra Grønland om ”veslevolva” må man anta at seidkunsten bar preg av et skuespill eller *dramatisering*. Goffman mener at slike dramatiseringer består av bruken av tegn som på en dramatisk måte retter søkelyset mot, og bekrefter forhold som ellers fordunkles. For at en persons aktivitet skal få betydning for andre må den tydelig uttrykke det som ønskes formidlet, og dette må skje raskt (Goffman 1992:34). En måte å gjøre dette på er gjennom valget av drakt. Dette kan derfor være en forklaring på hvorfor individer som befatter seg med sjamanisme, healing og andre former for kult i flere tilfeller er kledd på måter som er i strid med vedkommendes biologiske kjønn (jf. Grambo 1989:106f, 1991:133ff, Solli 1999a,b, Strömbäck 1935:195, *Germania* 43).

Religionsforskeren, filologen og folkloristen Dag Strömbäck viser til flere tilfeller der mannlige sjamaner:

”fläta sitt hår som kvinnor, uppträda i kvinnlig dräkt eller sätta på sin schamandräkter små speciellt till kvinnodräkten hörande väskor eller förse dem med metallföremål liknande kvinnobröst o. s. v. Vidare bära de mäktigaste schamanerna ofta kvinnonamn. [...] att hos många schamaner finnes en egendomlig strävan att i allt efterlikna en kvinna”. (Strömbäck 1935:195f).⁸

Som Britt Solli bemerker (1999a:416) kan iscenesettelsen av sjamanens kvinnelighet videre styrke hans posisjon som stammens største sjaman. Kjønnsoverskridelsen kan derfor karakteriseres som en sosial strategi for å oppnå større makt, ære eller status. I denne forbindelse er det verdt å få med seg at det her ikke nødvendigvis er snakk om menn i kvinneklær og omvendt, men heller individer som muligens *kombinerte* elementer forbundet med de to biologiske kjønn. Fulton og Anderson (1992:608) mener at en slik kombinasjon er mer i tråd med rollen som ”two-spirits”, men at etnografer og andre har oppfattet dette som rene kvinne- eller mannsklær. Andre slike kombinasjoner kan være menn som vever, samt kvinnelige krigere. Utførelsen behøver heller ikke være konstant, men knyttet til spesielle handlinger og perioder.

⁸ Strömbäck presiserer at en slik kjønnsoverskridelse ikke er kjent fra den samiske sjamanismen (Solli 1999a:415, Strömbäck 1935:196). Dette blir tilbakevist av Louise Bäckman og Åke Hultkrantz som viser til nyere svensk sametradisjon der mannlige sjamaner var kledd i kvinneklær (Bäckman & Hultkrantz 1978:39, fotnote 1, Solli 1999a:415).

En må anta at seidkunsten var en kunnskap som kun en liten gruppe kjente til, og at den bare ble formidlet til utvalgte individer. Dette medførte at det ble viktig å skjule kunnskapen for resten av samfunnet. En daglig eller periodisk opptreden som fremmer rollen som mellomledd mellom guder, det hinsidige, ånderverden etc. og menneskene kan være med på å skjule en slik kunnskap, eller *livet bak kulissene*. Dette da det ukjente skaper ulike stadier av frykt, noe som også indikeres av det skriftlige materialets nedsettende holdning, og som kan være med på å beskytte den opptredende mot uvedkommendes inntreden i området bak fasaden/kulissen. At ikke uvedkommende får innsyn i livet bak kulissene er viktig, da det er her den opptredende gjennomgår rollene sine, samt trer ut av dem og inn i andre. Sistnevnte blir et essensielt moment, da aktørene kan miste sin troverdighet om det blir avslørt at de ikke skiller seg ut fra resten av samfunnet. Forstått på denne måten blir det helt essensielt for rollen som seidmann/-kvinne å beskytte "rollen". Kjønnsoverskridelser kan være en effektiv måte å gjøre dette på. Vår tids holdninger overfor slike overtredelser kan ytterligere illustrere dette. På grunn av forakt/frykt vil man heller ikke i dag se bak fasaden.

Denne fasaden kan være grunnen til at seidkunsten i middelalderkildene blir knyttet til den kvinnelige sfæren. Historien om Olav Haraldssons møte med hestefallosen *volse* på en av sin kristningsreiser nord i Norge gir oss i så måte viktig informasjon (Steinsland 1997:88ff). Denne riten har riktignok neppe noe direkte med seid å gjøre, da den er knyttet til fruktbarhetsguden Frøya og det hellige bryllupet (ibid.).⁹ Det essensielle i denne sammenheng er at Olav griper inn i handlingen, ødelegger fallosen og til slutt kristner gården.

Denne historien gir oss en indikasjon på at man allerede på tusentallet var i ferd med å tilintetgjøre de hedenske forestillinger, riter og kulter. Poenget her blir at *de aller fleste skriftlige kildene vi kjenner er skrevet i en kristen tradisjon, og på et så seint tidspunkt i forhold til hendelsene at pålitelig kunnskap om seidmenn som "et tredje kjønn" etter all sannsynlighet har gått tapt, og kun vage beskrivelser av deres opptreden eller dramatisering av rollen står igjen* (jf. Kaliff 1997:17f, Magnus 1978:215, Strömbäck 1935:191, Wiker 2001:60ff).

En ytterligere indikasjon på dette kan analyser av gullbrakteater og gullgubber være. Man kan her påvise en endring i symbol- og billedspråk i overgangen mellom eldre- og yngre jernalder

⁹På den annen side er Frøya regnet som seidens opphav.

(Wiker 2001). Dette tolkes som en overgang fra hedensk kult, sjamaner og former for ”det tredje kjønn” til former for kult mer tilpasset kristne strømninger i Europa (ibid., jf. Motz 1994). Dette vil i så fall bety at rollen som sjaman/seidman/”det tredje kjønn” etc. får en endret og mer marginal status ved begynnelsen av yngre jernalder i forhold til perioden forut.

Siden fasaden har vært en essensiell del av rollen, kan det tenkes at man kun minnes dens uttrykk, men ikke innholdet. Om dette uttrykket besto av kvinnelige aktiviteter, eventuelt klær som har kvinnelige trekk, slik kildene indikerer, kan dette forklare hvorfor seid blir så sterkt knyttet til kvinner og argskap.

Hypotesen ovenfor forutsetter at seidmenn var en viktig (og akseptert) del av jernaldersamfunnet samt at denne rollen sto utenfor den tradisjonelle æreskodeksen. De mange nidvers man kjenner behøver nødvendigvis ikke være rettet mot reelle seidmenn/-kvinner.¹⁰ Som et motargument mot dette kan innskriften på for eksempel Eggjasteinen fra Sogn og Fjordane være, som ifølge enkelte tolkninger advarer mot seid, eller truer med at den som bryter steinens påbud eller ødelegger denne må seide (Solli 1999a:411ff). Det er imidlertid stor uenighet med hensyn til tolkningen av runene (jf. Magnus 1988:346ff m/henvisninger), og det er derfor problematisk å avgjøre hvilken tolkning som er den mest sannsynlige.

På samme måte som i tilfellet ”two-spirits”, drøftet ovenfor, har man klare indikasjoner på at individer hvis rolle er som mellomledd mellom guder, ånde verden eller det hinsidige også i Norden kan klassifiseres som et ”tredje kjønn”. Videre tyder alt på at slike individer har innehatt viktige roller i samfunnet de virket i, og at dette videre må ha blitt dramatisert i graven, og derfor kunne spores i gravsammenheng.

Ut fra ovennevnte kan man knytte både kjønnsoverskridelser, eller ”det tredje kjønn” til tekstilarbeid og kultisk virksomhet/seidkunst, som igjen kan knyttes til den mytologiske skikkelsen Odin. Motiver på Osebergreplene kan også knyttes til Odin. De viser massehenging som svarer til blotet i Uppsala. Britt Solli (1999a:418f) mener at hensikten med de store blotgildene hvert niende år var å velge ut nye sjamaner, og at hengen kan ses som en initiasjonsrite (ibid.). Hun mener at dette hengeofferet hadde sterke seksuelle innslag

¹⁰ Et forbehold må her taes, i Loketretta bruker Loke nidvers mot den største seidmannen av dem alle – Odin.

som også i sin samtid ble sett på som *ergi*, men at dette var et helt nødvendig element for stammens overlevelse (ibid.). Men dersom det virkelig dreier seg om kjønns kategorien ”det tredje kjønn”, kan det godt tenkes at denne rollen ikke ble forbundet med *ergi* på den måte som var vanlig for sosialt definerte kvinner og menn. Kanskje dreier det seg i stedet om viktige elementer av, eller bestanddeler i rollen/identiteten som seidende i det førkristne samfunnet. Adam av Bremen, som beskrev dette blotet, var kristen og vil derimot ha oppfattet seksuelle utskielser samt kjønnsoverskridelser som noe negativt og uakseptabelt.

Selv om det seksuelle i seg selv ikke ble betraktet negativt i det førkristne samfunnet, har trolig *ergi* vært sterkt negativt ladet også i samtiden. Når det er så sterke indikatorer på at rollen inneholdt element oppfattet som *ergi*, blir den mest sannsynlige forklaringen at det dreier seg om en så viktig funksjon i samfunnet at selv en avvikende adferd ble godtatt som en essensiell del av rollen. Dette fordi: ”*Den androgynitet og skeivhet som ble foraktet i det daglige, var helt nødvendig for kontakten med det guddommelige*” (Solli 1999a:423, 1999b:258).

Vi kan nå fortrinnsvis trekke den konklusjon at individer kategorisert som seidmenn/-kvinner, må ha hatt så essensielle roller at de enten har *unngått beskyldninger om argskap*, eller mer trolig, vært *så viktige bestandeler i samfunnet at man har godtatt deres argskap*. Videre kan man konkludere med at til tross for at seid som oftest er knyttet til kvinner så tyder kildene på at det også har eksistert flere seidmenn. Vi snakker da om menn som fører arven fra Odin videre. De kan derfor både knyttes til krig, symbolisert av våpen, og til seid, symbolisert av utstyr knyttet til kult og/eller den kvinnelige sfæren, som for eksempel tekstilredskaper. Da det blir vanskelig å spore gjenstander som utvetydig lar seg spore tilbake til kultiske handlinger, samt at veven og dens redskaper ser ut til å gå igjen i forbindelse med kultiske handlinger, må sistnevnte deponert i våpengraver kunne ses i sammenheng med seid og *menn som går i Odin sitt spor* (jf. Hedeager 1997a:111, 114, 117f).

9. 5 Tekstilarbeid i lys av det kultiske

Ut fra det skriftlige norrøne kildematerialet vet man at det eksisterte individer i jernalderen som har mye til felles med sjamaner kjent fra blant annet samer og sibirske folkegrupper. Hvorvidt det her dreier seg om en og samme funksjon er omstridt (Dillmann 1994, Steinsland 2000:244), men de grunnleggende elementene er så like at de gir inntrykk av å være beslektede fenomen. Seid dreier seg mye om kontakt med ånde verden samt det å kunne skue inn i fremtiden. Problemet med seidkunsten i jernalder blir at når denne utføres av menn, kommer den i konflikt med det veletablerte æressystemet og kan derfor betegnes som argskap eller *ergi*. Kildene er helt klare på dette punktet, men likevel eksisterte tilsynelatende mange slike menn. Den store krigsguden Odin fremstilles som den største av alle seidmenn, noe som indikerer at også de som fulgte i hans fotspor må ha hatt en spesiell posisjon i samfunnet.

En forklaring på hvorfor seidmenn – til tross for at det fulgte så mye umandighet med – ble akseptert, kan være at det her dreier seg om en tredje kjønnskategori, et kjønn som kommer i tillegg til de biologiske kvinner og menn. Benevnelsen *seiðberendr* kjent fra kvadet *Hyndleljod* (33) kan henseile på en slik mellomliggende kjønnskategori (Grambo 1989:105, Solli 1999a:414, Strömbäck 1935:27ff). Her fortelles det om seid og dets opphav, i denne forbindelse nevnes *vaulurl*, *vitkar* og *seiðberendr*, som henviser til henholdsvis volver, trollmenn og en ukjent kategori, *seiðberendr* som Solli mener kan være ”et tredje kjønn”. Dette tredje kjønn kan, ifølge Solli, ha fungert i samme rolle som de nordamerikanske ”two-spirits” eller sibirske transvestitt sjamaner (Solli 1999a:417). Nyere tolkninger av gullbrakteater kan styrke dette synet (jf. Motz 1994, Wiker 2001).

I vår sammenheng kan individer som klassifiseres som en mellomliggende kjønnskategori, være slike som ofte blir knyttet til aktiviteter knyttet til motsatt biologiske kjønn, som tekstilarbeid. Nettopp personer som tilhørte ”et tredje kjønn” har hatt en unik mulighet til å engasjere seg i aktiviteter som vanligvis ble knyttet til kvinner. De var i langt større grad enn vanlige menn i stand til å engasjere seg i tekstilproduksjonen – da de stod utenfor samfunnets vanlige æreskodeks. Om det videre skjedde en endring i disse individenes status ved overgang til yngre jernalder (jf. Wiker 2001), kan en involvering i tekstilproduksjonen, som på dette tidspunkt får økt betydning, være en *sosial strategi* for å gjenopprette eller oppnå ny status (jf. Nanda 1996:394, Sørensen 2000:179). Nettopp personer som var ”fristilt” fra det tradisjonelle æressystemet ville kunne gå inn i en virksomhet som ut fra tradisjonen var knyttet til kvinner.

Da man vet at blant annet indianske ”two-spirits” i moderne tid kan knyttes opp mot veven og rituelle/seremonielle vevde motiver, kan dette styrke tesen om at tekstilredskaper funnet i våpengraver kan være en indikasjon på kultiske personligheter, samt vise til vevens betydning for den rollen disse har utøvd. Da veven samt redskaper knyttet til tekstilproduksjon ofte er knyttet til rituell eller kultiske fremstillinger, må disse ha hatt et meningsinnhold som kan knyttes til det overnaturlige, ånde verden, gudeverden etc. Videre knyttes disse til aktiviteter som healing, samt andre former for rituell og kultisk virksomhet, inklusive rollen som sjaman. Da flere av disse egenskapene også kan forbindes med seid (Hedeager 1997b:269, Strömbäck 1935), blir det naturlig å sammenligne seidmenn med disse, tross et stort sprang i tid og rom.

Ut fra Osebergfunnet vet man at seremonielle eller kultiske motiv i vevninger ikke har vært uvanlig. Videre indikerer dette funnet at i det minste noen av disse motivene har hengt i gårdshallen, med andre ord, den delen av gården som enkelte mener hadde funksjon som hov (Solberg 2000:258f). Er dette tilfelle, kan tekstilproduksjonen knyttes til kult også via dette, noe som ytterligere styrker tesen om at man her har med tegn som viser til kultiske individer å gjøre. Det kan også tenkes at seidmann/-kvinnen brukte veven til å visualisere sin viten, sin visjon eller sin fortelling ovenfor resten av samfunnet, eller sine utvalgte lærlinger.

9. 6 Sammenfatning

Med utgangspunkt i blant annet den norrøne litteraturen er enkelte tekstilredskaper, og da spesielt vevsverdet og spinnehjulet satt i forbindelse med rollen som husfrue, kultiske handlinger, spådom etc. Det at kildene knytter seidkunsten til kvinner og kvinnelighet gjør at seidmenn blir et fruktbart utgangspunkt for tolkningen. Odin og det faktum at han var både krigergud og seidmann blir derfor essensielt. Tekstilredskaper funnet sammen med våpen i en gravkontekst kan indikere en lignende dikotomi. Dette forutsetter at tekstilredskaper kan knyttes til kult, og da spesielt til seid.

Problemet i denne sammenheng blir den rigide æreskodeksen som etter alt og dømme var et essensielt trekk ved jernalderssamfunnet (jf. Hanisch 2001, Meulengracht Sørensen 1995). Et æresbegrep som det vi kan lese ut av den norrøne litteraturen, gjør det problematisk for biologiske menn og kvinner å overskride kjønnsbarrierer. Spesielt vanskelig var dette for menn. Den eneste mannsrollen vi kjenner som utvetydig blir forbundet med kvinnelighet og/eller kvinnelige aktiviteter, er *seidkunsten*. Seidmenn blir i kildene satt i forbindelse med

nid og *ergi*, med andre ord et brudd på æreskodeksen. En løsning på dette paradokset kan være at enkelte individer ikke ble definert som menn/kvinner i normal forstand, men som noe annet – ”et tredje kjønn”. Kjønnskategorier som kommer i tillegg til kategoriene kvinner og menn kjennes fra hele verden (jf. Herdt (ed.) 1996). Noen av de mest kjente eksemplene stammer i fra nordamerikanske stammesamfunn, der fenomenet som benevnes som ”two-spirits” er registrert i over 150 ulik stammesamfunn (Gilchrist 1999:61, Prine 2000:197, Rosco 1998:7). I vår sammenheng er disse interessante da mannlige ”two-spirits” ble sett på som ekstremt dyktige i sin utførelse av ”kvinnelige” aktiviteter som veving, matproduksjon etc.. Videre settes flere av disse i sammenheng med kultiske handlinger, healing, og sjamanisme. Grunnen til sistnevnte var deres liminale rolle, som mellomledd mellom mennesker og gudene. De var derfor essensielle for stammens eksistens (Fulton & Anderson 1992:609). Har liknende individer eksistert i Norden under yngre jernalder, noe kildene indikerer, kan disse ha unngått æreskodeksen voksne kvinner og menn var underlagt.

Den norrøne litteraturen viser at individer hvis roller har vært av kjønnsoverskridende karakter har eksistert i Norden under jernalderen. Det samme gjør enkelte gullbrakteater. Graver med både våpen og kvinnelige redskaper *kan* være indikasjoner på ”et tredje kjønn”. Da flere av disse inneholder amuletter og andre bare ett våpen (jf. tabell 15-16), forsterkes inntrykket om at det dreier seg om spesielle individer. Disse *kan* ha vært seidmenn, sjamaner, og/eller ”et tredje kjønn”.

Personer som stod utenfor den tradisjonelle æreskodeksen, har vært i en posisjon der de kunne ta opp virksomheter – som tekstilproduksjon – som normalt tilhørte den kvinnelige sfæren. Derved har de kunnet fungere som *entreprenører* da introduksjonen av seilskipet førte til en dramatisk endring i behovet for tekstiler.

Kapittel 10. Sammenfatning og konklusjon

I kjølvannet av moderne genderforskning, eller som en del av denne, har den såkalte maskuline forskning oppstått (Gilchrist 1999). Den tar for seg maskulinitet i et videre perspektiv, og utfordrer tanker om at menn i alle samfunn er aggressive, uinteresserte i barnestell etc. (ibid). Den diskuterer maskuline verdier som kommer i konflikt med/avviker fra tradisjonelle mannsverdier, noe som kan gi oss nye perspektiv på arkeologisk materiale som bryter med ”normalen”. Dette er en tråd jeg har tatt opp i denne avhandlingen. Bakgrunnen er at oppfatningen av mansrollen(e) i yngre jernalder i Skandinavia har endret seg lite etter at 1800-tallets intellektuelle skapte viking- eller krigerrollen (A. Johansen 1995:58, Mandt 1992:98, Meulengracht Sørensen 1997:10). Min undersøkelse tar opp et materiale som gjør det naturlig å utfordre de tradisjonelle mansrollene. Kunne menn ta del i aktiviteter/ virksomheter som vanligvis blir relatert til kvinner?

Det empiriske grunnlaget for undersøkelsen er våpengraver som også inneholder tekstil- og kjøkkenredskaper fra yngre jernalder i Hordaland og Sogn og Fjordane. Det er funnet 42 graver med kombinasjon tekstilredskaper og våpen. Av redskaper forbundet med matlaging, består materialet av steikepanner, steikespidd, steikerister, gryter og kar av jern og kleber, samt kvernsteiner, fordelt på 80 graver.

Spørsmål det er lagt vekt på å besvare, er om menn fikk roller innenfor tekstilproduksjonen i yngre jernalder, og om det i så fall kan ha innvirket på oppfatninger av hva som var kvinne- og mansrelatert, eller om det eventuelt fantes andre kjønnskategorier. Et annet sentralt spørsmål er om menn alltid var bundet av krigerske ideal og det norrøne æresbegrepet, eller om det fantes grupper som sto utenfor dette.

Materialet skriver seg fra graver. Gravgoods og gravritualer blir derfor av vital betydning for tolkningene. Gravgoods blir ofte satt i forbindelse med den dødes posisjon eller roller i livet. Det eneste man i dag vet om disse gjenstandene er at de er lagt i graven av de gjenlevende, og at det neppe ligger tilfeldigheter til grunn for utvelgelsen.

Hvilket meningsinnhold kan vi tilskrive gjenstander som er lagt i graven? Kan graven/godset gi oss indikasjoner på hva samfunnet så på som essensielt og viktig? Her er teorier fra genderforskningen sentrale for diskusjonen av "kvinnelige objekter" i gravkontekster forbundet med menn. I den sammenheng blir teorier rundt begrepene roller og identitet sentrale, og for bedre å avklare det har jeg anvendt en semiotisk tilnærming ut fra blant annet Charles Sanders Peirce's og Umberto Eco's arbeider.

I og med at den opprinnelige begravelssituasjonen tilhører en fjern fortid, har vi valget mellom å se på gravgods som mer eller mindre sikre indikasjoner på den funksjon avdøde har hatt i et førhistorisk samfunn, eller som symboler for ulike sosiale roller og identiteter man enten hadde eller som de etterlatte ønsket å vise at man hadde. Jeg foretrekker tolkningen at det dreier seg om et *tegn* som kan tolkes på ulike måter. Det kan ses som symbol, et umotivert og *vilkårlig tegn*, eller som indeks. I det siste tilfellet er tegnet knyttet til et objektet gjennom en *årsakssammenheng* (Bjørge og Heradstveit 1996). I enkelte tilfeller viser imidlertid tegnet til roller/identitet som ikke nødvendig bygger på en direkte årsakssammenheng mellom individ og gjenstand, men heller på en kulturelt bestemt mening, og derfor mer kan knyttes til tegnets symbolske del. Bruken av gjenstanden, eller handlingen denne er en del av, bestemmer her tolkningen og plasserer den innenfor en forutforståelse (Eco 2000:276).

Som allerede nevnt, har arkeologer i liten grad interessert seg for våpengraver med tekstilredskaper. Etnografiske og historiske kilder indikerer at forekomst av kvinnegjenstander i slike graver kan skyldes ulike forhold. Det kan tenkes at enkers symbolske død er markert i graven, eller redselen for den døde kan ha ført til at enkelte spesielle gjenstander er deponert i graven uten at de har direkte sammenheng med avdøde. På den annen side kan det dreie seg om personlige eiendeler deponert i graven av samme grunn.

For tekstilredskapenes vedkommende skjer det endringer i utforming av vevsverdet ved overgangen til yngre jernalder. Det lengre bladet på vevsverdet tyder på mer rasjonell veving. Kanskje avspeiler det økt behov for tekstiler? Den kanskje viktigste

innovasjonen i yngre jernalder var overgangen fra skip som ble rodd, til skip som ble seilt. Seilproduksjonen har imidlertid vært svært arbeidskrevende. Ut fra erfaringer med kopier av ulike skip fra perioden mener man at generelt bør et lite lasteskip ha hatt et seil på rundt 46 m^2 , mens et større langskip kunne ha seil på rundt 120 m^2 (Anderson 1996:19).

Ut fra moderne forsøk vet en at det til et seil på rundt 120 m^2 med tøytykkelse svarende til 500 g/m^2 vil gå med minst 60 kilo ull. Dette tilsvarer 60–120 sauer, siden man må regne med at bare halvparten av ullen fra hver sau kunne brukes (Anderson 1999:13). Beregninger viser at det tok en person som arbeider 12 timer daglig 2,7 år å produsere tråden som behøves (ibid.). I tillegg til dette kommer oppsetting av selve veven, veving og sying. Innføring av seilet har således ført til et tidligere uant behov for tekstiler.

Hvor var det potensiale for en slik produksjon? Det viser seg at graver med tekstilredskaper har særlige konsentrasjoner til områdene rundt Voss, Sørfjorden i Hardanger, Vik i Sogn, Sogndal, Stryn og Gloppen. Dette er områder med svært gode betingelser for beite og husdyrhold. Med utgangspunkt i seilets betydning er det nærliggende å tro at en involvering i produksjon av seil har hatt stor økonomisk betydning både for regioner som disse og individer/ætter som befattet seg med dette.

Det er sannsynlig at både produksjon av seilmateriale og - ikke minst formidling til aktuelle skipskunder - ville innebære en form for organisering som bare menn kunne stå for. Menn som involverte seg i tekstilproduksjon, kan ses som en type *entreprenører*, det vil si personer involvert i et foretak. Entreprenøren foretar transaksjoner innenfor områder som tidligere ikke har vært gjenstand for slike (Barth 1970:12ff).

Tekstilproduksjonen i yngre jernalder kan ha hatt form av et *forlagssystem* (Jørgensen 1992:151, 177, 1995:77), der produksjonen av tekstiler ble utført av småprodusenter ute i distriktene, organisert av en arbeidsgiver, ofte en handelsmann. Denne kjøper først opp ull av sauebøndene, som han så leverer til videre forarbeid. Denne *forleggeren* eier vanligvis både råvareren og arbeidsredskapene, og dermed også

sluttproduktet. Redskapene brukt i produksjonen vedkommende har kontrollert vil i så fall ha fungert som tegn for en rolle/identitet som forlegger.

Kjøkkenredskaper representerer en erkjent gjenstandsgruppe i våpengraver (Petersen 1951). Man vet også fra blant annet Bayeux-teppet (Rud 1996:70f) og islandske skrifter (Gísladóttir 1985:46ff) at menn kunne være involvert i matlaging. Men kildene tyder også på at dette er forbundet med skam og fornærmelser (ibid.). De fleste av funnene med kjøkkenredskaper skriver seg fra tiden rundt 800 og fremetter. Det faller i tid sammen med introduksjonen av seilet og den langfarten dette førte med seg. Ifølge Gulatingsloven var skipskokken trell og redskapene i våpengraver relaterer derfor neppe til kokken, men trolig til vedkommendes herre eller eier. Ifølge samme lovtekst var det en *styresmann* som stod for klargjøring av leidangskipene, samt hadde rollen som skipsfører/leder. En av styresmannens oppgaver var å skaffe til veie seil til nye fartøy, og denne rollen kan derfor også knyttes til produksjonen av seilet. I tillegg kan rollen indirekte knyttes til matproduksjon, eller mer nærliggende proviantering og kontroll med kokken.

Når tekstilredskaper, som i eldre jernalder entydig var knyttet til kvinner, i yngre jernalder forekommer sammen med våpen i graver, strider det mot overleveringene om æresbegrepet knyttet til både kvinner og menn. Ut fra de skriftlige kildene vet man at det ble sett på som stor skam eller *ergi* om menn utførte arbeid forbundet med kvinner (Meulengracht Sørensen 1980, 1995).

Æresbegrepet er i første rekke knyttet til den voksne, modne mann og kvinne (Hanisch 2001, Meulengracht Sørensen 1995). Hva med for eksempel gamle menn? Kunne de operere utenfor eller ved siden av den generelle æreskodeks, eller fantes det andre kjønnskategorier enn den tradisjonelle manns- og kvinnekategorien? Når det gjelder gamle menn, kan det naturligvis tenkes at de kunne operere utenfor ærens stramme regler. Men i så fall ville de trolig vanære ætten. Det er derfor mer plausibelt at de menn som kan assosieres med tekstilredskaper, har tilhørt en annen kategori, "et tredje kjønn". Denne er velkjent fra indianske samfunn, der slike personer ble knyttet til oppgaver som var essensielle for samfunnets bevaring. Disse blir også sett på som innovatører (Bowers 1965:167, Prine 2000:204, 208).

At noe lignende også fantes i germanske samfunn får vi inntrykk av gjennom Tacitus' beretning om germanerne og den norrøne litteraturens beskrivelser av blant annet sjamaner og seidmenn. Her finner vi også beskrivelser av nornene som spinner og vever menneskenes skjebner. Tekstilredskapene ble assosiert med dette, og det kan tenkes at rituelle former for spinning og veving har vært en del av seiden/kulten, slik beretningen fra Njålssaga kan indikere. De mytologiske/kultiske forestillingene som er motiver på Osebergreplene, indikerer at produsenten (ene) av disse tekstilarbeidene har vært spesielle individer som klart har hatt en stor kunnskap om datidens mytiske forestillingsverden. Det faktum at om lag 11 av våpengravene med tekstilredskaper også har amuletter (jf. tabell 16) er en ytterligere indikasjon på at det dreier seg om spesielle individer knyttet til kultisk virksomhet, og at de kan representere "et tredje kjønn".

Med andre ord, en slik kjønnsoverskridende kategori kan knyttes til såvel tekstilarbeid som til kultisk virksomhet/seidkunst, og videre til den mytologiske skikkelsen Odin. Odin var den øverste i gudehierarkiet, hans var krigsgud samtidig som han bedrev seid. Som øverste gud stod han over menneskenes tradisjonelle æresnormer. Det har også seidmennene gjort. Det at en av Harald Hårfagres sønner er oppgitt å være seidmann, vitner om at seidmenn kunne tilhøre selv det øverste sosiale sjikt. Det er derfor sannsynlig at seidmenn har utgjort en eksklusiv og trolig mektig gruppe i samfunnet i yngre jernalder.

Gruppen våpengraver med tekstilredskaper kan i utgangspunktet tenkes å omfatte flere grupper, én som med et rent økonomisk siktemål gikk inn for å øke sitt ressursgrunnlag og velstand gjennom tekstilproduksjonen - etter at introduksjonen av seil førte til et tidligere uanet behov for tekstiler. En annen gruppe kan være personer av "et tredje kjønn", assosiert med seid og annen rituell virksomhet. Denne gruppen, som sjelden omtales i arkeologisk litteratur, har ikke vært assosiert med ervervsvirksomhet. Men kanskje bør de to gruppene ses i sammenheng? Kanskje representerer de en og samme gruppe?

Som vi har sett, kunne seidmenn tilhøre selv det øverste sosiale sjikt. Samtidig stod de over eller utenfor det tradisjonelle æressystemet. Det må ha gitt denne gruppen langt

større handlingsrom enn vanlige menn hadde. Enkelte mener at denne gruppens status blir svekket i yngre jernalder i forhold til eldre jernalder (Wiker 2001). En slik svekkelse i status kan åpne opp for sosiale strategier hvis hensikt er å styrke gruppens posisjon i samfunnet (jf. Sørensen 2000:179). En måte å gjøre dette på kan være å involvere seg i den økende og prestisjegivende tekstilproduksjonen som må ha oppstått i kjølevannet av seilets introduksjon. For disse, som allerede var assosiert med “noe kvinnelig” vil det ha vært enkelt å gripe den anledningen til entreprenørvirksomhet som bød seg da de tallrike skip skulle ha seil. De ville stå fritt til å gå inn i organisert tekstilvirksomhet. For meg er det siste en fristende tanke.

Når jeg har valgt opp å ta opp et materiale som på mange måter er kontekstuellet problematisk, og der det har vært nokså fastlåste oppfatninger med hensyn til hva som er kvinne- og mannsgraver, har det vært ut fra ønsket om å utfordre tradisjonelle forestillinger om mannen i yngre jernalder. Jeg har bevisst ikke villet låse meg til én forklaring eller tolkning. Jeg tror heller ikke det er mulig å komme frem til sikre svar. Derimot håper jeg å ha åpnet for et mer nyansert syn på personer og forhold som har vært av stor betydning i datidens samfunn.

Litteratur

- Adam av Bremen* – Se Danielsen, B. T. & A. K. Frihagen, 1993
- Andersson, E. 1996. Textilproduktion i Arkeologisk kontekst. En metodstudie av yngre järnåldersboplatser i Skåne. *Institute of Archaeology, Report Series No. 58*, University of Lund.
- Andersson, E. 1999. The common thread. Textile Production during the Late Iron Age – Viking Age. *Institute of Archaeology, Report Series No. 67*, University of Lund.
- Andersson, H. 1997. Tradition and Renewal. I: Andersen, H., P. Carelli & L. Ersgård (eds.). *Visions of the Past. Trends and Traditions in Swedish Medieval Archaeology*. Lund. s. 11-22.
- Andersen, E. 1995. Wollen material for sails. In: Olsen, O, J. S. Madsen & F. Rieck (eds.) *Shipshape. Essays for Ole Crumlin-Pedersen. On the occasion of his 60th anniversary. February 24th 1995*. The Viking Ship Museum, Roskilde. s. 249-270.
- Andersen, E., J. Milland & E. Myhre 1989. *Uldsejl i 1000 år*. Vikingskibshallen, Roskilde.
- Andersen, B. og E. Andersen 1989. *Råsejlet – Dragens Vinge*. Vikingskibshallen, Roskilde.
- Anker, P. 1998. *Folkekunst i Norge. Kunsthåndverk og byggeskikk i det gamle bondesamfunnet*. J. W. Cappelens Forlag a/s, Oslo.
- Arwill-Nordbladh, E. 1998. Genuskonstruktioner i nordisk vikingatid. Förr och nu. *Gotarc, Gothenburg Archaeological Theses, Series B No 9*, Göteborg.
- Arrhenius, B. 1980. The Cronology of the Vendel Graves. *Rapport från Stockholms Universitets Arkeologiska Forskningslaboratorium*, Nr. 2. Stockholm.
- Askvik, H. 1976. Hordalands berggrunnsgeologi. I: Hartvedt, G. H. (red.) *Bygd og by i Norge. Hordaland og Bergen*. Gyldendal Norske Forlag. Oslo, s. 100-112.
- Bäckman, L. & Å. Hultkrantz. 1978. Studies in Lapp Shamanism. *ACTA Stockholm Studies in Comparative Religion*, Stockholm.
- Barth, F. 1970 [1966]. Models of Social Organization. *Royal Anthropological Institute Occasional Paper No. 23*, The University Press, Glasgow.
- Bender Jørgensen, L. 1986. Forhistoriske tekstiler i Skandinavia. *Nordiske Fortidsminder Serie B*, Bind 9. Copenhagen.
- Bender Jørgensen, L. 1991. Textilteknologi i Oldtiden. *Arkeo – nytt fra Historisk Museum i Bergen*. s. 19-25.
- Bender Jørgensen, L. 1992. *North European Textiles until AD 1000*. Aarhus University Press.

- Bender Jørgensen, L. 1995. Karl den Store, Muhammed og Uldsækken. I: Resi, H. G. (red.) Produksjon og samfunn. Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. Årtusen e. Kr. Beretning fra 2. nordiske jernaldersymposium på Granavolden Gjestgiveri 7.-10. Mai 1992. *Varia* 30. Universitetets Oldsaksamling. Oslo, s. 73-82.
- Bender Jørgensen, L. 1999. Seilet som kvinnene spant. *Spor – fortidsnytt fra midt-norge*. Nr. 1, Hefte 27, s. 32-33.
- Bender Jørgensen, L. 2001. Bjørnekrigere. *Spor – fortidsnytt fra midt-norge*. Nr. 1, Hefte 31, s. 4-8.
- Berg, G. 1983. Some ethnological aspects of the find. In: G. Arwidsson & G. Berg (eds.) *The Mästermyr find. A Viking Age Tool Chest from Gotland*. Almqvist & Wiksell International. Stockholm, s. 26-35.
- Birkebæk, F. 1982. *Danmarkshistorien. Vikingetiden*. 1. Rejselystne bønder, Forlaget Sesam, København.
- Birkeli, E. 1943. *Fedrekult. Fra Norsk folkeliv i Hedensk og Kristen tid*. Dreyers Forlag, Oslo.
- Bjørge, T. & Heradstveit, D. 1996 [1987]. *Politisk kommunikasjon. Introduksjon til semiotikk og retorikk*. 2. Utgave. Tano A/S, Oslo.
- Blackwood, E. 1984. Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes: The Case of Cross-Gender Females. *Signs, Journal of Women in Culture and Society*, 10:1. The University of Chicago Press, s. 27-42.
- Bloch, M. 1996 [1982]. Death, women and power. In: Bloch, M. & J. Parry *Death & the regeneration of life*. Cambridge University Press, s. 211-230.
- Bloch, M. & J. Parry 1996 [1982]. *Death & the regeneration of life*. Cambridge University Press.
- Bowers, A. W. 1965. *Hidatsa social and ceremonial Organization*. Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology, Bulletin 194. U. S. Government Printing Office, Washington.
- Breitsprecher, U. 1987. Zum Problem der geschlechtsspezifischen Bestattungen in der Römischen Kaiserzeit. Ein Beitrag zur Forschungsgeschichte und Methode. *BAR International Series* 376, Oxford.
- Bringéus, N. A. 1970. Stenkakor. I: Bringéus, N. A. (red.) *Mat och miljö*. Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund, s. 124-142.
- Bringéus, N. A. 1979. Matberedning. I: Bringéus, N. A. (red.) *Arbete och redskap. Materiell folkkultur på svensk landsbygd före industrialismen*. Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund, s. 193-230.

- Brøgger, A. W. 1933. Sigd, Ljå og Snidill. Bidrag til bondesamfundets historie 1. Jordbruk og bondesyssele. *Institutt for sammenlignende kulturforskning. Serie A: XIV*. Oslo, s. 31-73.
- Brøndsted, J. 1960. *Vikingene*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.
- Bucholz, P. 1968. *Shamanistische Züge in der altisländischen Überlieferung*. Inaugural – dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Westfälischen Wilhelms. Nordische Philologie. Universität Münster.
- Butler, J. 1999 [1990]. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York and London.
- Bæksted, A. 1990 [1965]. *Nordiska gudar och hjältar*. Norbok a.s., Oslo og Gjøvik.
- Bødal, S. M. 1998. Vik i Sogn 750-1030: Lokalsamfunn med overregionale kontakter. Upublisert Hovedoppgave i arkeologi med vekt på Norden, Universitetet i Bergen.
- Bøgh-Andersen, S. 1999. *Vendel- och vikingatida stekspett ej blott för köket ett redskap med anor från Homeros' tid*. Lunds Universitet. Arkeologiska Institutionen, Lund.
- Callender, C. & Kochems, L. M. 1983. The North American Berdache. *Current Anthropology* Vol. 24, no 4, s. 443-470.
- Czarnecka, K. 1988. Age-related changes of social status. An attempt at reconstruction based on the Przeworsk culture cemeteries with anthropological determinants. *Archeologia Polona XXVIII*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. Warszawa, s. 123-148.
- Christensen, A. E. 1982. Viking Age Ships and Shipbuilding. *Norwegian Archaeological Review*, vol. 15, nos. 1-2. Universitetsforlaget. Oslo, s. 19-28.
- Christensen, A. E. 1986. Reinjeger og kammaker, en forhistorisk yrkeskombinasjon? *Viking – tidsskrift for norrøn arkeologi*. Bind XLIX – 1985/86. Oslo, s. 113-134.
- Christensen, A. E. 1992a. Kongsgården og håndverkerne. I: Christensen, A. E., A. S. Ingstad og B. Myhre (red). *Osebergdronningens grav. Vår arkeologiske nasjonalskatt i nytt lys*. Chr. Schibsteds Forlag A/S, Oslo, s. 85-137.
- Christensen, A. E. 1992b. Skipet. I: Christensen, A. E., A. S. Ingstad og B. Myhre (red). *Oseberg dronningens grav. Vår arkeologiske nasjonalskatt i nytt lys*. Chr. Schibsteds Forlag A/S, Oslo, s. 138-166.
- Christensen, A. E. 1995. Båtbygging, naturgitt desentralisering av et viktig håndverk? I: Resi, H. G. (red.) Produksjon og samfunn. Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. Årtusen e. Kr. Beretning fra 2. nordiske jernaldersymposium på Granavolden Gjestgiveri 7.-10. Mai 1992. *Varia 30*. Universitetets Oldsaksamling. Oslo, s. 123-130.
- Christensen, A. E., A. S. Ingstad og B. Myhre 1992. *Osebergdronningens grav. Vår arkeologiske nasjonalskatt i nytt lys*. Chr. Schibsteds Forlag A/S, Oslo.

- Conkey, M. W. & J. M. Gero 1991. Tensions, Pluralities, and Engendering Archaeology: An Introduction to Women and Prehistory. In: Conkey M. W. & J. M. Gero (eds.) *Engendering Archaeology. Women and Prehistory*. Basil Blackwell, Oxford, s. 3-30.
- Conkey, M. W. & J. D. Spector 1998 [1984]. Archaeology and the Study of Gender. In: Hays-Gilpin, K. & D. S. Whitley (eds.) *Reader in Gender Archaeology*. Routledge, London and New York, s. 11-45.
- Connell, R. W. 1999 [1995]. *Masculinities*. Polity Press, Cambridge.
- Cooke, B & C. Christiansen 2000. Hva gjør ullduk til seilduk? *Spor – nytt fra fortiden*. nr. 1. Hefte 29, s. 24-26.
- Crumlin-Pedersen, O. 1991. Ship Types and Sizes AD 800-1400. In: Crumlin-Pedersen (ed.) *Aspects of Maritime Scandinavia*. Vikingeskibshallen, Roskilde, s. 69-82.
- Crumlin-Pedersen, O. 1997. Ships & Boats of the North. Volume 2. *Viking-Age Ships and Shipbuilding in Hedeby/Haithabu and Scheswig*. With contributions by Hirte, C. K. Jensen and S. Möller-Wiering, Schleswig & Roskilde.
- Danielsen, B. T. & A. K. Frihagen 1993. *Adam av Bremen – Beretninger om Hamburg stift, erkebiskopenes bedrifter og øyrikene i Norden*. Fra latin, med innledning, noter og register ved Danielsen, B. T. & A. K. Frihagen, Thorleif Dahls Kulturbibliotek. Aschehoug Forlag, Oslo.
- Det fyrste kvedet om Helge Hundingsbane* – se Edda side 116-124.
- Den stutte Sigurdskvida* – se Edda side 159-167.
- Dillmann, F. X. 1994. Sejd og shamanisme i de islandske sagaer. I: Schjødt, J. P., U. Drobin, J. Pentikäinen, G. Steinsland og P. Meulengracht Sørensen (red.) *Myter og Ritual i det førkristne Norden. Et symposium*. Odense Universitetsforlag. Odense, s. 23-24.
- Dinesen, A. M. 1994. *Grundbog i semiotik*. Akademisk Forlags Semiotikserie under redaksjon af Anne Marie Dinesen, København.
- Dommasnes, L. H. 1976. Yngre jernalder i Sogn – forsøk på sosial rekonstruksjon. Upublisert magistergradsavhandling i nordisk arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Dommasnes, L. H. 1979. Et gravmateriale fra yngre jernalder brukt til å belyse kvinners stilling. *Viking* nr. 42, s. 95-114.
- Dommasnes, L. H. 1982. Late Iron Age in Western Norway. Female Roles and Ranks as Deduced from an Analysis of Burial Customs. *Norwegian Archaeological Review*. Vol 15, nos 1-2, Universitetsforlaget, s. 70-84.
- Dommasnes, L. H. 1998. Tradisjon og handling i førkristen vestnorsk gravskikk II. Fra Vereide til vikingtid. Upublisert doktoravhandling i arkeologi, Universitetet i Bergen.

- Dommasnes, L. H. 2000. Religiøse forestillinger i norsk jernalder. Glimt fra et tverrvitenskapelig samarbeid, *Arkeo - nytt fra Arkeologisk Institutt*. Universitetet i Bergen 2000, 53-59.
- Dommasnes, L. H. 2001. Tradisjon og handling i førkristen vestnorsk gravskikk II. Fra Vereide til vikingtid. *Arkeologiske avhandlinger og rapporter*, No. 5, Universitetet i Bergen.
- Douglas M. 1997 [1966]. *Rent og urent. En analyse av forestillinger omkring urenhet og tabu*. Pax Forlag, Oslo (*Purity and Danger: An Analysis of the Concepts of Pollution and Danger*, London).
- Dybdahl, A. 1988. *Fra ull og lin til klær. Arbeidsmåter og redskaper på Innherred*. Temaskrifter, Steinkjer Museum.
- Dybdahl, A. 1992. *Matstell i eldre tider. Skikker og hjelpemidler i Inn-Trøndelag*. Temaskrifter, Steinkjer Museum.
- Eco, U. 2000. *Den nye middelalderen og andre essays*. I utvalg ved Siri Nergaard. Tiden Norsk Forlag A/S, Oslo.
- Edda-Kvede* - Se Tylden 1964.
- Egan, G. 1998. *The Medieval Household. Daily Living c. 1150-c. 1450*. With contribution by: J. Bayley, N. Blades, J. Brenan, J. Keily, L. Keys, C. Mortimer, J. Pearce & A. Wardle. The Stationery Office. London.
- Eilertsen, M. 1978. *Vort kæreeste værktøj. Træk af måltidets og spiseredskabernes kulturhistorie*. Branner og Korch, København.
- Enright, M. 1990. The Goddess who weaves. Some iconographic Aspects of Bracteates of the Fürstenberg Type. *Frühmittelalterliche Studien* 24. Band, s. 54-70.
- Enright, M. 1996. *Lady with a Meadcup. Ritual, Prophecy and Lordship in the European Warband from La Tène to the Viking Age*. Four Courts Press, Dublin.
- Engelstad, E. 1991. Images of Power and Contradiction: Feminist Theory and Post-Processual Archaeology. *Antiquity*, Vol. 65, s. 502-514.
- Fett, P. 1955b. *Førhistoriske Minne i Sogn*. Sogndal Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1952b. *Førhistoriske Minne i Sogn*. Årdal Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1954a. *Førhistoriske Minne i Sogn*. Aurland Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1954b. *Førhistoriske Minne i Sogn*. Balestrand Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.

- Fett, P. 1954c. *Førhistoriske Minne i Sogn*. Gulen Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1954d. *Førhistoriske Minne i Sogn*. Hafslo Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1954e. *Førhistoriske Minne i Sogn*. Lavik Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1954f. *Førhistoriske Minne i Hardanger*. Odda Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1954g. *Førhistoriske Minne i Sunnhordland*. Tysnes Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1954h. *Førhistoriske Minne i Hardanger*. Ullensvang Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1954i. *Førhistoriske Minne i Sogn*. Vik Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1955. *Førhistoriske Minne i Hardanger*. Røldal Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1956a. *Førhistoriske Minne på Voss*. Evanger Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1956b. *Førhistoriske Minne i Sunnhordland*. Kvinnherad Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1956c. *Førhistoriske Minne i Hardanger*. Ulvik Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1956d. *Førhistoriske Minne på Voss*. Voss Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1957a. *Førhistoriske Minne i Fjordane*. Askvoll Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1957b. *Førhistoriske Minne i Fjordane*. Fjaler Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1957c. *Førhistoriske Minne i Fjordane*. Gaular Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1957d. *Førhistoriske Minne i Fjordane*. Jølster Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1958. *Førhistoriske Minne i Fjordane*. Førde Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.

- Fett, P. 1960a. *Førhistoriske Minne i Fjordane*. Gloppen Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1960b. *Førhistoriske Minne i Fjordane*. Eid Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1960c. *Førhistoriske Minne i Fjordane*. Innvik Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1960d. *Førhistoriske Minne i Fjordane*. Vågsøy Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1961. *Førhistoriske Minne i Fjordane*. Stryn Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1963. *Førhistoriske Minne i Sunnhordland*. Etne Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1964a. *Førhistoriske Minne i Midhordland*. Os Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1964b. *Førhistoriske Minne i Midhordland*. Samnanger Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1965a. *Førhistoriske Minne i Nordhordland*. Haus Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1965b. *Førhistoriske Minne i Nordhordland*. Lindås Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1966. *Førhistoriske Minne i Nordhordland*. Bruvik Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1969. *Førhistoriske Minne i Nordhordland*. Alversund Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1970. *Førhistoriske Minne i Nordhordland*. Hamre Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1971. *Førhistoriske Minne i Sunnhordland*. Ølen Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fett, P. 1973. *Førhistoriske Minne i Sunnhordland*. Fitjar Prestegjeld. Universitetet i Bergen, Historisk Museum. Bergen.
- Fiske, J. 1982. *Introduction to Communication Studies*. Methuen, London.
- Fjellheim, B. 1988. Ingen kjære mor lenger. *Dugnad. Tidsskrift for etnologi*. 2-3/88, Sosialisering. Novus Forlag as, Oslo.

- Fjellström, P. 1970. Nord och mellansveskt kosthåll i kulturekologisk belysning. I: Bringéus, N. A. (red.) *Mat och miljö*. Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund. s. 41-64.
- Foote P. G. & D. M. Wilson 1970. *The Viking Achievement. The society and culture of early Scandinavia*. Sidgwick & Jackson, London.
- Fulton R. and S. W. Anderson 1992. The Amerindian "Man-Woman": Gender, Liminality, and Cultural Continuity. *Current Anthropology*, Volum 33, Number 5. The University of Chicago Press, s. 603-610.
- Furnes, S. 1999. Grav og eiendomsstruktur. En studie av meningsinnholdet i graver fra yngre jernalder i en kyst- og en innlandsregion i Hordaland. Upublisert hovedoppgave i arkeologi. Universitetet i Bergen.
- G = *Gulatingsloven* – Se Robberstad, K. 1981.
- Gellein, K. 1997. Kristen innflytelse i hedensk tid? En analyse med utgangspunkt i graver fra yngre jernalder i Hordaland. Upublisert Hovedfagsoppgaver i arkeologi med vekt på Norden, Universitetet i Bergen.
- Geber, Ø. S. 1991. Brede seil over nordsjø går. Import til Vestlandet i vikingtid. Upublisert hovedfagsoppgave i Arkeologi, Universitet i Bergen.
- Gilchrist, R. 1994. *Gender and Material Culture. The archaeology of religious women*. Routledge, London and New York.
- Gilchrist, R. 1997. Ambivalent bodies: gender and medieval archaeology. In: Moore, J. & E. Scott (eds.) *Invisible People and Processes. Writing Gender and Childhood into European Archaeology*. Leicester University Press, London and New York, s. 42-58.
- Gilchrist, R. 1998 [1991]. Women's Archaeology? Political Feminism, Gender Theory, and Historical Revisionism. In: Hays-Gilpin, K. & D. S. Whitley (eds.) *Reader in Gender Archaeology*. Routledge, London and New York, s. 47-56.
- Gilchrist, R. 1999. *Gender and Archaeology. Contesting the past*. Routledge, London and New York.
- Gilhus, I. S. 1999. Forord til Van Gennep. A. 1999 [1909]. *Rites de Passage. Overgangsriter*. Pax Forlag A/S, Oslo.
- Gísladóttir, H. 1985. Kvinner og matstell på Island i middelalderen. I: *Kvinnearbeid i Norden fra vikingtid til reformasjonen*. Foredrag fra et nordisk kvinnehistorisk seminar i Bergen 3-7 august 1983, s. 43-61.
- Goffman, E. 1992 [1959]. *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatikk*. Pax Forlag A/S, Oslo (*The Presentation of Self in Everyday Life, USA*).
- Golten, M. 2000. *Gammal matkultur frå Sotra*. Grafisk trykk, Sotra.

- Grambo, R. 1989. Unmanliness and seðr: Problems Concerning the Changes of Sex. In: Hoppál, M. & O. von Sadvoszky (eds). *Shamanism. Past and Present*. Part 1. International Society for Trans – Oceanic Research, Budapest, s. 103-113.
- Grambo, R. 1991. Problemer knyttet til studier av seid. En programerklæring. I: Steinsland, G., Drobin, U., Pentikäinen, J., og Meulengracht-Sørensen, P. (red.) *Nordisk hedendom. Et symposium*. Odense Universitetsforlag, s. 133-139.
- Grenander-Nyberg, G. 1979. Textilberedning. I: Bringéus, N. A. (red.) *Arbete och redskap. Materiell folkkultur på svensk landsbygd före industrialismen*. Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund, s. 357-381.
- Grimnes, C. 2000. Håndtein. En analyse av snellene til håndtein fra Oslogata 6. Upublisert Hovedfagsoppgave i nordisk arkeologi. IAKK. Universitet i Oslo.
- Grieg, S. 1957. *Gudbrandsdalen i mellomalderen. Mennesket og kulturen*, bind I, *Kristningsverket*. Norges almenvitenskapelige forskningsråd, Hamar.
- Gustafson, G. 1906. Norges oldtid. Mindesmærker og oldsager. *Gammel Norsk Kultur i Tekst og Billeder*. Forlaget af Norske Folkemuseum, Kristiania.
- Hagen, A. 1953. Studier i jernalderens gårdssamfunn. *Universitets Oldsaksamlings skrifter b. 1V*, Oslo.
- Hagen, A. 1997. *Gåten om kong Raknes grav. Hovedtrekk i norsk arkeologi*. J. W. Cappelens Forlag A/S, Oslo.
- Hagberg, L. 1937. *När döden gästar. Svenska folk seder och svensk folketro i samband med död och begravning*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Hagland, J. R. 1996. *Njålssoga*. 6. utgåva. Norrøne Bokverk, oversatt av Liestøl, A. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Hald, M. 1950. Olddanske Tekstiler. Komparative tekstil- og dragthistoriske studier paa grundlag af mosefund og gravfund fra jernalderen. *Nordiske Fortidsminder*. Udgiven af det KGL. Nordiske Oldskriftselskab. Femte Bind. Gyldendalske Boghandel – Nordiske Forlag. København.
- Hanisch, M. 2001. Gravritualene – fortellinger om ære? – ett nytt perspektiv på vestnorsk gravmateriale fra romertid og folkevandringstid. Upublisert Hovedoppgave i arkeologi med vekt på Norden, Arkeologisk Institutt, Universitetet i Bergen.
- Harald Hårfagres saga* – Se Snorre Sturluson side 57-85.
- Hatleskog, A. B. 1986. Yngre jernalder i Sunnhordland og Hardanger. Busetnadsutvikling og samfunnsstruktur. Upublisert Hovedfagsoppgave i Arkeologi med vekt på Norden, Universitetet i Bergen.

- Hauge, L. 1990. Kulturlandskap og kulturmarkstyper i Vik kommune. *Rapport nr. 10. Kulturlandskap i Sogn og Fjordane*. Bruk og vern. Sogn og Fjordane distrikthøgskule, Sogndal.
- Hays-Gilpin, K. & D. S. Whitley 1998. Introduction: Gendering the Past. In: Hays-Gilpin, K. & D. S. Whitley (eds.) *Reader in Gender Archaeology*. Routledge, London and New York, s.3-10.
- Hays-Gilpin, K. & D. S. Whitley (eds.) 1998. *Reader in Gender Archaeology*. Routledge, London and New York.
- Hedeager, L. 1997a. *Skygger af en anden virkelighed. Oldnordiske myter*. Samleren, Danmark.
- Hedeager, L. 1997b. Odins offer. Skygger af en shamanistisk tradition i nordisk folkevandringstid. I: *TOR. Tidskrift för arkeologi – Journal of Archaeology*, Vol. 29. Societas Archaeologica Upsaliensis. Uppsala, s. 265-278.
- Helle, K. 2001. *Gulatinget og Gulatingslova*. Skald AS, Leikanger.
- Helland, A. 1901a. *Topografisk-Statistisk beskrivelse over Nordre Bergenhus Amt. Første del. Den almindelige del*. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Kristiania.
- Helland, A. 1901b. *Topografisk-Statistisk beskrivelse over Nordre Bergenhus Amt. Anden del. Herrederne*. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Kristiania.
- Helland, A. 1921. *Topografisk-Statistisk beskrivelse over Søndre Bergenhus Amt. Anden del. Den specielle del*. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Kristiania.
- Heradstveit, B. & T. Bjørge 1996 [1987]. *Politisk kommunikasjon*. Tano a/s, Oslo.
- Herdt, G. (ed.) 1996 [1993]. *Third sex, Third Gender. Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*. Zone Boos, New York.
- Hjørungdal, T. 1991. Det skjulte kjønn. Patriarkal tradisjon og feministisk visjon i arkeologien belyst med fokus på en jernalderkontekst. *Acta archaeologica Lundensia, Series in 8°*. Nr 19, Almqvist & Wiksell international, Lund.
- Hodder, I. 1982. *The present past*. Batsford, London.
- Hodder, I. 1997a [1986]. *Reading the past. Current approaches to interpretation in archaeology*. Second edition, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hodder, I. 1997b. Commentary: The gender screen. In: Moore, J. & E. Scott (eds.) *Invisible People and Processes. Writing Gender and Childhood into European Archaeology*. Leicester University Press, London and New York, s. 75-78.
- Hoffmann, M. 1974 [1964]. *The Warp-Weight Loom. Studies in the History and Technology of Anancient implement*. Universitetsforlaget, Oslo – Bergen.

- Hoffmann, M. 1991. *Fra fiber til tøy. Tekstilredskaper og bruken av dem i norsk tradisjon*. Landbruksforlaget, Oslo.
- Hofseth, E. H. 1985a. Spinnehjul – symbol for kvinne. *Frå haug ok heiðni*, 10:2, s. 213-215.
- Hofseth, E. H. 1985b. Det går i spinn. Forsøk på klassifikasjon av spinnehjul i Rogaland, I: Næss J. R. (red.) *AmS-Srifter 11*, Artikkelsamling 1. Arkeologisk museum i Stavanger, s. 33-61.
- Hoftun, O. 2001. *Norrøn tro og kult ifølge arkeologiske kilder*. Solum forlag, Oslo.
- Hollimon, S. E. 1992. Health Consequences of Sexual Division of Labor Among Native Americans: The Chumash of California and the Arikara of the Northern Plains. In: Claassen, C. (eds.) *Exploring Gender Through Archaeology. Selected Papers from the 1991 Boone Conference. Monographs in World Archaeology* No. 11. Prehistory Press, Wisconsin, s. 81-88.
- Hollimon, S. E. 2000. Archaeology of the 'Aqi: gender and sexuality in prehistoric Chumash society. In: Schmidt, R. A. & B. L. Voss. *Archaeologies of Sexuality*. Routledge. London & New York, s. 179-196.
- Holm, C. 1996. Experiment med sländspinning. I: Andersson, E. *Textilproduktion i Arkeologisk kontekst. En metodstudie av yngre järnåldersboplatser i Skåne. Bilag 2, Institute of Archaeology, Report Series* No. 58, University of Lund.
- Hultkrantz, Å. 1978. Ecological and Phenomenological Aspect of Shamanism. I: Bäckman, L. & Å. Hultkrantz. *Studies in Lapp Shamanism. ACTA Stockholm Studies in Comparative Religion*, Stockholm, s. 9-35.
- Hyndleljod* – se Edda-Kvede side 89-94.
- Høgestøl, M. 1983. Gravskikk og kjønnsrelasjoner. Upublisert Avhandling til magistergraden i nordisk arkeologi ved Universitet i Oslo.
- Härke, H. 1997. The Nature of Burial Data. In: Jensen, C. K. & K. H. Nielsen. (eds.) *Burial & Society. The Chronological and Social Analysis of Archaeological Burial Data*. Aarhus University Press, s. 19-27.
- Ibn Fadlân - *Vikingene ved Volga*. Ibn Fadlâns reisebeskrivelse resumeret, deloversat og kommenteret af J. B. Simonsen. Wormianum 1981, Århus.
- Ilkjær, J. 1997. Gegner und Verbündete in Norderuopa während des 1. Bis 4. Jahrhunderts. In: Military Aspect of Scandinavian Society in a European Perspective AD 1-1300. Nørgård Jørgensen, A. & B. L. Clausen. *Publications from The National Museum. Studies in Archaeology & History*. Vol. 2. Copenhagen, s. 55-63.
- Ingstad, A. S. 1992a. Tekstilene i Osebergskipet. I: Christensen, A. E., Ingstad, A. S., Myhre, B. (red.) *Osebergdronningens grav*. Chr. Schibsteds Forlag A/S, Oslo, s.176-208.

- Ingstad, A. S. 1992b. Oseberg-dronningen – hvem var hun? I: Christensen, A. E., Ingstad, A. S., Myhre, B. (red.) *Osebergdronningens grav*. Chr. Schibsteds Forlag A/S, Oslo, s. 224-256.
- James, E. O. 1963 [1957]. *Gravarna berättar. En bok om förhistoriska religioner*. Bokförlaget Prisma, Stockholm.
- Jenkins, R. 1999 [1996]. *Social identity*. Routledge, London & New York.
- Jesch, J. 1991. *Women in the Viking Age*. The Boydell Press. Woodbridge.
- Johansen, Anders 1995. *Den store misforståelsen. "Kulturarv" og "nasjonal egenart" i Norgesreklame og politisk kultur. En advarsel*. Tidenes Norske Forlag A/S, Oslo
- Johansen, Ø. 1986. Tidlig metallkultur i Agder. *Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke*, Nr. 8, Oslo.
- Kaliff, A. 1997. Grav och kultplats. Eskatologiska föreställningar under yngre bronsålder och äldre järnålder i Östergötland. *Aun* 24. Uppsala.
- Kloster, R. 1972. Håndverksbygden og bygdehåndverkeren. I: Svensson, S. (red.) *Nordisk folkkonst*. Lund, s. 126-143.
- Kristoffersen, K. K. 1991. Transition Rites in Western Norway during the Early Iron Age. Upublisert Hovudfagsoppgåve i arkeologi med vekt på Norden, Universitetet i Bergen.
- Kristoffersen, Siv 2000. Sverd og spenne - Dyreornamentikk og sosial kontekst. *Studia Humanitatis Bergensia* Nr. 13, Høyskoleforlaget A/S
- Kroeber, A. L. 1976 [1925]. *Handbook of the Indians of California*. Dover Publications, Inc. New York.
- Lagerlöf, A. 1991. Gravmaterialet som källa för kunskap om människans livsvillkor, religiösa och sociale värderingar – en fråga om flera perspektiv. I: Lagerlöf, A (red.) *Gravfältundersökningar och gravarkeologi. Rapport från Riksantikvarieämbetets seminarium om "Gravmaterialet som källa för kunskap om människans livsvillkor, religiösa och sociala värderingar". 26-27 oktober 1988*. Forskning för kulturmiljövård 3, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, s.
- Langebrette Nilsen, R. H. 1997. Båtgravskikk? Om berettigelsen av å opprettholde begrepet "båtgravskikk" som analytisk kildekategori i arkeologien. Upublisert avhandling til hovedfag i arkeologi ved Institutt for arkeologi og kulturhistorie. Vitenskapsmuseet, Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet, Trondheim.
- Larsson, T. P. 2000. Schamanen och schamanismen – några inledande ord. I: Larsson, T. P. (red.) *Schamaner. Essäer om religiösa mästare*. Bokförlaget Nya Doxa, Falun, s. 15-25.

- Lesick, K. S. 1997. Re-engendering gender: some theoretical and methodological concerns on a burgeoning archaeological pursuit. In: Moore, J. & E. Scott (eds.) *Invisible People and Processes. Writing Gender and Childhood into European Archaeology*. Leicester University Press, London and New York, s. 31-41.
- Liebgtott, N. K. 1976. Sild er godt. *Skalk - Nyt om gammelt*. Nr. 5, s. 2-10.
- Lightfoot, A. 1997. Ullseil i tusen år. *Spor- fortidsnytt fra midt-norge*. Nr. 2. Hefte 24, s. 10-15.
- Lillehammer, G. 1996. Død og grav. Gravskikk på Kvasheimfeltet, Hå i Rogaland SV Norge. *AmS-Skrifter* 13. Arkeologisk museum i Stavanger.
- Lindeberg, M. 1997. Gold, Gods and Women. I: *Current Swedish Arcaheology* vol. 5, s. 99-110.
- Lindqvist, S. 1949. Förhistoriska vittnesbörd om sed och tro vid de stora vändpunkterna i livet. *Nordisk kultur XX. Livets höitider*, Oslo, Stockholm & København.
- Lofthus, J. L. 1956. Ljå og ljåsmiing. *Land og hav. Hordaland landbruksmuseum Årbok* 1955-56. Bergen.
- Loketretta* – Se Edda Kvede side 63-70.
- Lorange, A. 1875. *Samlingen av Norske Oldsager i Bergen Museum*. J. D. Beyers Bogtrykkeri, Bergen.
- Lowenthal. D. *The past is a Foreign Country*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lønning, S. 1976. *Spinne ull på rokk og handtein*. Landbruksforlaget, Oslo.
- Magnus, B. 1978. De eldste tidene i Gloppen og Breim. I: Sandal, P. (red.) *Soga om Gloppen og Breim*. Band I. *Frå dei eldste tider til om lag år 1800*. Utgjeven av Gloppen Sparebank, Sandane, s. 103-227.
- Magnus, B. 1988. Eggjasteinen – et dokument om sjamanisme i jernalder? I: Indrelid, S., S. Kaland og B. Solberg (red.) Festskrift til Anders Hagen. *Arkeologiske Skrifter Historisk Museum*. No. 4, Universitet i Bergen, s. 342-356.
- Magnus, B. 1992. A matter of literacy or magic? I: Straume, E. & Skar, E. (red.) *Peregrinato Gothica III, Universitetets Oldsaksamlings Skrifter* Nr. 14, Oslo, s. 133-143.
- Magnus, B. og B. Myhre 1993 [1976]. *Forhistorien. Fra jegergruppe til høvdingsamfunn*. I: Mykland, K. (red.) *Norges Historien*, bind 1, J. W. Cappelens Forlag A/S, Drammen.
- Mandt, G. 1992. Hva styrer våre valg av tolkningsmodeller? *K.A.N.* No 13/14, s. 78-113.
- Meling, T. 2000. Graver med hest og hesteutstyr. Eit uttrykk for makt og alliansar på Vestlandet i merovingertida? Upublisert Hovudfagsoppgåve i arkeologi med vekt på Norden, Universitetet i Bergen.

- Metcalf, P & R. Huntington 1995 [1979]. *Celebrations of Death. The Anthropology of Mortuary Ritual*. Second Edition. Cambridge University Press, Cambridge.
- Meulengracht Sørensen, P. 1980. *Norrønt nid. Forestillingen om den umandige mand i de islandske sagaer*. Odense Universitetsforlag.
- Meulengracht Sørensen, P. 1995 [1993]. *Fortælling og ære. Studier i islændingesagaerne*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Meulengracht Sørensen, P. 1997. Forestillinger om vikingen. I: Haavardsholm, J. (red.) *Nytt lys på middelalderen*. Syppress Forlag, Oslo, s. 10-21.
- Meulengracht Sørensen P. & G. Steinsland 1990. *Før kristendommen, Diktning og livssyn i vikingtiden*. Nordisk Forlag A/S, København.
- McGrail, S. 1998. *Ancient Boats in North-West Europa. The archaeology of water transport to AD 1500*. Longman, London and New York.
- Moberg, E. 1992. Vikingtids-sverdene. Hjemlig produserte eller importerte. Upublisert Hovedfagsoppgave, Arkeologi med vekt på Norden, Universitetet i Bergen.
- Moore, J. & E. Scott (eds.) 1997. *Invisible People and Process. Writing Gender and Childhood into European Archaeology*. Leicester University Press, London & New York.
- Mortensen, M. 1993. Grophus og tekstilproduksjon i vikingtid. *Arkeo - nytt fra Historisk Museum i Bergen*. Nr. 1. Universitetet i Bergen, s. 14-15.
- Motz, L. 1995. The Magician and His Craft. *Collegium Medievale*. vol. 7, 1994/1, s. 5-31.
- Müller-Wille, M. 1977. Der frühmittelalterliche Schmied im Spiegel skandinavischer Grabfunde. *Frühmittelalterliche Studien*, band 11. Jahrbuch des Instituts für Frühmittelalterforschung der Universität Münster, WdeG, Berlin/New York, s. 127-201.
- Myhre, B. 1987. Chieftains' graves and chiefdom territories in South Norway in the Migration Period. I: *Studien zur Sachsenforschung* nr. 6, Niedersächsisches Landesmuseum, Hannover, s. 169-187.
- Nanda, S. 1996. Hijras: An alternative Sex and Gender Rolle. In: Herdt G. (eds.) *Third Sex Third gender. Beyond SexualDimorphism in Culture and History*. Zone Books, New York, s. 373-417.
- Nelson, S. M. 1997. *Gender in Archaeology. Analyzing power and Prestige*. Altamira Press. London.
- Njálssoga* – Se Hagland, J. R. 1996.
- Næss, J. R. 1969. Grav i båt eller båt i grav. I: *Stavanger Museums Årbok* 79, Stavanger, s. 57-76.

- Næss, J. R. 1982. Shetelig og Vestlandske Graver fra Jernalderen. I: Faggrenser brytes. Lillehammer, A. (red.) *AmS-Skrifter* 9. Arkeologisk museum i Stavanger, s. 123-135.
- Næss, J. R. 1996. Undersøkelser i jernalderens gravskikk på Voss. *AmS-Rapport* 7, Arkeologisk museum i Stavanger, s. 57-76.
- Näsman, U. 1991. Sea trade during the Scandinavian Iron Age: its character, commodities, and routes. In: Crumlin-Pedersen (eds.) *Aspects of Maritime Scandinavia*. Vikingskipshallen, Roskilde, s. 23-40.
- Olav Tryggvasons saga* – se Snorre Sturluson side 121-201.
- Olsen, O. M. 1998. Bymann og fiskar? Ei analyse av fiskereiskap frå mellomalderen funne i Bergen. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Bergen
- Olsson, A. 1970. Kostvanor bland fiskare i Bohuslän. I: Bringéus, N. A. (red.) *Mat och miljö*. Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund, s. 73-100.
- Opedal, A. 1998. De glemte skipsgravene. Makt og myter på Avaldsnes. Med bidrag fra Christensen, A. E. og B. J. Sellevold. *AmS-Småtrykk* 47, Arkeologisk Museum i Stavanger.
- Pearson, M. P. 1999. *The Archaeology of Death and Burial*. Sutton Publishing. Somerset.
- Petersen, J. 1919. De norske vikingesverd - en typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaapen. *Videnskapselskapets Skrifter. II. Historisk-Filosofisk Klasse* No. 1, A. W. Brøggers boktrykkeri A/S, Kristiania.
- Petersen, J. 1928. *Vikingetidens smykker*. Stavanger.
- Petersen, J. 1951. Vikingetidens redskaper. *Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-akademi i Oslo. II. Historisk-Filosofisk Klasse*. No. 4, A. W. Brøggers boktrykkeri A/S, Oslo.
- Preucel, R. W. & A. A. Bauer. 2001. Archaeological Pragmatics. *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 34, No. 2, s. 85-96.
- Prine, E. 2000. Searching for third genders: towards a prehistory of domestic space in Middle Missouri villages. In: Schmidt, R. A. & B. L. Voss. *Archaeologies of Sexuality*. Routledge. London & New York, s. 197-219.
- Randsborg, K. 1991. Seafaring and Society – in South Scandinavian and European Perspective. In: Crumlin-Pedersen (ed.) *Aspects of Maritime Scandinavia*. Vikingskipshallen, Roskilde, s. 11-22.
- Resi, H. G. 1979. Die Specksteinfunde aus Haithabu. Med bidrag av Augdahl, E., Christie, O.H. J. & Alfsen, B. E. *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu* 14. Neumünster.
- Ringstad, B. 1986. Vestlandets største gravminner. Et forsøk på lokalisering av forhistoriske maktsentra. Upublisert magistergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Bergen.

- Robberstad, K. 1981. Gulatingslovi, 4. utgave. *Norrøne bokverk*. Nr. 33, Oslo.
- Roesdahl, E. 1994. Dendrochronology and Viking Studies in Denmark, with a Note on the Beginning of the Viking Age. In: Ambrosiani, B & H. Clarke (eds.) *Birka Studies*, No. 3. Developments Around the Baltic and the North Sea in the Viking Age. The Twelfth Viking Congress. Stockholm, s. 106-116.
- Roesdahl, E. 1996 [1987]. *Vikingernes verden*. Gyldendal, København.
- Roscoe, W. 1996. How to Become a Berdache: Toward a Unified Analysis of Gender Diversity, In: Herdt G. (ed.) *Third Sex Third gender. Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*. Zone Books, New York, s. 329-372.
- Roscoe, W. 1998. *Changing Ones. Third and Fourth Genders in Native North America*. St. Martin's Press, New York.
- Rud, M. 1996 [1983]. *Bayeux-teppet og slaget ved Hastings 1066*. Aschehoug, Oslo.
- Rygh, O. 1999 [1885]. *Norske Oldsaker. Ordnete og forklarede af O. Rygh*. Faksimileutgave ved Tapir Forlag, Trondheim.
- Samdal, M. 2000. Amuletter. Gjenstander med amulettkarakter i vestnorske graver i tidsrommet 350-1000 e. Kr.. Upublisert Hovedfagsoppgave i arkeologi med vekt på Norden. Universitetet i Bergen.
- Saxos Danmarks Historie* – Se Zeeberg, P. 2000.
- Schetelig, H. 1912a. Vestlandske graver fra jernalderen. *Bergens Museums Skrifter. Ny Række*, Bd. II. No. 1. A/S John Griegs boktrykkeri, Bergen.
- Schetelig, H. 1912b. Kar av kleberstein fra jernalderen. *Oldtiden II*. Dreyers boktrykkeri, Stavanger, s. 49-73.
- Sellevoold, B. J., U. L. Hansen and J. B. Jørgensen, 1984. Iron Age Man in Denmark. *Prehistoric Man in Denmark, Vol. III, Nordiske Fortidsminder Serie B*. Bind 8, Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab, København.
- Shetelig, H. 1930. *Fra oldtiden til omkring 1000 e. Kr.* I: Bull, E., W. Keilhau, H. Shetelig og S. Steen (red.) *Det norske folks liv og historie gjennom tidene*. bind 1. H. Aschehoug & Co., Oslo.
- Shetelig, H. 1947 [1910]. Traces of the custom of "Suttee" in Norway during the Viking age. I: *arkeologi, historie, kunst, kultur. Mindre avhandlinger utgitt til syttiårsdagen 25. Juni 1947*. Johan Grieg Forlag, Bergen, s. 29-39.
- Snorre Sturluson - *Norges kongesagaer*, bind I-II, Språklig bearbejdet av Hansen, K. W., J. Larsen & D. Vaa. LibriArte AS.
- Sognnes, K. 1979. *Arkeologiske modeller for Vestlandets vikingtid*. Det Kgl. Norske Vidkabers Selskab. Trondheim.

- Solberg, B. 1984. Norwegian Spear-Heads from the Merovingian and Viking Period. Upublisert doktorgradsavhandling i arkeologi. Universitetet i Bergen.
- Solberg, B. 1985. Social Status in the Merovingian and Viking Periods in Norway from Archaeological and Historical Sources. *Norwegian Archaeological Review*, vol 18, nos. 1-2, Universitetsforlaget, Oslo, s. 61-76.
- Solberg, B. 1999. "Holy white stones". Remains of fertility cult in Norway. I: *Völker an Nord- und Ostsee und die Franken*. Akten des 48. Sachsensymposium in Mannheim vom 7. Bis 11. September 1997. Kollequien zur Vor- und Frühgeschichte, Band 3 Mannheimer Geschichtsblätter, Neue Folge, Beiheft 2. "Sonderdruck". Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, s. 99-106.
- Solberg, B. 2000. *Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.
- Solli, B. 1999a. Odin – the queer? Om det skeive i norrøn mytologi. I: Fuglestvedt, I., T. Gansum og A. Opedal (red.) Et hus har mange rom. Vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen. *AMS-rapport* 11B. Arkeologisk museum i Stavanger, s. 393-427.
- Solli, B. 1999b. "Queer theory" og gamle guder. Skeive perspektiv på norrøn mytologi. I: Lotherington, A. og T. Markussen (red.) *Kritisk kunnskapspraksis. Bidrag til feministisk vitenskapsteori*. Spartacus Forlag AS. Oslo, s. 241-264.
- Spector, J. D. 1998 [1983]. Male/Female Task Differentiation among the Hidatsa: Toward the Development of an Archaeological Approach to the Study of Gender. In: Hays-Gilpin, K. & D. S. Whitley (eds.) *Reader in Gender Archaeology*. Routledge, London and New York, s.145-158.
- Steinsland, G. 1985. Kvinner og kult i vikingetid. I: *Kvinnearbeid i Norden fra vikingetiden til reformasjonen. Foredrag fra et nordisk kvinnehistorisk seminar i Bergen 3-7 august 1983*, Bergen, s. 31-42.
- Steinsland, G. 1997. *Eros og død i norrøne myter*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Steinsland, G. 2000. Folkevandringstidens mentalitet tolket gjennom norrøne myter. *Collegium Medievale*. No. 13, s. 241-244.
- Steinsland, G. & K. Vogt 1979. Den gamle tro. I: Semmingsen, I. Monsen, N. K., Tschudi-Madsen, S., Ustvedt, Y. (red.) *Vår fjerne fortid*. H. Ascheoug & Co. Oslo. s. 129-162.
- Steinsland, G. & P. M. Sørensen 1994. *Menneske og makter i VIKINGENES VERDEN*. Bokklubben Kunnskap og Kultur, Universitetsforlaget A/S.
- Steinsland, G. & P. M. Sørensen 1999. *Voluspå*. Pax Forlag A/S, Oslo.
- Stolpe, H. & T. J. Arne 1912. *Graffältet vid Vendel*. K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stocholm.

- Straume, E. 1963. Nordfjord i eldre jernalder. *Årbok for Universitetet i Bergen. Humanistisk serie* 1961 No. 4. Bergen.
- Strøm, F. 1997 [1961]. *Nordisk hedendom. Tro och sed i förkristen tid*. Akademiförlaget AB, Göteborg.
- Strömbäck, D. 1935. *Sejd. Textstudier i nordiska religionshistoria*. Hugo Gebers Förlag. Stockholm.
- Strömbäck, D. 2000. *Sejd och andra studier i nordisk själsuppfattning*. Med bidrag av Almqvist, B., G. Gidlund og H. Mebius. Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. Gidlunds förlag, Uppsala.
- Sweely, T. L. (ed.) 1999. *Manifesting Power. Gender and the interpretation of power in archaeology*. Routledge. London & New York.
- Sølvberg, I. Ø. 1976. *Driftsmåter i vestnorsk jordbruk. Ca. 600-1350*. Universitetsforlaget, Bergen – Oslo – Tromsø.
- Sømme, A. 1949. Jordbrukets geografi i Norge. B. Atlas. *Skrifter fra Norges Handelshøyskole i rekken Geografiske Avhandlinger*. Nr. 3B. J. W. Eides Forlag, Bergen.
- Sømme, A. 1954. Jordbrukets geografi i Norge. A. tekstbind. *Skrifter fra Norges Handelshøyskole i rekken Geografiske Avhandlinger*. Nr. 3A. J. W. Eides Forlag, Bergen.
- Sørensen, M. L. S. 2000. *Gender Archaeology*. Polity Press, Cambridge.
- Tacitus C. 98. [1997] *Agricola og Germania*. Til Norsk ved Width, T., Thorleif Dahls Kulturbibliotek. Aschehoug Forlag, Oslo.
- Tobiassen, A. H. 1981. *Smeden i eldre tid*. Institutt for folkelivsgranskning. Universitetet i Oslo.
- Troels-Lund, T. 1904. *Dagligt liv i Norden i det sekstende aarhundre*. Bind XII, Ægteskab og sædelighed. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, København – Kristiania.
- Turner, V. 1991 [1967]. *The forest of symbols. Aspects of Ndembu ritual*. Cornell University Press, London.
- Tylden, P. 1964. Edda-Kvede. *Norrøne Bokverk*. Nr. 21. Det norske Samlaget, Oslo.
- Van Gennep. A. 1999 [1909]. *Rites de Passage. Overgangsriter*. Pax Forlag A/S, Oslo. (*Les rites de passage*, Frankrike).
- Vikingatidens ABC* 1995 [1981]. Thunmark-Nylén, L. m.fl. (red.) Statens Historiska Museum, Stockholm.
- Visted, K og H. Stigum 1975 [1971]. *Vår gamle bondekultur*. Bind 2, J. W. Cappelens Forlag A/S, Oslo.

- Wiker, G. 2001. Om konstruksjon av ny menneskelig identitet i jernalder. *Primitive tider – Arkeologisk tidsskrift*, s. 51-72.
- Wylie, A. 1998 [1992]. The Interplay of Evidential Constraints and Political Interests. In: Hays-Gilpin, K. & D. S. Whitley (eds.) *Reader in Gender Archaeology*. Routledge, London and New York, s. 57-84..
- Ynglingesagaen* – Se Snorre Sturluson side 15-49.
- Østerberg, D. 1997 [1977]. *Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse*. Cappelen Akademiske Forlag AS, Oslo.
- Østigård, T. 1998. Makten til endring. Ideologi i indoeuropeiseringsprosessen., i *Primitive tider*, Arkeologisk tidsskrift 1998:1, Oslo, s 47-60.
- Østigård, T. 2000. The Deceased's Life Cycle Rituals in Nepal. Present Cremations Burials for the interpretations of the Past. *BAR international Series* 853, Oxford.
- Øye, I. 1988. Textile Equipment and its Working Environment, Bryggen Bergen c. 1150-1500. *The Bryggen papers. Main series*. Vol 2. Universitetsforlaget A/S, Bergen.
- Zeeberg, P. 2000. *Saxos Danmarks Historie*, bind 1. Illustrert av Engelhardt, M. L. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Gads Forlag. København.

Andre kilder

www.caplex.net – <http://www.caplex.net/web/artikkel/artliste.asp?funk=SOK&soketekst=rite>
Versjon lest 16. 04. 02.

Bergen Museum Tilvekst, Universitetet i Bergen – Perioden 1875-1993.

Topografisk arkiv – nettutgaven.

Funnkatalog

Forklaring til katalogen:

Ab	Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årsberetning
Andre	Andre gjenstander funnet i graven utenom kjøkken- og tekstilredskaper
B/U	Brent og ubrent begravelse
BMÅ	Bergen Museums Årbok
Funn kategori	Etter Dommasnes 1976:34-35
Funn	Gjenstander tilhørende gruppen kjøkken-/tekstilredskaper
HMT	Tilvekstfortegnelse for Historisk Museum, Arkeologisk avdeling, UiB
Indremark.	Gravens indre konstruksjon
Komm/Pgd.	Kommune eller prestegjeld
Litteratur	Litteratur brukt til katalogen
Oldtiden	Tidskrift for Norsk Forhistorie, Stavanger
R + nr.	Oluf Rygh 1885
S/D/U	Sikre, delvis- og usikre manssgraver
Tilv. Nr.	Funnenes tilvekstnummer ved Bergen Museum og Oldsaksamlingen i Oslo
UBÅ	Universitetet i Bergen, Årbok
UOÅ	Universitetet i Oslo, Årbok
Ytremark.	Gravens ytre konstruksjon

Tilv. Nr: B945-953	Indremark: -	Kilde: Lorange 1875
Funnst: Bale	Ytremark: langhaug	Funn kategori: D
Komm/Pgd: Balestrand	B/U: -	Datering: 850-900 (Dommasnes 1976)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d	Merknad: ingen opplysninger om plassering.

Funn: Steikepanne, øse av jern med skaft.

Andre: Sverd, skjoldbule (hører ikke med ifølge Dommasnes 1976), 6 pilespisser (lik R539), celt (lik R401), to jernstenger, liten hammer (lik Petersen 1951, fig. 57), lang jernstang, øks (lik Petersen 1919, type D), nagler, saks (tapt?).

Litteratur: Dommasnes 1976:194, Fett 1954b:4, Lorange 1875:176-77.

Tilv. Nr: B1068-89	Indremark: -	Kilde: Lorange 1875
Funnst: Sæbø	Ytremark: haug	Funn kategori: D
Komm/Pgd: Vik	B/U: -	Datering: 900-950 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d	Merknad: ingen opplysninger om plassering.

Funn: Sammenklinket jernkjele

Andre: 4 spyd, tveegget sverd, øks, bissel, 2 skjoldbuler, sigd, ambolt, 2 hammere, smitang, tverrøks, hugjern, fil, kistebeslag, nagler

Litteratur: Dommasnes 1998, Appendiks 1: Vik kommune, Fett 1954i:12-13, Lorange 1875:181.

Tilv. Nr: B1164-77 + 485	Indremark: -	Kilde: Lorange 1875
Funnst: Hellebost	Ytremark: haug	Funn kategori: D
Komm/Pgd: Gaular	B/U: -	Datering: Vikingtid (top. ark. 018747)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s/d	Merknad: ingen opplysninger om plassering.

Funn: Steikespidd.

Andre: Tveegget sverd, spyd, 2 økser, tverrøks, hammer, 2 bisselringer, sigd, skjoldbule, spore, 4 pilespisser, bryne, ring med krampe til skrin, skålvækt i bronse.

Litteratur: Fett 1957c:4, Lorange 1875:184.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B1183-1202 Indremark: urne? Kilde: Lorange 1875
Funnst: Hollevik Ytremark: haug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Gloppen B/U: - Datering: 700-800 (Helgen 1982, Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s/d Merknad: ingen opplysninger om plassering.

Funn: Steikespidd med to tinder, jernkjele med ører.

Andre: Øks, 2 tverrøks, skjoldbule, spyd, enegget sverd, tregget pilespiss, 2 pilespisser, bor, fil, bissel, sigd, saks.

Litteratur: Dommasnes 1998, Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:23, Helgen 1982:41, Lorange 1875:185.

Tilv. Nr: B1242-65 Indremark: urne? Kilde: Lorange 1875
Funnst: Nes Ytremark: haug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Sogndal B/U: b Datering: 950-1050 (Dommasnes 1976)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s/d Merknad: ingen opplysninger om plassering.

Funn: Stekepanne med langt skaft.

Andre: 2 spyd (lik Solberg 1983, type VII.2c/VI.1a), tveegget sverd (lik Petersen 1919, type Q), skjoldbule, øks (lik Petersen 1919, type F), 3 pilespisser, hammer, tang (lik R390), skrape, skavkniv, bor, hengsle, jernhank, jernbeslag muligens til skrin, jernbånd, beslag til 2 trekar, brente bein.

Litteratur: Dommasnes 1976:204, Fett 1952a:5, Lorange 1875:175, Moberg 1992; Appendiks 1:8.

Tilv. Nr: B1483-89 Indremark: - Kilde: Lorange 1875
Funnst: Vesnes Ytremark: haug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Stryn B/U: u Datering: 750-850 (Helgen 1982, Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: d/u Merknad: ingen opplysninger om plassering.

Funn: Gryte av kleber med jernhank.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type H), enegget sverd (Grieg 1922, fig.36/37), spyd, øks (etter dømme lik Petersen 1919, type A), sigd.

Litteratur: Fett 1961:14, Helgen 1982:43, Lorange 1875:186, Moberg 1992; Appendiks 1:10.

Tilv. Nr: B1719-28 Indremark: urne? Kilde: Lorange 1875
Funnst: Årdalstangen Ytremark: Langhaug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Årdal B/U: b Datering: 800-900 (Dommasnes 1976)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: brukt som gravurne?

Funn: Sammenlinket gryte av jern.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type H), øks (lik Petersen 1919, type D), skjoldbule (lik R562), kniv, bissel, tenner og bein fra hest.

Litteratur: Dommasnes 1976:248, Fett 1952b:4, Lorange 1875:171.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B2488-94 Indremark: - Kilde: Lorange 1875
Funnst: Gjerstad Ytremark: Flatmark Funn kategori: E
Komm/Pgd: Tysnes B/U: - Datering: 750-850 (Helgen 1982, Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland S/D/U: s Merknad: vevlodd ikke nevnt i tilvekstene.

Funn: Vevlodd i kleber (tapt ifølge Fett i nettutgaven)

Andre: Tveegget sverd, enegget sverd, 3 spyd, plogjern (lik R383), ljà (lik Petersen 1915, fig. 88), bronsebitar (tapt).

Litteratur: Hatleskog 1986:200, Helgen 1982:39, Fett 1954g:9, Lorange 1875:145.

Tilv. Nr: B2651-55 Indremark: - Kilde: Ab 1871 + Lorange 1875
Funnst: Lægereid Ytremark: røys Funn kategori: D
Komm/Pgd: Ulvik B/U: - Datering: 600-800 (Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland S/D/U: d/u Merknad: feil nummer i Lorange.

Funn: Stekepanne, 2 håndkvernsteiner

Andre: Øks (lik Petersen 1919, type A), fil.

Litteratur: Hatleskog 1986:221, Fett 1956c:8, Lorange 1875:152.

Tilv. Nr: B3106-3119 Indremark: under heller Kilde: Ab 1876
Funnst: Dale Ytremark: rundhaug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Fjaler B/U: - Datering: 900-950 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: funnet under heller i gravens bunn

Funn: Steikepanne eller jernkjele?

Andre: Øks (lik Petersen 1919, type I), rester av ulltøy, tveegget sverd, 2 spyd (lik Solberg 1984, type VII.2A), skjoldbule, 4 brynestein (deriblant en lik R425), tverrøks, saks, 2 hammere, smitang, fil, kniv, 4 nagler, ubestemmelige jernfragment

Litteratur: Fett 1957b:8, Moberg 1992; Appendiks 1:15.

Tilv. Nr: B3246 Indremark: urne? Kilde: Ab 1878
Funnst: Fitje Ytremark: rundhaug Funn kategori: C
Komm/Pgd: Gloppen B/U: u Datering: 800-900 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: lå i sand på bunnen av haugen

Funn: Steikepanne, klebergryte med jernhank.

Andre: Tveegget sverd, øks, 2 spyd, skjoldbule, 2 kniver, bissel, bryne, nagler, jernstykker, tenner og bein fra hest.

Litteratur: Dommasnes 1998, Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 60a:6.

Tilv. Nr: B3320 Indremark: - Kilde: AB 1879
Funnst: Vikja Ytremark: haug? Funn kategori: D
Komm/Pgd: Gaular B/U: - Datering: 900-1000 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: d Merknad: ”rimeligvis i restene av en haug”

Funn: Spiralformet steikerist.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type X), spyd (tapt), pilspiss (lik R539), øks (lik en mellomform av Petersen 1919, type A-H).

Litteratur: Fett 1957c:5, Moberg 1992; Appendiks 1:17.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B3326 Indremark: brannflak/grop? Kilde: Ab 1879
Funnst: Vedo Ytremark: haug Funn kategori: C
Komm/Pgd: Haus B/U: u Datering: 950-1030 (Gellein 1997)
Fylke: Hordaland S/D/U: s/d Merknad: samlet i kullag

Funn: Spinnehjul av sandstein, grytehank.

Andre: Tveegget sverd, øks (lik Petersen 1919, type K), jernlenke.

Litteratur: Gellein 1997:IV, Fett 1965a:8, Petersen 1951:308, Shetelig 1912a:194, note 1

Tilv. Nr: B3708 Indremark: under helle Kilde: Ab 1881
Funnst: Fitjo Ytremark: rundhaug Funn kategori: B
Komm/Pgd: Voss B/U: - Datering: Vikingtid (Ab 1881)
Fylke: Hordaland S/D/U: d Merknad: ukjente tapte gjenstander.

Funn: Vevsverd

Andre: Tveegget sverd, diverse tapte saker blant annet et bissel

Litteratur: Fett 1956d:16, Petersen 1951:293

Tilv. Nr: B3968 Indremark: - Kilde: Ab 1881
Funnst: Vik Ytremark: røys Funn kategori: D
Komm/Pgd: Stryn B/U: - Datering: 800-900 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s/d Merknad: funnet i røys

Funn: Sammenklinket jernkjele med hadde.

Andre: Eneget sverd (lik Petersen 1919, type H), spyd (lik Solberg 1984, type VI.4A), 3 skjoldbuler (lik R564), to bissel (lik R566 og R570), en oval ring med to remholdere, en rund ring, sigd, saks (lik R442/443), ”merlespiker”, 2 spiker, 7 nagler, beslagsplate med spiker, fil, bryne av skifer

Litteratur: Fett 1961:15, Helgen 1982:43, Moberg 1992; Appendiks 1:18.

Tilv. Nr: B3987 Indremark: steinkiste + urne Kilde: Ab.1882
Funnst: Bryn, Vangen Ytremark: rundhaug Funn kategori: A
Komm/Pgd: Voss B/U: u Datering: 700-800 (Helgen 1982, Geber 1991)
Fylke: Hordaland S/D/U: d Merknad: samlet med unntak av 1 sverd og 1 øks.

Funn: Vevsverd (lik R440) – 5 fragment fra ullkam – Stekepanne

Andre: Bronsekar, jernstang, 22 jernbeslag, to jernnøkler (lik R459), jernredskap, to knivblad, rasp, to sigder, ildstål, jernklype, bissel (lik R564), hengsle, 21 pilespisser (lik R538), skaftholder, fil, hammer, tang, ambolt (tapt?), 5 skjoldbuler (lik R564), eneget sverd (lik Petersen 1919 type C), eneget sverd (lik Petersen 1919 type B), to økser (lik Petersen 1919type D), nagler, en mosaikkperle, tre klinknagler, kamskjell (pecten maximus).

Litteratur: Helgen 1982:39, Fett 1956d:34, Furnes 1999; Appendiks A:XXXIX, Geber 1991; Funnliste:15-16, Petersen 1951:392, Samdal 2000:131.

Tilv. Nr: B4193 Indremark: - Kilde: Ab 1883
Funnst: ukjent Ytremark: flatmark Funn kategori: E
Komm/Pgd: Ølen B/U: - Datering: 700-800 (Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland S/D/U: d Merknad: dårlig dokumentasjon.

Funn: Gryte i kleber med skaft.

Andre: Spyd (lik Solberg 1984, type VI.1B), øks, tveegget sverd.

Litteratur: Fett 1971:3, Hatleskog 1986:203.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B4253 Indremark: - Kilde: Ab 1884
Funnst: Fosse Ytremark: rundhaug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Alversund B/U: - Datering: 850-950 (Furnes 1999)
Fylke: Hordaland S/D/U: u Merknad: funnet samlet?

Funn: Klebergryte.

Andre: Øks (lik Petersen 1919, type E), ringspenne i bronse (Petersen 1928, fig. 208).

Litteratur: Fett 1969:6, Furnes 1999; Appendiks A:V, Petersen 1928:172-78.

Tilv. Nr: B4327/4390 Indremark: kammer Kilde: Ab 1885 og 1886
Funnst: Hønsi Ytremark: rundhaug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Vik B/U: - Datering: 850-950 (Dommasnes 1998, Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: d Merknad: vevsverd og ullkam funnet ved ettergraving.

Funn: Vevsverd, tinder av ullkam (B4390), stekepanne, jernkjele.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type M), spyd (lik Solberg 1984, type VII.2), øks (lik Petersen 1919, type G), sigd, saks, skjoldbule

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Vik kommune, Fett 1954i:10, Moberg 1992; Appendiks 1:20.

Tilv. Nr: B4408* Indremark: - Kilde: Ab 1886
Funnst: Årheim Ytremark: rundhug Funn kategori: E
Komm/Pgd: Stryn B/U: - Datering: 500-600 (Straume 1962)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: d Merknad: kan være fra eldre jernalder

Funn: Spinnehjul med innristninger på den ene siden

Andre: Eneget sverd, øks (lik R153), samt tapt bryne.

Litteratur: Fett 1961:14, Straume 1962:77.

Tilv. Nr: B4424/4265 Indremark: brannflak? Kilde: Ab 1884 + 1886
Funnst: Sekse Ytremark: røys Funn kategori: A/B
Komm/Pgd: Ullensvang B/U: b Datering: 900-1000 (Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland S/D/U: d Merknad: funnet blant kull og brente bein

Funn: Vevsverd, steikespidd med to tinder, grytehanke

Andre: Eneget sverd (lik Petersen 1919, type H-I), tveegget sverd, spyd (lik Solberg 1984, type VII.1), øks (lik Petersen 1919, type D), spyd (lik R530), saks (lik R443), pilespiss med tange, 2 filer, bissel, sigd, 2 kniver, jernnagler, brente bein og kull.

Litteratur: Fett 1954h:20, Hatleskog 1986:216, Petersen 1951:293.

Tilv. Nr: B4506 Indremark: Hellekiste? Kilde: Ab 1887
Funnst: Mindresunde Ytremark: Haug? Funn kategori: C
Komm/Pgd: Stryn B/U: - Datering: 550-600 (Solberg 1984)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: Funnet samlet under heller

Funn: Steikespidd (type III)

Andre: Tveegget sverd, spydspiss (Solberg 1984, type II), piler (tapt), skjoldbule, bryne av kvarts, liten betalingsring i gull, urtepotteformet urne,

Litteratur: Fett 1961:13, Stryn, Solberg 1984:17f.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B4592 Indremark: brannflak Kilde: Ab 1889
Funnst: Evebø Ytremark: haug Funn kategori: C
Komm/Pgd: Gloppen B/U: b Datering: 800-900 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: funnet i 2m² stort kullag.

Funn: Steikespidd med to tinder (lik R428), mulig jerngryte.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type L), spyd (lik Solberg 1984, type VIII.1), øks (lik Petersen 1919, type D), 2 pilespisser (lik R539), pilespiss (lik R551, tapt?), skjoldbule, 3 kniver, sigd, jerntene, remspenne av jern, ca. 40 nagler, bryne, stykker av leirurne med ornament, lite flint fragment, hestetenner, ubrente dyrebein, brente småbein.

Litteratur: Dommasnes 1998: Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:28, Moberg 1992; Appendiks 1:22.

Tilv. Nr: B4610/II Indremark: båt/heller Kilde: Ab 1889
Funnst: Eide Ytremark: haug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Gloppen B/U: b Datering: 800-900 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: steikespiddet funnet for seg.

Funn: Steikespidd med to tinder

Andre: Sverdknapp (lik Petersen 1919, type H), pilspiss (lik R538), kniv, bor (lik R418), bissel (lik R570), jernring, jernring med fire remholdere (lik R579), mulig nøkkel, 3 vektlodd (lik R478), 2 hanker, 130 nagler, 3 klinknagler, 40-50 spiker, fragmenter av beslag, jernplater etc., bronsebeslag til knivslire, skiferbryne (lik R424), kull og brente bein.

Litteratur: Dommasnes 1998: Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:25, Magnus 1978:223, Moberg 1992; Appendiks 1:22-23.

Tilv. Nr: B4719 I, II, III Indremark: brannflak? + kammer Kilde: Ab 1890
Funnst: Hovland Ytremark: jordblandet røys Funn kategori: E
Komm/Pgd: Ullensvang B/U: b/u Datering: 600-700/900-1000* (Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland S/D/U: u Merknad: flere sammenblandede funn.

Funn I (brent): Vevsverd (lik R440).

Andre: Eneget sverd (lik R498), sverd/kniv (lik R499), øks (lik R553), celt, kniv (lik R408), 2 kniver, sigd, to pilspisser, saks, hasp?, nål.

Funn II (ubrent): 2 Vevsverd (lik R440), jernkjele, stekepanne?

Andre: 2 Eneget sverd (lik R498), to pilespisser, 2 skjoldbuler, sigd, spyd?, bruddstykker av jernplate.

Funn III *(gjenstander som ikke kan bestemmes om tilhører I eller II [900-1000 ifølge Hatleskog]): Spinnehjul, vevlodd, to kleberkar, Rundt bronesbeslag/konisk spenne av bronse (Shetelig 1912, fig. 391).

Litteratur: Fett 1954h:20-21, Hatleskog 1986:216-17, Petersen 1951:293, Shetelig 1912a:160-63.

Tilv. Nr: B4732 Indremark: sort jord Kilde: Ab 1890
Funnst: Henne Ytremark: flatmark Funn kategori: C
Komm/Pgd: Gloppen B/U: b Datering: 900-1000 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: funnet i sort jordlag.

Funn: Stekepanne av vanlig type (R430), kleberskål (tapt).

Andre: Tveegget sverd, (lik Petersen 1919, type Z) øks (tapt?), spyd (lik Solberg 1984, type VII.2), kniv (lik R405), saks (lik R443), beslag av jern mulig tilhørende skrin, brente bein.

Litteratur: Dommasnes 1998: Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:13, Moberg 1992; Appendiks 1:24.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B4830	Indremark: kammer	Kilde: AB 1891
Funnst: Stamnes	Ytremark: haug	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Bruvik	B/U: b	Datering: 900-1000 (Geber 1991)
Fylke: Hordaland	S/D/U: s	Merknad: funnet ”tæt sammenpakket”.

Funn: Stekepanne av jern.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type V), spyd (lik Solberg 1984, type VII.2), 8 pilespisser, skjoldbule (lik R562), øks (lik Petersen 1919, type A), celt (lik R402), sigd, saks (lik R443), 2 kniver (lik R407), kniv (lik R408), høvel (lik R408), fil, hammer (lik R394), 2 bissel (lik R567), 4 remseslagstykker av jern (lik R579), remspenne av jern, fragmenter av hank eller ildstål, 10 spiker, mulig skål av bronse, 3 bryner, mulig del av brynestein, ubestemmelige jernfragmenter, brente bein, samt sølvring som er gått tapt.

Litteratur: Geber 1991; Funnliste:23, Fett 1966:8-9.

Tilv. Nr: B4844	Indremark: -	Kilde: Ab 1892 + BMÅ 1892
Funnst: Glappestad	Ytremark: rundhaug	Funn kategori: E
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: b	Datering: 900-1000 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s/d	Merknad: funnet i to omganger.

Funn: Stekepanne.

Andre: Tveegget sverd (lik R489), 2 spyd (lik R532), 9 pilespisser (lik R539), sigd (lik R386), kniv, 4 skjoldbuler (lik R562), nagle, skål av bronse, skålvekt, brente bein, øks (lik Petersen 1919, type H), jernlenke, skjerding, krittstykker.

Litteratur: Dommasnes 1998: Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:19, Magnus 1978:203, 223, Moberg 1992; Appendiks 1:25-26.

Tilv. Nr: B4878	Indremark: hulrom	Kilde: BMÅ 1892 + Ab. 1892
Funnst: Årøyne	Ytremark: haug	Funn kategori: D
Komm/Pgd: Sogndal	B/U: b/u	Datering: Vikingtid (Dommasnes 1976)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d	Merknad: utgravd av Edw. Kennard

Funn: Vevsverd (lik R440), mulig tind av ullkam.

Andre: Kastespyd (lik R526), armring i bronse (lik Petersen 1928 fig. 191/193), hengsleformet jernbeslag, 4 stk. klinknagler.

Litteratur: Dommasnes 1976:207, Fett 1955b:4.

Tilv. Nr: B4924	Indremark: båt	Kilde: Ab 1892 + BMÅ 1892
Funnst: Vardberg, Sæbø	Ytremark: haug	Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Ulvik	B/U: b	Datering: Vikingtid (Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland	S/D/U: u	Merknad: funnet spredt rundt i haugen.

Funn: Spinnehjul av kleber, beinsylinder med ornamentlinjer.

Andre: 6 Pilespisser (lik R539), pilspiss, pilspiss (lik R547/548), spyd, skjoldbule, kniv, nøkkel, bøyd jerntene, jernkrampe, to jernhemper, jernplate med nithuller, flat bronsering, benkam, brynestein, tilslått flintstykke, 40 spiker, ca. 35 nagler, brente bein, kjeven av et lite dyr.

Litteratur: Fett 1956c:16, Hatleskog 1986:223.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B4951 Indremark: - Kilde: BMÅ 1893 + Ab 1893
Funnst: Eide Ytremark: stein Funn kategori: E
Komm/Pgd: Innvik B/U: - Datering: 700-800 (Helgen 1982)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: u Merknad: funnet i grav under stein

Funn: Jerngryte (tapt).

Andre: Øks (lik R555), pilespisser og bissel (tapt).

Litteratur: Fett 1960c:4, Helgen 1982:39.

Tilv. Nr: B4969/B9874 Indremark: kamme Kilde: BMÅ 1893 + UBÅ 1948
Funnst: Fure Ytremark: flatmark Funn kategori: E
Komm/Pgd: Askvoll B/U: - Datering: Vikingtid (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: u Merknad: ikke funnet samlet.

Funn: Steikespidd, jerngryte med hank.

Andre: Øks (lik R559) + B9874: tveegget sverd, celt.

Litteratur: Dommasnes 1998: Appendiks 1: Askvoll kommune , Fett 1957a:8, Geber 1991;Funnliste:25-26.

Tilv. Nr: B4988 Indremark: - Kilde: Ab 1893
Funnst: Seim Ytremark: haug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Røldal B/U: - Datering: Vikingtid (Egen: gryte)*
Fylke: Hordaland S/D/U: u Merknad: fra haug, uten nærmere redegjørelse

Funn: Gryte av kleber med håndtak (lik R728)

Andre: Sigd, tøy, ildstål (lik R426), pilspiss, jernhank, klinknagler og spiker.

Litteratur: Fett 1955:7.

Tilv. Nr: B5028 Indremark: kammer Kilde: Ab 1893 + BMÅ 1893
Funnst: Skarde Ytremark: haug Funn kategori: B
Komm/Pgd: Odda B/U: - Datering: 850-950 (Gellein 1997, Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland S/D/U: s/d Merknad: funnet samlet.

Funn: Vevsverd (lik R440), vevlodd av kleber med korstegnet ring innrisset, jernkjele.

Andre: Øks (lik R561), 10 pilspisser (lik R539), jernring, hestetenner, samt tapt skjoldbule.

Litteratur: Fett 1954f:4, Gellein 1997:XI, Hatleskog 1986:209, Petersen 1951:293, Shetelig 1912a:202.

Tilv. Nr: B5065 Indremark: - Kilde: BMÅ 1894/95 + Ab 1894
Funnst: Stangeland Ytremark: haug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Ølen B/U: u Datering: 600-700 (Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland S/D/U: d/u Merknad: ukjente tapte saker.

Funn: Steikepanne.

Andre: Eneget sverd, spyd (lik Solberg 1984, type III.3), øks, samt tapte gjenstander.

Litteratur: Fett 1971:8, Hatleskog 1986:203.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B5143	Indremark: kammer	Kilde: Ab 1895 + BMÅ 1896
Funnst: Gutedalen	Ytremark: haug	Funn kategori: D
Komm/Pgd: Stryn	B/U: u	Datering: 900-1000 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: funnet i gravkammer.

Funn: Sammenklinket jerngryte, hank.

Andre: Tveegget sverd (jfr. R495, R508), spyd (lik Solberg 1984, type VIII.2), øks (lik Petersen 1919, type H), 4-5 pilespisser (lik R539/540), skjoldbule (lik R562), 2 hasper, kniv, mulig bor, skiferbryne, 2 perler, hodeskalle, ubestemmelige jernfragmenter.

Litteratur: Fett 1960d:8, Moberg 1992; Appendiks 1:28.

Tilv. Nr: B5145	Indremark: kammer	Kilde: Ab 1895 + BMÅ 1896
Funnst: Fosnes	Ytremark: haug?	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Stryn	B/U: b	Datering: 750-800 (Meling 2000)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: funnet i gravkammer.

Funn: Gaffelformet steikespidd, sammenklinket jerngryte, grytehank.

Andre: 2 Eneget sverd (lik R498), øks (lik R553), 3 pilespisser (lik R539/R540), 3 pilespisser (lik R547), skjoldbule (lik R564), bissel (lik R567), 2 ringer til lignende bissel, kniv, kniv (lik R408), høveljern (lik R410), celt (lik R402), hammer (lik R394), bor (lik R418), ukjent redskap av jern, mulig hulmeisel, foldekniv, jernkjede, 47 klinknagler.

Litteratur: Fett 1961:11, Meling 2000:140.

Tilv. Nr: B5150	Indremark: båt	Kilde: Ab 1895 + BMÅ 1896
Funnst: Ytre Hauge	Ytremark: haug	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: u	Datering: 750-800 (Helgen 1982, Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: spinnehjulets plassering i graven oppgis ikke.

Funn: Spinnehjul

Andre: Sverdknapp (lik Petersen 1919, type K), 2 spydspisser (lik Solberg 1984, type VI.1B), spydspiss (lik Solberg 1984, type VI), øks (lik Petersen 1919, type A), hakke (lik R403), celt (lik R401), bor (lik R418), kniv (lik R408), 3 kniver, skrin, jernbøyle, mange klinknagler, ubestemmelige jernfragment, bronsefragment, 3 perler, spillebrikke av rav, skiferbryne,

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:20, Helgen 1982:43, Moberg 1992; Appendiks 1:28-29, Petersen 1951:308, Samdal 2000:135.

Tilv. Nr: B5211	Indremark: -	Kilde: BMÅ 1897 + Ab 1896
Funnst: Ukjent.	Ytremark: haug	Funn kategori: E
Komm/Pgd: Ulvik	B/U: -	Datering: 800-900(Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland	S/D/U: u	Merknad: tidligere ukjente funn fra samme haug.

Funn: Gryte av kleber med skaft (lik R728).

Andre: Spyd (Solberg 1984, type VII.1A), bissel (lik R567/570), nøkkel av jern (lik R456), 40 klinknagler, 2 brynestein.

Litteratur: Fett 1956c:3, Hatleskog 1986:220.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B5405	Indremark: båt	Kilde: Fett 1960a:20
Funnst: Hauge	Ytremark: haug	Funn kategori: A
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: u	Datering: 900-1000 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: upublisert, gravd 1890 G. Gusafson.

Funn: Steikepanne, kleberkar.

Andre: Sverd (lik Petersen 1919, type X), øks (lik Petersen 1919, type K), spyd (lik Solberg 1984, type VII.2A), pilespisser, 4 skjoldbuler, ca. 300 båtnagler, skrinlås?, hammer, fil, rasp, kniv.

Litteratur: Dommasnes 1998: Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:20, Moberg 1992; Appendiks 1:29-30.

Tilv. Nr: B5485/5516	Indremark: -	Kilde: BMÅ 1904
Funnst: Jernes	Ytremark: Haug ?	Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Voss	B/U: -	Datering: 850-950 (Gellein 1997, Furnes 1999)
Fylke: Hordaland	S/D/U: u	Merknad: funnet i to omganger.

Funn: Nålehus

Andre: Et ubearbeidet stykke krystalinsk kvarts ca. 6 cm i diameter, små bruddstykker av jern og tre, samt B5516, skjoldbule (lik Petersen 1919, type R562)

Litteratur: Fett 1956d:34, Furnes 1999; Apendiks A:XL, Gellein 1997:XI, Petersen 1919:47, 1951:324-328, Samdal 2000:136.

Tilv. Nr: B5490	Indremark: steiner	Kilde: BMÅ 1904
Funnst: Lekve	Ytremark: flat mark	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Ulvik	B/U: -	Datering: 700-900 (Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland	S/D/U: d/u	Merknad: funnet samlet.

Funn: Vevsverd (lik R440), øse av jern (lik R431), stekepanne (lik R430).

Andre: Bissel av jern, Øks (lik R559).

Litteratur: Fett 1956c:23-24, Hatleskog 1986:228, Petersen 1951:375, fig.202.

Tilv. Nr: B5526	Indremark: hellekiste	Kilde: BMÅ 1904
Funnst: Gutdalen	Ytremark: røys	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Stryn	B/U: u	Datering: 900-1000 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: funnet i gravkiste.

Funn: Bolleformet klebergryte med spor etter jernhank.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type X), spyd (lik Solberg 1984, type VIII), 9 pilespisser (lik R539), pilespiss (lik R547), pilespiss (lik R551), øks (lik Petersen 1919, type K), skjoldbule (lik R565), bissel, hammer (lik R394), fil, sigd, saks, kniv, mulig syl, 2 hengsler, beslag, krampe til skrin?, jernhank, ubestemmelige jernfragmenter, 2 bryner av skifer, slipestein (lik R422), små klinknagler og tre.

Litteratur: Fett 1961:8, Moberg 1992; Appendiks 1:30.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B5588	Indremark: -	Kilde: BMÅ 1904
Funnst: Hilde	Ytremark: haug	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Innvik	B/U: b	Datering: 850-950 (Helgen 1982, Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d/u	Merknad: funnet samlet.

Funn: Vevsverd, spinnehjul, to vevlodd, ullkam, stekepanne.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type M), enegget sverd (lik R491), spyd (lik Solberg 1984, type VI.2B), enegget kniv, øks (lik Petersen 1919, type D), kniv av vanlig type, to ringer av bissel, bryne av skifer, ubestemmelige jernfragmenter deriblant krampe, krøker m.m.

Litteratur: Fett 1960c:9, Helgen 1982:43, Moberg 1992; Appendiks 1:32.

Tilv. Nr: B5730	Indremark: båt	Kilde: BMÅ 1903
Funnst: Myklebost	Ytremark: haug	Funn kategori: A
Komm/Pgd: Eid	B/U: b	Datering: 900-950 (Geber 1991, Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: faglig utgravd av Shetelig.

Funn: Sammenklinket jerngryte med rester av hank.

Andre: 6 små avlange stykker uberbeidet kvarts 3-4 cm. lange, samt 4 cm. lang pilspiss av mørk flint med tange, sverd (lik Petersen 1919, type O III), spyd (lik Solberg, type VII. 2A), øks (lik Petersen 1919, type G), 21 pilsspisser (lik R539), 8 skjoldbuler (lik R562/R563), tverrøks (lik R403), klinkehammer (lik R394), rasp (lik R420), sagblad, sigd (lik R387), kniv, jernringer, skålvekt, hasp, lås, beslag, bronsenål med ring, en perle, spillebrikker av bein (lik R474), 430 klinknagler, 60 spiker, bryner.

Litteratur: Fett 1961:5, Geber 1991;Funnliste:27, Moberg 1992; Appendiks 1:33-34, Samdal 2000:137, Shetelig 1912a:138ff.

Tilv. Nr: B5775/13229	Indremark: -	Kilde: BMÅ 1903 + HMT 1978-1982
Funnst: Netteland	Ytremark: Flatmark	Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Kvinnherad	B/U: b	Datering: 850-950 (Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland	S/D/U: u	Merknad: funnet i to omganger.

Funn: Spinnehjul av kleber (B13229 – funnet i etterkant).

Andre (B5775): Tveegget sverd (lik R492), spyd, øks (lik R561), skjoldbule (lik R562), celt (lik R402), sigd, bor (lik R418), kniv (lik R408), kniv.

Litteratur: Fett 1956b:6, Hatleskog 1986:170.

Tilv. Nr: B5787	Indremark: kammer	Kilde: BMÅ 1892 + Ab 1892
Funnst: Årdalen	Ytremark: -	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Stryn	B/U: u	Datering: 850-930 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: Funnet i gravkammer.

Funn: Steikespid (lik R428).

Andre: Eneget sverd (lik R491), spyd (lik Solberg 1984, type VII.1A), spyd (lik Solberg 1984, type VI.4A), øks (lik Petersen 1919, type E), skjoldbule (lik R564), avtrykk av grovt tøy.

Litteratur: Fett 1961:10, Moberg 1992; Appendiks 1:35.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B5865 Indremark: båt Kilde: BMÅ 1904
Funnst: Flo Ytremark: flat mark Funn kategori: C
Komm/Pgd: Stryn B/U: b Datering: 800-850 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: d Merknad: funnet samlet

Funn: Ullkam.

Andre: Eneget sverd (lik Petersen type C), øks (lik R552), ljà, sigd, høvel (lik R411), meisel, kniv, bissel (lik R570), nøkkel av jern, jernholk, ukjent redskap av jern, jernbeslag, 140 nagler og spiker, oppløst bronse (smykke?) + (B10176 ovalt spenne og perler ifølge Fett?).

Litteratur: Fett 1961:5, Moberg 1992; Appendiks 1:37.

Tilv. Nr: B5927 Indremark: beholder/båt Kilde: BMÅ 1905
Funnst: Naterstad Ytremark: flatmark Funn kategori: E
Komm/Pgd: Kvinnherad B/U: b Datering: 900-1000 (Hatleskog 1986, Gellein 1997)
Fylke: Hordaland S/D/U: d/u Merknad: store gjenstander samlet, små mer spredt.

Funn: Spinnehjul av kleber, 17 vevlodd, klebergryte.

Andre: Noen plater glimmer, spyd (lik Solberg 1984, type VII.1A), øks (lik Petersen 1919, type H), pilespisser, celt, bissel, sigd, kniv, hengsler, jernbeslag, saks, hammer, vektlodd, skiferbryne, klinknagler, spiker, brente bein, flint.

Litteratur: Fett 1956b:15, Gellein 1997:VI, Hatleskog 1986:175, Samdal 2000:138.

Tilv. Nr: B6296 Indremark: under heller Kilde: BMÅ 1909
Funnst: Hjelle Ytremark: haug Funn kategori: B
Komm/Pgd: Førde B/U: u Datering: 800-950 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s/d Merknad: funnet samlet.

Funn: Sammenklinket jernkjele (lik R731).

Andre: Eneget sverd (lik Petersen 1919, type H) treskjede, ubestemmelig jernstykke.

Litteratur: Fett 1958:5, Moberg 1992; Appendiks 1:40.

Tilv. Nr: B6380 Indremark: steinsatt Kilde: BMÅ 1910
Funnst: Saude Ytremark: røys Funn kategori: A
Komm/Pgd: Voss B/U: b Datering: 850-950 (Gellein 1997)
Fylke: Hordaland S/D/U: s Merknad: samlet med de minste delene i ene skjoldbuler.

Funn: Spinnehjul av mørk stein.

Andre: Eneget sverd (lik R494), spyd (lik R529), 5 pilespisser (lik R539), øks (lik R561), 2 skjoldbuler (lik R564), bissel, 2 kniver (lik R405, 406), sigd (lik R384), rangle av jern, skrin med nøkkel.

Litteratur: Fett 1956d:39, Gellein 1997:VIII, Petersen 1951:308.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B6538	Indremark: båt?	Kilde: BMÅ 1912 + Oldtiden II
Funnst: Sande	Ytremark: rundhaug	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: u	Datering: 900-1000 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: ettergravd av Shetelig.

Funn: Sammenklinket jernkjele (lik R731).

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type R), spyd (lik R518), 4 pilespisser (lik R539), øks (lik Petersen 1919, type G), 2 skjoldbuler (lik R562), bissel, skålvekt (lik R476), vektlodd av bly, vektlodd av bly (lik R481), 4 perler derav en av grønt glass, en sort perle av glass med rød bølgelinje, en orange farget, samt en ravperle, lite stykke grå flint, bryne av skifer, klinknagler og tre.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:11, Moberg 1992; Appendiks 1:43.

Tilv. Nr: B6609	Indremark: -	Kilde: BMÅ 1903 + Oldtiden III
Funnst: Totland	Ytremark: røys	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Samnanger	B/U: b	Datering: 900-950 (Gellein 1997)
Fylke: Hordaland	S/D/U: s/d	Merknad: funnet samlet og med glødeskal.

Funn: Vevsverd (lik R440), 9 tinder fra ullkam

Andre: Tveegget sverd (lik R494), øks (lik R555), 5 pilespisser (lik R539), bissel, rembeslag (lik R570), saks (lik R443), sigd (lik R384), skrinhank (lik R451), avlang jernring mulig tilhørende skrinet.

Litteratur: Fett 1964b:15, Gellein 1997:V, Sognnes 1979:39.

Tilv. Nr: B6618	Indremark: brannflak	Kilde: BMÅ 1913:26
Funnst: Bø, Breim	Ytremark: haug	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: b	Datering: 750-800 (Geber 1991, Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: funnet samlet, ved rydning i haug.

Funn: Jerngryte (lik R731)

Andre: Kule av kornet bergart 5,5 cm. i tvermål, noen skiver glimmer, enegget sverd (lik Petersen 1919, type E), pilespisser (lik R539), øks (lik Petersen 1919, type B), skjoldbule (lik R564), bissel (lik R571), ljå, sigd, knivblad, smedtang (lik R391), klype, ambolt (lik R393), hammer (lik R395), trådjern, 3 filer, meisel (lik R400), jernstykke, saks (lik R443), skje, brannjern med 4 føtter, jernkjede, skrin, beslag, kleberstykke, isbrodd, nøkkel, hasper, hengler.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:39, Geber 1991;Funnliste:38, Helgen 1982:45, Moberg 1992; Appendiks 1:44-45, Samdal 2000:141, Sognnes 1979:39.

Tilv. Nr: B6688	Indremark: grop	Kilde: BMÅ 1915
Funnst: Bø, Breim	Ytremark: haug	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: b	Datering: 750-800 (Geber 1991, Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: funnet samlet i en grop av Shetelig .

Funn: Jerngryte (lik R731), leirkar (lik R732), 3 brann jern med fire føtter.

Andre: 25 Pilespisser (lik R539, R547, R551), fragment av spyd?, sigd, 2 store kniver, kniv (lik R412), celt (lik Petersen 1951, fig. 95), høveljern (lik R411), 3 bor (lik R417, 418), ukjent jernredskap, 10 cm. lang jernstang, jernkrok, jernkrok (lik R466), kam av bein (lik R447), 15 spillebrikker (lik R474), forbrent bronsestykke, skålvekt, sylindrisk jernholk, tre nøkler (lik R459), ovalt remspenne, jernbeslag, jernhvirvel, klinknagler, spikker, skiferbryner, brente bein, derav dyr og fuglebein.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:39, Geber 1991;Funnliste:37-38, Helgen 1982:45, Moberg 1992; Appendiks 1:45.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B6718	Indremark: -	Kilde: Oldtiden V, 1915 + UBÅ 1943-44
Funnst: Seim	Ytremark: haug	Funn kategori: D
Komm/Pgd: Røldal	B/U: u	Datering: 900-1000 (Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland	S/D/U: d	Merknad: funnet under rydding i haug.

Funn: Gryte av kleber med hank og hadde av jern (lik R729).

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type O), 2 spyd (lik Solberg 1984, type VII.2C), 13 pilespisser med rester av treskaft (lik R539), bissel, 2 kniver, bor (lik R418), sigd, celt, vekt av bronse (lik R476), stykke grå flint som ikke bærer merke etter å ha vært brukt som ildflint.

Litteratur: Fett 1955:7, Hatleskog 1986:207.

Tilv. Nr: B6735	Indremark: brannflak	Kilde: Oldtiden VII, 1918
Funnst: Sårheim	Ytremark: haug	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: b	Datering: 900-1000 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: funnet samlet i brannlaget.

Funn: Steikepanne (lik R430), steikegaffel (lik R428), kjele av jern (lik R731).

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type O III), spyd (lik Solberg 1984, type VII.1A), 6 pilespisser (lik R539), øks (lik Petersen 1919, type E), 2 skjoldbuler (lik R562), 2 kniver, foldekniv, sigd (lik R384), smitang (lik R391), 2 bor (lik R418), fil (lik R399), ukjent redskap, klinkhammer (lik R394), saks (lik R443), remspenne av bronse, remspenne av jern, bronsering, ringbissel av jern, ringbissel med jernberslag for tøylenes (lik R570), 2 jernringer, jernring med rembeslag (lik R579), beslag, lås, hasp etc. til skrin, nøkkel av jern (lik R454), stor oval jernring, lite flintstykk, skiferbryne, 20 spiker, 80 nagler, bøyleformet jernbeslag, ubestemmelig jernstykk.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:31, Magnus 1978:225, Moberg 1992; Appendiks 1:47-48.

Tilv. Nr: B6797	Indremark: -	Kilde: Oldtiden VII, 1918
Funnst: Hus	Ytremark: flatmark	Funn kategori: D
Komm/Pgd: Jølster	B/U: u	Datering: 800-850 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d	Merknad: mer eller mindre samlet.

Funn: Ullkam (lik Gustafson fig. 472), halvkuleformet gryte av jern.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type C), øks (lik Petersen 1919, type D), kniv, bissel, ildstål (lik R426), et stort og et lite skiferbryne.

Litteratur: Fett 1957d:4, Moberg 1992; Appendiks 1:49, Petersen 1951:324.

Tilv. Nr: B6806	Indremark: -	Kilde: Oldtiden VII, 1918
Funnst: Grov	Ytremark: haug	Funn kategori: E
Komm/Pgd: Vik	B/U: u	Datering: 900-1000 (Dommasnes 1998, Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d/u	Merknad: funnet ved rydding i forstyret haug.

Funn: Jerngryte med skafte (lik Shetelig 1912, fig. 440)

Andre: Tveegget sverd, klinknagler, brene og ubrente bein

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Vik kommune, Fett 1954i:12, Moberg 1992; Appendiks 1:50.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B6924	Indremark: på helle	Kilde: Oldt. VIII, 1919
Funnst: Horveid	Ytremark: haug	Funn kategori: D/E
Komm/Pgd: Evanger	B/U: -	Datering: 800-950 (Gellein 1997)
Fylke: Hordaland	S/D/U: u	Merknad: funnet nær hverandre i en åker.

Funn: Vevsverd (lik R440).

Andre: Tveegget sverd (lik R494, Petersen 1919, type H-I).

Litteratur: Fett 1956a:3, Gellein 1997:III.

Tilv. Nr: B6951	Indremark: under helle	Kilde: Oldtiden VIII, 1919
Funnst: Hjelle	Ytremark: røys	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: b	Datering: 800-900 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: funnet samlet og med glødeskal.

Funn: Jernkjele (lik R731), mulig hank til klebergryte.

Andre: Eneget sverd (lik R496), øks (lik R559), 4 pilespisser (lik R539), tverrøks (lik R403), hammer (lik R395), smitang (lik R390), bor (lik R418), høveljern (lik R411), ljà (lik R386), sigd, saks, deler av skrin, jernbeslag, spiss jernholk, bryne av skifer, hestetann, kull.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:38.

Tilv. Nr: B7183	Indremark: brannflak	Kilde: BMÅ 1920/21 + Oldtiden X
Funnst: Store Sunde	Ytremark: flatmark	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Innvik	B/U: b	Datering: 750-850 (Helgen 1982)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: funnet samlet i brannlag under flat mark.

Funn: Sammenklinket jernkjele.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type H), spyd (lik Solberg 1984, type VI.4A), 2 pilespisser (lik R538), øks (lik Petersen 1919, type D), skjoldbule (lik R564), ringbissel (lik Shetelig 1912, fig. 432), brente bein og kull.

Litteratur: Fett 1960c:5, Helgen 1982:45, Moberg 1992; Appendiks 1:52.

Tilv. Nr: B7346/C23588	Indremark: kammer?	Kilde: BMÅ 1922/23 + UOÅ 1943-44
Funnst: Kvame	Ytremark: haug	Funn kategori: D
Komm/Pgd: Innvik	B/U: u	Datering: 900-1000 (Magnus 1967)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d	Merknad: gravd frem i mørke.

Funn: Gryte av kleber (lik R729), stekepanne (lik R430).

Andre: Tveegget sverd (lik R508), spyd (lik Petersen 1919, fig. 22), øks (lik Petersen 1919, fig 39), skjoldbule, kniv (lik R405), krumkniv (lik R408), liten hammer (lik Grieg* fig. 12), sigd (lik Shetelig 1912, fig. 443), pilespiss (lik R539), 2 pilspisser (lik R547), pilspiss (lik Shetelig 1912, fig. 422), mulig bisselring, jernfragment som beslag (blant annet til 2 skrin), nagler samt en del ubestemmelige, bryne av skifer?

Litteratur: Fett 1960c:6, Magnus 1967:52.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B7351 Indremark: - Kilde: BMÅ 1922/23
Funnst: Hamre Ytremark: haug Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Hamre B/U: - Datering: 800-850 (Gellein 1997)
Fylke: Hordaland S/D/U: u Merknad: ingen opplysning om plassering.

Funn: Bolleformet kleberkar (lik R729).

Andre: 2 Tveegget sverd (lik R495), grytehank.

Litteratur: Fett 1970:8, Gellein 1997:II.

Tilv. Nr: B7794 Indremark: - Kilde: BMÅ 1927
Funnst: Hæreid, Eidfjord Ytremark: langhaug Funn kategori: D/E
Komm/Pgd: Ulvik B/U: - Datering: 900-1000 (Hatleskog 1986, Gellein 1997)
Fylke: Hordaland S/D/U: u Merknad: funnet 10 meter fra hverandre.

Funn: Fragmenter av en steikepanne.

Andre: Et stykke ubearbeidet bergkrystall, skjoldbule (lik R563)

Litteratur: Fett 1956c:12, Gellein 1997:VIII, Hatleskog 1986:222, Samdal 2000:145.

Tilv. Nr: B7831 Indremark: - Kilde: BMÅ 1927
Funnst: Myklebost Ytremark: haug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Fjaler B/U: - Datering: 950-1050 (Egen: spyd, øks)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: kvernstein funnet for seg.

Funn: Over og understein til håndkvern.

Andre: Spyd (lik Solberg 1984, type VII gr.), øks (lik Petersen 1919, fig. 35), celt, spissen av kniv eller sigd, ildstål (lik R426), ambolt (lik R393), båstrek, dorgesøkke av bly (lik R427), jernstang, ubestemmelige jernfragment, skrinhasp (lik Shetelig 1912a, fig. 435).

Litteratur: Fett 1957b:12, Petersen 1919:40ff, Solberg 1984:204.

Tilv. Nr: B7833 Indremark: beholder Kilde: BMÅ 1927
Funnst: Myklebost Ytremark: haug Funn kategori: B
Komm/Pgd: Fjaler B/U: b Datering: 800-900 (Samdal 2000)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: d Merknad: funnet samlet.

Funn: Jerngryte (lik R731)

Andre: En klump ubearbeidet kvartsitt, øks (lik Petersen 1919, type A eller E), 2 celter (lik R401), sigd (lik R384), lauvkniv (lik R387), bor (lik R418), fil (lik R399), 3 jernskav, båstrek (lik Osebergfunnet fig. 134), kniv, ildstål (lik R426), saks (lik R442), bryner (tapt?), hvirvel, jernring med stang, bissel, 2 hasper, 2 nøkler, beslag, jernstang, keltisk beslag, bronsetråd, 3 spiker, brente bein,

Litteratur: Fett 1957b:11, Geber 1991;Funnliste:43-44, Samdal 2000:145.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B7835	Indremark: Hellekiste?	Kilde: BMÅ 1927
Funnst: Farnes	Ytremark: flatmark?	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Evanger	B/U: b ?	Datering: 750-850 (Solberg 1984)
Fylke: Hordaland	S/D/U: d	Merknad: funnet samlet, noe med glødeskal.

Funn: 17 tinder av ullkam

Andre: Spyd (lik Solberg variant 7), pilspiss (lik R539), kniv (lik R404), ljà (lik R410), ildstål (lik R426), skav (lik R426), firkantet remspenne av jern, liten ring av jern, liten jernkrok, ubestemmelige jernfragment, slagg med leirforing av blåsteren.

Litteratur: Fett 1956a:5, Solberg 1984:145.

Tilv. Nr: B7894	Indremark: -	Kilde: BMÅ 1928:1
Funnst: Gutedalen, Oppstryn	Ytremark: haug	Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Stryn	B/U: b/u	Datering: 700-800 (Magnus 1967, Helgen 1982)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d	Merknad: to sammenblandede mannsgraver

Funn: Vevlodd i kleber

Andre: En liten flat rullestein av bergart, en lang naturdannet stien av bergart, rester av en konkyllie, to eneggede sverd (lik R498, 499), skjoldbule (lik R564), øks, pilspisser (lik R539, 541), kniv (lik R406), eggredskap, tre bissel (lik R570), hammer (lik R395), to ildstål, jernbeslag, spiker, bryne, kullstykker, terning, brente bein, glassperle.

Litteratur: Fett 1961:7, Helgen 1982:45, Magnus 1967:50, Petersen 1951:296, Samdal 2000:146.

Tilv. Nr: B8032	Indremark: kullgrop?	Kilde: BMÅ 1929
Funnst: Nedstås	Ytremark: Flatmark	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Ulvik	B/U: b	Datering: 700-750 (Helgen 1982)
Fylke: Hordaland	S/D/U: s	Merknad: ettergravd av Espevoll.

Funn: 5 Vevlodd (tre med runer/tegn)

Andre: Spyd (lik Solberg 1984, type V.2), øks (lik Petersen 1919, type C), ljà (lik R386), bronsefragment, jernfragment, spiker, brente bein, liten blå glassperle, hult jernstykke, vinkelbøyet jernstang.

Litteratur: Fett 1956c:36, Hatleskog 1986:234, Helgen 1982:29, Petersen 1951:296.

Tilv. Nr: B8036	Indremark: -	Kilde: BMÅ 1929
Funnst: Håheim	Ytremark: -	Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Jølster	B/U: -	Datering: 800-850 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d/u	Merknad: innsendt uten opplysninger.

Funn: Jernkjele med skaft (lik Shetelig 1912, fig. 440).

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, særtype 1), skjoldbule (lik R564), øks (lik Petersen 1919, fig. 37), celt (lik R401), pilespisser (lik Shetelig 1912, fig. 422), saks (lik R442/443), liten jernring, bryne, 3 små flinstykker, fil (lik R399), bor (lik R418), jerntråd, ubestemmelige jernfragmenter.

Litteratur: Fett 1957d:5, Moberg 1992; Appendiks 1:56.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B8118 Indremark: båt Kilde: BMÅ 1930
Funnst: Brekke Ytremark: haug Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Lavik B/U: u Datering: 900-950 (Dommasnes 1976, Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: d Merknad: vevlodd funnet i etterkant.

Funn: Vevlodd i kleber

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type V), spyd (lik Solberg 1984, type VII.2B), øks (lik Petersen 1919, type H), 2 skjoldbuler (lik R562), ca. 12 pilespisser (lik R539), kniv, sigd (lik R384), jernstang med treskaft, skiferbryne, ubestemmelige jernfragment, rustet tre med avtrykk av tøy, en mengde båtsaum.

Litteratur: Dommasnes 1976:189, Fett 1954e:4 Moberg 1992; Appendiks 1:58-59.

Tilv. Nr: B8135 Indremark: grop Kilde: BMÅ 1930
Funnst: Kandalen Ytremark: flatmark Funn kategori: C
Komm/Pgd: Gloppen B/U: u Datering: 800-900 (Dommasnes 1998, Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: d/s Merknad: funnet under dyrking, ettergravd av Espevoll

Funn: Jernkjele ut fra hank.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type H), øks (lik Petersen 1919, type D, fig. 31), skjoldbule, ringbissel (lik R566), celt (lik R401), hammer (lik R394), kniv (lik R406), bor (lik R418), stor nagle, små klinknagler, 2 små stykker flint, bryne av skifer, en mengde ubestemmelige jernfragmenter.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:41, Moberg 1992; Appendiks 1:59.

Tilv. Nr: B8248 Indremark: - Kilde: BMÅ 1932
Funnst: Moa Ytremark: - Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Årdal B/U: - Datering: Yngre jernalder (Dommasnes 1976)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: u Merknad: funnet ved dyrking og innsendt.

Funn: Vevlodd av kleber, mulig tind av ullkam (lik R433)

Andre: Pilspiss (lik R537/38), lauvkniv (lik R387), saks (lik R442)

Litteratur: Dommasnes 1976:247, Fett 1952b:7.

Tilv. Nr: B8262 Indremark: grå, tørr jord Kilde: BMÅ 1932
Funnst: Øvre Sete Ytremark: røys Funn kategori: C
Komm/Pgd: Gloppen B/U: u Datering: 800-900 (Dommasnes 1998, Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: funnet mer eller mindre samlet i midten av røys.

Funn: Sammenklinket gryte av jern.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type C), spyd (lik Solberg 1984, type VI.1A), skjoldbule, bryne, ulike jernfragment, deriblant muligens gryteskaft, 2 kniver.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:34, Magnus 1978:226, Moberg 1992; Appendiks 1:60.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B8272 Indremark: brannflak Kilde: BMÅ 1932:26
Funnst: Gryten Ytremark: flatmark Funn kategori: C
Komm/Pgd: Gulen B/U: b Datering: Vikingtid (Samdal 2000)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: d/u Merknad: funnet nært sammen på et sted.

Funn: Spinnehjul av kleber, sømglatter av grønt glass (lik R446)

Andre: To små glatte strandstein av bergart, et stykke bly, flintskraper, pilespiss (lik R593), pilespiss, kniv (lik R405), hammer (lik R394), 6 bryner, jernnagle, jernslag, jernfragmentet (stykke av spydfal, del av pilespiss)

Litteratur: Fett 1954c:4, Samdal 2000:148.

Tilv. Nr: B8545 II Indremark: kullag Kilde: BMÅ 1934
Funnst: Skiple, lille Ytremark: haug Funn kategori: E
Komm/Pgd: Voss B/U: - Datering: Vikingtid (Furnes 1999)
Fylke: Hordaland S/D/U: u Merknad: spredt i haugen.

Funn: Vevlodd av skifrig bergart, mulig jernkjele.

Andre: Pilspiss (lik R539), forkullet tre.

Litteratur: Fett 1956d:29, Furnes 1999; Appendiks A:XXXVI, Petersen 1951:295-300.

Tilv. Nr: B8555 Indremark: båt Kilde: BMÅ 1934
Funnst: Vik Ytremark: flatmark Funn kategori: C
Komm/Pgd: Fitjar B/U: b Datering: 900-1000 (Geber 1991, Gellein 1997)
Fylke: Hordaland S/D/U: s Merknad: ikke alt funnet samlet.

Funn: Liten dobbelskål i kleber (Petersen 1951, fig. 194)

Andre: ”Torshammer” av sølv (lik R679), tveegget sverd (lik Petersen 1919, type X), tre spyd (lik Solberg kl. VII), øks (lik Petersen 1919, type G-H), celt (lik R402), tange av jern (lik R391), 12 pilespisser (lik R539), to fingerringe av sølv (lik Petersen 1928, fig. 194), stykke av en båndformet fingerring av sølv (lik R723), skålvekt av bronse (lik R476), bronsestang, jernfragment, skiferbryne, beslag, 85 nagler.

Litteratur: Fett 1973:8, Geber 1991;Funnliste:45-46, Gellein 1997:I, Hatleskog 1986:196, Petersen 1951:356, Samdal 2000:148.

Tilv. Nr: B8668 Indremark: brannflak? Kilde: BMÅ 1935
Funnst: Øvre Sete Ytremark: røys Funn kategori: C
Komm/Pgd: Gloppen B/U: u Datering: 700-800 (Helgen 1982, Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: mer eller mindre samlet.

Funn: Hank og randen fra en jerngryte.

Andre: Eneget sverd (lik R498), spyd (lik Petersen 1919, fig. 9), 5 pilespisser (to er lik R539), skjoldbule (lik R564), kniv (muligens lik R404), oval remspenne av jern, sigd, beslag av jern, fragmenter og stykker av jern, klinknagle, tre, skiferbryne,

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:34, Helgen 1982:37.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B8722	Indremark: -	Kilde: BMÅ 1935
Funnst: Stokke	Ytremark: røys	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: -	Datering: 800-900 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: u	Merknad: funnet samlet.

Funn: Gryte av kleber.

Andre: 2 Økser (lik Petersen 1919, fig. 39).

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:39.

Tilv. Nr: B8821	Indremark: nedskåret	Kilde: BMÅ 1936
Funnst: Eide, Vereid	Ytremark: haug	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: u	Datering: 900-1000 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: utgraven av O. Espevoll.

Funn: Jerngryte med skaft (lik Shetelig 1912, fig. 440)

Andre: Sverd (lik Petersen 1919, type H), spyd (lik Solberg 1984, type VII.2A), øks (lik Petersen 1919, type F), skjoldbule (lik R562), pilespisser (lik R546, R539, R526), pilspiss, 9 treskaft, vekt av bronse (lik R476), hammer (lik R394), sigd, 2 kniver, skrinbeslag, syl, mulig fil, ubestemmelige jernbeslag, ubestemmelige jernfragment deriblant nagler og spiker, 2 spillebrikker (lik R474), skiferbryne, brente bein og hestetann?

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:26, Moberg 1992; Appendiks 1:62, Samdal 2000:149.

Tilv. Nr: B8826	Indremark: -	Kilde: BMÅ 1936
Funnst: Hilde	Ytremark: -	Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Innvik	B/U: u	Datering: 700-800 (Helgen 1982)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: u	Merknad: mangler sikre opplysninger.

Funn: Vevlodd av kleber

Andre: En bergkrystall, perle av jet, enegget våpenkniv, skiferbryne, 2 økser (lik Petersen 1919, fig. 31 og 30), skjebor (lik R418), sverd (lik Petersen fig. 79),

Litteratur: Fett 1960c:10, Helgen 1982:37, Petersen 1951:296, Samdal 2000:149.

Tilv. Nr: B8947	Indremark: -	Kilde: BMÅ 1937
Funnst: Sårheim	Ytremark: lav forhøyning	Funn kategori: E
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: u	Datering: 800-900 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: u	Merknad: mangler sikre opplysninger.

Funn: Gryte av kleber (lik R729).

Andre: Spyd (lik Solberg 1984, type VII.1B).

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:31.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B9008	Indremark: brannflak	Kilde: BMÅ 1938
Funnst: Prestegarden	Ytremark: haug	Funn kategori: A
Komm/Pgd: Aurland	B/U: b	Datering: 850-930 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: samlet i kullag, gravd av P. Fett.

Funn: Gryte av jern, grytehank tilhørende en annen gryte.

Andre: Sverd (lik Petersen 1919, type M), spyd (lik Petersen 1919, type K), øks (lik Petersen 1919, fig. 35), skjoldbule (lik R562), 8 pilespisser (lik R539), ljå, sigd, hammer, fil, tverrøks (lik R403), høvel (lik R411), bissel (lik R570), remspenne av jern, kniv, mulig hasper/hengsle, saks, ringnål i bronse (lik Petersen 1928, fig. 237), liten perle av brent leire, skiferbryne, 2 stykker flint, to beslag, ubestemmelige jernfragmenter, brente bein av fugl og menneske.

Litteratur: Dommasnes 1976:234-35, Fett 1954a:6, Moberg 1992; Appendiks 1:64-65.

Tilv. Nr: B9475	Indremark: hellekiste	Kilde: BMÅ 1943
Funnst: Frettheim	Ytremark: flatmark	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Aurland	B/U: -	Datering: 900-1000 (Dommasnes 1976)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d/u	Merknad: funnet samlet.

Funn: Overligger til håndkvern.

Andre: Spydspiss (lik Solberg 1984, type VII.2), sverd (tapt?).

Litteratur: Dommasnes 1976:233, Fett 1954a:11.

Tilv. Nr: B9506/II	Indremark: -	Kilde: BMÅ 1944
Funnst: Stauri	Ytremark: haug	Funn kategori: E
Komm/Pgd: Stryn	B/U: u	Datering: 900-950 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d	Merknad: mangler sikre opplysninger.

Funn: Gryte av kleber (lik R729).

Andre: Sverd (lik Petersen 1919, type M), spyd (lik Solberg 1984, type VIII.1), øks (lik Petersen 1919, type K).

Litteratur: Fett 1961:14, Moberg 1992; Appendiks 1:67-68.

Tilv. Nr: B10021/II	Indremark: brannflak	Kilde: UBÅ 1949
Funnst: Vik	Ytremark: røys	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Bruvik	B/U: b	Datering: 800-850 (Gellein 1997)
Fylke: Hordaland	S/D/U: s	Merknad: ettergravd av Slomann.

Funn: Gryte av jern.

Andre: Tveegget sverd (muligens lik Petersen 1919, type H), celt (lik R402), 2 bryne av skifer, rektangulært bronse stykke, sigd (muligens lik R385), kniv, mulig kniv, jernbeslag fra skrin, jernring og firkantet jernbeslag, ukjent gjenstand av jern, en del jernfragmenter, derav mulig syl, never, brente bein og kull.

Litteratur: Fett 1966:9, Gellein 199:II.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B10021/III	Indremark: brannflak	Kilde: UBÅ 1949
Funnst: Stamnes	Ytremark: Røys	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Bruvik	B/U: b	Datering: 800-900 (Samdal 2000)
Fylke: Hordaland	S/D/U: s	Merknad: ettergrav av Slomann.

Funn: Nål av bein (lik Shetelig 1912a, fig. 447).

Andre: Tre perlemorsskinnende skjell (knivskjell), tveegget sverd (lik Petersen 1919, type K), øks (lik Petersen 1919, type D), celt (lik R402), skjebor (lik R418), kniv (lik R404), sigd, mulig ildstål, skiferbryne, brente bein, brent leire, trekull, slagg.

Litteratur: Fett 1966b:9, Samdal 2000:153.

Tilv. Nr: B10033	Indremark: -	Kilde: UBÅ 1949
Funnst: Hilda	Ytremark: røys	Funn kategori: E
Komm/Pgd: Innvik	B/U: u	Datering: Vikingtid (Magnus 1967)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: u	Merknad: funnet løst blant steinene i røys.

Funn: Jerngryte (lik R731), klebergryte (lik R729).

Andre: Pilespiss (lik R539), 21 nagler, samt deler av nagler, bryne av skifer.

Litteratur: Fett 1960c:10, Magnus 1967:53.

Tilv. Nr: B10094	Indremark: -	Kilde: UBÅ 1950
Funnst: Henne	Ytremark: røys	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: -	Datering: 700-800 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d	Merknad: ettergravd av W. Slomann.

Funn: Vevlodd med innslipt rille på ene langsiden (Fett definerer dette som garnsøkke).

Andre: Øks (lik Petersen 1919, fig. 31, type D), 135 nagler, biter av jern, bøyd jernstang (mulig ring), rustne trestykker, bearbejdet flintstykke, mange ubestemmelige jernfragmenter, bryne av kvartsitt, fiskesøkke av kleber.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1, Gloppen kommune, Fett 1960a:14, Samdal 2000:154.

Tilv. Nr: B10438	Indremark: -	Kilde: UBÅ 1952
Funnst: Hollekve, Stedje	Ytremark: -	Funn kategori: E
Komm/Pgd: Sogndal	B/U: -	Datering: Merovingertid (Dommasnes 1976)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d/u	Merknad: funnet sammen.

Funn: Vevsverd (lik R440).

Andre: Spyd (lik Solberg 1984, type IV.3).

Litteratur: Dommasnes 1976:201, Fett 1955b:8, Solberg 1984:207.

Tilv. Nr: B10447	Indremark: -	Kilde: UBÅ 1952
Funnst: Amla	Ytremark: -	Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Sogndal	B/U: -	Datering: 700-850 (Dommasnes 1976)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: u	Merknad: funnet spredt i hustuft?

Funn: Jerngryte med hade.

Andre: Øks (lik Petersen 1919, type B), kniv (lik Gjessing Merovingertid pl. VI), stighbøyer (lik R589), 2 bissel, nøkkel (lik R459), saks (lik R442), 2 hanker til skrin, jernhvirvel, ildstål (lik R419), båtnagler og spiker.

Litteratur: Dommasnes 1976:199, Fett 1952a:16.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B10578	Indremark: under heller	Kilde: UBÅ 1952
Funnst: Sterri	Ytremark: haug?	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Hafslø	B/U: u	Datering: 700-800 (Helgen 1982)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: kvernsteinen funnet mellom hellene.

Funn: Overdel til håndkvern.

Andre: Eneget sverd (lik Gjessing Merovingertid, pl. XXIV), øks (lik Petersen 1919, type A), 4 pilespisser (lik Shetelig 1912, fig. 386 til høyre), pilespiss (lik Shetelig 1912a, fig. 507 til høyre), ringbissel (lik Petersen 1951, fig. 1), ljà (lik R386), sigd eller ljà (lik R386), liten rund plate av jern med en arm, lite flatt jernbeslag, rustflak med tekstilrester, jernbeslag med øre for hadde til bøtte, krampe av jern, hasp, 14-15 nagler, spiker og stifter av jern, ubestemmelige jernfragment.

Litteratur: Fett 1954d:9, Helgen 1982:38.

Tilv. Nr: B10625	Indremark: brannflak	Kilde: UBÅ 1952:32
Funnst: Myking	Ytremark: Haug	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Lindås	B/U: b	Datering: 800-900 (Samdal 2000)
Fylke: Hordaland	S/D/U: s/d	Merknad: funnet samlet blant aske og kull.

Funn: Vevlodd av kleber

Andre: To glattpolerte strandstein av bergart, øks (lik Petersen 1919, type E), hammer (lik R394), sigd, jernstang, kistehengsle, jernnagler, to bryner (skifer/kvarsitt)

Litteratur: Fett 1965b:5, Samdal 2000:154.

Tilv. Nr: B10670	Indremark: dekket av heller	Kilde: UBÅ 1952
Funnst: Brekke	Ytremark: flatmark	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Aurland	B/U: u?	Datering: 850-950 (Dommasnes 1976, Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: samlet innen 2x0,6 meter, under heller.

Funn: Steikepanne (lik R430), jerngrYTE.

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type M), øks (lik Petersen 1919, type E), 18 pilespisser (lik R539), 2 pilespisser (lik R551), kniv, sigd, 2 tverrøkser (lik Petersen 1951, fig. 93 og 95), ubestemmelige jernfragment, et lite stykke gråhvit flint med merke ette tilhogging.

Litteratur: Dommasnes 1976:232, Fett 1954a:12, Moberg 1992; Appendiks 1:71.

Tilv. Nr: B10855	Indremark: kiste	Kilde: UBÅ 1953-54
Funnst: Øvsthus	Ytremark: haug	Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Voss	B/U: -	Datering: 900-1050 (Furnes 1999)
Fylke: Hordaland	S/D/U: d/u	Merknad: for få sikre opplysninger.

Funn: Vevlodd (tapt)

Andre: Sverd (tapt), spyd (lik Petersen 1919, type M)

Litteratur: Fett 1956d:20, Furnes 1999; Appendiks A:XXVIII.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B11053 Indremark: - Kilde: UBÅ 1956
Funnst: Skjeldal Ytremark: flatmark Funn kategori: D/E
Komm/Pgd: Etne B/U: u Datering: 900-1000 (Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland S/D/U: d Merknad: gryte funnet 3 meter fra resten.

Funn: Gryte med skaft av kleber (lik Petersen 1951, fig. 195), gryte av kleber (tapt).

Andre: Tveegget sverd (lik R494), spyd (lik Solberg 1984, type VII.2), deler av spydskaft.

Litteratur: Fett 1963:25, Hatleskog 1986:184.

Tilv. Nr: B11239 Indremark: Røys Kilde: HMT 1954-1960
Funnst: Revikja Ytremark: - Funn kategori: D
Komm/Pgd: Vågsøy B/U: u Datering: 900-950 (Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: d/u Merknad: forstyret og uten orden.

Funn: Spinnehjul av kleber.

Andre: Sverd (lik Petersen 1919, type H), Øks (lik Petersen 1919, type I), sigd, kniv, jerntein, skiferbryne, *bein av menneske.

Litteratur: Fett 1960d:22, Moberg 1992; Appendiks 1:73-74.

Tilv. Nr: B11242 Indremark: flak/med markering Kilde: UBÅ 1959
Funnst: Hillestad Ytremark: langrøys Funn kategori: D
Komm/Pgd: Lærdal B/U: - Datering: 700-800 (Dommasnes 1976)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s/d Merknad: funnet under vannrørgrøfting.

Funn: Spinnehjul av kleber..

Andre: Eneget sverd, sverdknapp, spyd (lik R520), øks (lik Petersen 1919, fig. 28, type A), skjoldbule (lik R564), 12 pilspisser, bissel (lik R567), sigd, kniv, krok av jern, to ringer av jern, jernbøyle, jernbeslag, flatt jernbånd, tre glatte rullesteiner (4-5,3 cm i tverrmål).

Litteratur: Dommasnes 1976:242, Helgen 1982:23, Samdal 2000:155.

Tilv. Nr: B11390 Indremark: brannflak/båt? Kilde: UBÅ 1960
Funnst: Gjemmestad Ytremark: haug Funn kategori: B
Komm/Pgd: Gloppen B/U: b Datering: 900-1000 (Dommasnes 1998, Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: funnet i brannflak, ettergravd av Lavik.

Funn: Klebergryte med hank (lik R729).

Andre: Sverd (lik Petersen 1919, type U), spyd (lik Solberg 1984, type VII.2B), øks (lik Petersen 1919, type K), skjoldbule (lik R562), kniv (lik R404), sigd (lik Shetelig 1912, fig. 455), bissel (lik R566), ringer og rembeslag (lik R577), ring av jern, 2 bøyer av jern, 27 klinknagler, 5 spiker, ildflint, kam av bein, ubestemmelige jernfragmenter, 14 spillebrikker av bein (lik R474), terning av bein (lik R475), 2 bryne av skifer, brente bein, pilspiss (lik R538), 4 pilespisser (lik R539), 4 pilespisser (lik R540), pilspiss (lik R541), jernbeslag, jernbånd, 2 pilespisser, horn av ku, ringnål i bronse (lik Petersen 1928, fig. 212), 330 båtnagler, 13 båtnagler, lite remspenne av jern, jerntein, fragment av bronse, ubestemmelige jernfragment, pimpstein, brente bein og tannemalje, spillebrikke, kam av bein, asbestflis.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:8-9, Magnus 1978:191, 223, Moberg 1992; Appendiks 1:75.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B11469	Indremark: nedskjæring	Kilde: HMT 1961-1965
Funnst: Askelund	Ytremark: flatmark	Funn kategori: C
Komm/Pgd: Balestrand	B/U: b	Datering: 850-950 (Dommasnes 1976, Moberg 1992)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: funnet samlet, men forstyret, ettergravd av Næss.

Funn: Jerngryte (lik R731)

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, type O), tveegget sverd (lik Petersen 1919, type M), spyd (lik Solberg 1984, type VI.2B), 2 økser (lik Petersen 1919, type E), 2 skjoldbuler (lik R562), glassperle, bronsenål til ringspenne, 4 pilespisser (lik R539), pilspiss (lik R537), pilspiss (lik VJG, type 422), bissel (lik Petersen 1951, fig. 2), to jernringer til seltøy (lik Petersen 1951, fig. 24), beslag til seltøy, jernbøyle, smitang, bor (lik R418), ambolt, slegge, smihammer (lik R395), pennhammer (lik R394), fragmenter av smeltedigel i kleber?, mulig smeltedigel, fil (lik R399), kniv (lik V.J.G. 450), 2 kniver, huljern (lik R408), 3 bryner, nøkkel (lik Petersen 1951, fig. 256), hengelse (lik R242), 3 bolter av jern, diverse ubestemmelige jernfragment, skinnstykke, brente bein.

Litteratur: Dommasnes 1976:193, Moberg 1992; Appendiks 1:76-77, Sognnes 1979:38.

Tilv. Nr: B11537	Indremark: kiste	Kilde: HMT 1962-66, 1967-68
Funnst: Myklebost	Ytremark: -	Funn kategori: B
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: u	Datering: 800-900 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: etterundersøkt av J. Kvalvaag.

Funn: Gryte av jern (lik R731)

Andre: Eneget sverd (lik Petersen 1919, type V), spyd (lik Solberg 1984, type VI.4A), skjoldbule (lik R564), 4 pilespisser (lik R539), 2 pilespisser (lik Shetelig 1912, fig. 422), 2 pilspisser, 3 pilespisser (lik R538), ringbissel (lik Petersen 1951, fig. 3), ringbissel, 2 seletøybeslag (lik Petersen 1951, fig. 22), 2 remspenner av jern, hvirvel (lik Petersen 1951, fig. 221), kniv (lik Petersen 1951, fig. 103), bor (lik R418), hammer (lik Petersen 1951, fig. 56), høvel, holkøks (lik Petersen 1951, fig. 93), saks (lik Petersen 1951, fig. 167), bryne av skifer, 2 hasper, 2 hengsler, krokknøkk, låsskilt, låsfjær og bolt, løkke av jern, rund ring av jern, jerntein, beslag, fil, 47 nagler, tøy, ubestemmelige jernfragmenter.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Moberg 1992; Appendiks 1:79-80.

Tilv. Nr: B11622	Indremark: -	Kilde: HMT 1962-1966
Funnst: Flølo	Ytremark: flatmark	Funn kategori: E
Komm/Pgd: Gloppen	B/U: u	Datering: 700-800 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: s	Merknad: funnet under pløying.

Funn: Jerngryte, grytehank.

Andre: Eneget sverd, sverdknapp (lik Petersen 1919, type B), spyd (lik Petersen 1919, type E), øks (lik Petersen 1919, type B), skjoldbule (lik R564), pilspiss, 2 bisselringer, remsbeslag, bor (lik Petersen 1951, fig. 122), ljà (lik Petersen 1951, fig. 88), celt (lik Petersen 1951, fig. 93), skavjern (lik Petersen 1951, fig. 113), 2 hengsler eller skjærding, to hasper (lik Petersen 1951, fig. 244), ubestemmelige jernfragment.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune.

Tilv. Nr: B12812	Indremark: -	Kilde: HMT 1970-77
Funnst: Muri	Ytremark: -	Funn kategori: E/F
Komm/Pgd: Stryn	B/U: -	Datering: 700-800 (top. ark. 014175)
Fylke: Sogn og Fjordane	S/D/U: d	Merknad: ingen sikker kontekst.

Funn: 2 Vevlodd i kleber (fiskesøkk?)*

Andre: Øks (lik Petersen 1919, type C), pilspiss (lik R535), 3 pilspisser, sigd, beslag, 19 nagler, jernfragment.

Litteratur: Tilvekstfortegnelse for Historisk Museum, Arkeologisk avdeling, UiB;1970-1977:245-46.

Appendiks 1 – Katalog

Tilv. Nr: B13628 Indremark: trekiste Kilde: HMT 1982-1986
Funnst: Øvre Strand Ytremark: haug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Gaular B/U: u Datering: 700-800 (top. ark. 018949)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: u Merknad: graven ødelagt av gravemaskin.

Funn: 11 fragmenter av ullkam, mulig jerngryte.

Andre: Øks (lik Petersen 1919, type D), 2 pilespisser, celt, kniv, jernfragment, fragment av bronseblikk, brente bein, perle av blågrønt glass, melonperle av grønt glass, rund skiveformet stein med tosidig gjennomborring (mulig drillbor/"kjerringrokk"), nagler, jernfragmenter (kniv, sverd eller spyd, skjoldbule eller jerngryte).

Litteratur: Tilvekstfortegnelse for Historisk Museum, Arkeologisk avdeling, UiB;1982-1986:100-101.

Tilv. Nr: C1313-17 Indremark: - Kilde: Nicolaysen NF:393
Funnst: Gjelle Ytremark: haug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Voss B/U: - Datering: 750-850 (Egen: Skjoldbule*)
Fylke: Hordaland S/D/U: u Merknad: flere ukjente gjenstander.

Funn: Spinnehjul av kleber med dekor, 5 vevlodd, stekepanne

Andre: Skjoldbule (lik R546), sigd (lik Petersen 1951, fig. 86), sverd, øks, saks, bissel, tann.

Litteratur: Fett 1956d:37.

Tilv. Nr: C14009-14019 Indremark: båt? Kilde: Ab 1888
Funnst: Seim Ytremark: rundhaug Funn kategori: D
Komm/Pgd: Røldal B/U: b Datering: 900-1000 (Hatleskog 1986)
Fylke: Hordaland S/D/U: d Merknad: usikre opplysninger rundt funnet.

Funn: Jernkjele (lik R731).

Andre: Tveegget sverd (lik R489/R508), øks (lik R555), skjoldbule (lik R562), 3 pilespisser (lik R539), spyd (lik R529), dopskoformet jernstykke (lik celt av typen R401), 2 bissel, ildstål (lik R426), jernring, ringnål i bronse (lik R682), 1 eller 2 kniver, mange klinknagler, brente bein og kull, samt spyd, 2 bryner (tapt).

Litteratur: Fett 1955:7, Hatleskog 1986:207.

Tilv. Nr: C23585/B6037 III Indremark: - Kilde: BMÅ 1906 + UOÅ 1943-44
Funnst: Sande Ytremark: flatmark Funn kategori: C
Komm/Pgd: Gloppen B/U: b Datering: 900-1000 (Dommasnes 1998)
Fylke: Sogn og Fjordane S/D/U: s Merknad: utgravd av H. Shetelig.

Funn: Bolleformet gryte av kleber (lik R729).

Andre: Tveegget sverd (lik Petersen 1919, fig. 99), spyd (lik R521), øks (lik R555), 6 pilespisser (lik R539/R541), skjoldbule (lik R562), bissel, kniv (lik R406), krokknøkkel, fjær til kistelås, 2 hengsler, hasp, jernbeslag muligens tilhørende kiste, ildstål (lik R426), mulig sigd/ljå, 9 spiker, bryne av skifer, ubestemmelige jernfragmenter, brente bein og kull.

Litteratur: Dommasnes 1998; Appendiks 1: Gloppen kommune, Fett 1960a:11.

Våpengraver med tekstilredskaper

Skare, Odda, Hordaland	B5028	850-950	s/d	B	x															
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B5588	850-950	d/u	C	x	x	x	x			x	x								
Netteland, Kvinnherad, Hordaland	B5775/13229	850-950	u	E/F					x		x				x					
Saude, Voss, Hordaland	B6380	850-950	s	A			x		x		x							x		
Jernes, Voss, Hordaland	B5485/5516	850-950	u	E/F															x	
Sekse, Ullensvang, Hordaland	B4424/4265	900-1000	d	A/B			x	x	x	x	x									
Naterstad, Kvinnherad, Hordaland	B5927	900-1000	d/u	E	x		x	x	x	x	x	x			x		x		x	
Hovland, Ullensvang, Hordaland	4719/III	900-1000	u	E/F	x			x												
Totland, Samnanger, Hordaland	B6609	900-950	s/d	C	x		x		x	x										
Brekke, Gulen, Sogn og Fjordane	B8118	900-950	s	E/F					x		x	x								
Revikja, Vågsøy, Sogn og Fjordane	B11239	900-950	d/u	D					x		x	x								
Vedo, Haus, Hordaland	B3326	950-1030	s/d	B/C				x												
Øvsthus, Voss, Hordaland	B10855	950-1050	d/u	E/F																
Fitjo, Voss, Hordaland	B3708	vikingtid	d/u	B			x													
Årøyni, Sogndal, Sogn og Fjordane	B4878	vikingtid	d	D	x															
Vardberg, Ulvik, Hordaland	B4924	vikingtid	u	E/F							x	x								
Gryten, Gulen, Sogn og Fjordane	B8272	vikingtid	d/u	C	x						x	x			x				x	
Skiple, Voss, Hordaland	B8545 II	vikingtid	u	E																
Moa, Årdal, Sogn og Fjordane	B8248	Yja.	u	E/F	x				x	x										
Samlet antall graver/funn:	42				11	1	13	10	23	7	18	11	5	4	7	3	1	1	1	9
Graver i kategori A-C:	17																			
Graver i kategori D-E:	15																			
Graver i kategori E/F:	10																			

Våpengraver med kjøkkenredskaper

Gård - Kommune - Fylke	Museums nummer	Datering	Sikre, delvis- og usikre mansgrave	Dommasnes kriterier	Flere typer kjøkkenredskaper	Bissel/hesteutsyr	Tekstilredskaper	Jordbruksredskaper	Saks	Kniv	Bryne	Ildstål	Smedredskaper	Tømmerredskaper	Tømmer- eller smedredskap	Fiskeredskap	Amulett	Vekt	Type
Mindresunde, Stryn, Sogn og Fjordane	B4506	550-600	s	C	x						x								Spidd, type III
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719 II	600-700	u	E	x		x	x											-
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719/II	600-700	u	E	x		x	x											-
Stangeland, Ølen, Hordaland	B5065	600-700	d/u	D															-
Lægereid, Eidfjord, Hordaland	B2651-2655	600-800	d/u	D	x										x				-
Sterri, Hafslo, Sogn og Fjordane	B10578	700-800	s	C		x		x											overdel til kvern
Flølo, Gloppen, Sogn & Fjordane	B11622	700-800	s	E		x		x						x					-
Hollevik, Gloppen, Sogn & Fjordane	B1183-1202	700-800	s/d	D	x	x		x	x				x	x					Spidd, type I
Nes, Sogndal, Sogn & Fjordane	B1242-1265	700-800	s/d	D									x	x					-
Øvre Strand, Gaular, Sogn og Fjordane	B13628	700-800	u	D			x	x		x				x					-
Bryn, Voss, Hordaland	B3987	700-800	d	A		x	x	x		x	x		x	x			x		-
Ukjent gard, Ølen, Hordaland	B4193	700-800	d/u	E															-
Eide, Stryn, Sogn & Fjordane	B4951	700-800	u	E		x													-
Øvre Sete, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8668	700-800	s	C				x		x	x								Spidd, type III
Hellebost, Gaular, Sogn & Fjordane	B1164-1177 + 485	700-800	s/d	D		x		x			x		x	x	x				-
Amla, Sogndal, Sogn & Fjordane	B10447	700-850	u	E/F		x			x	x		x							-
Lekve, Ulvik, Hordaland	B5490	700-900	d/u	C															R430
Fosnes, Stryn, Sogn & Fjordane	B5145	750-800	s	C	x					x			x						Spidd, type I
Bø, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6618	750-800	s	C	x	x		x	x	x			x				x		R731
Bø, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6688	750-800	s	B	x			x		x	x			x				x	R731+ R732
Vesnes, Stryn, Sogn & Fjordane	B1483-1489	750-850	d/u	D				x											-
Store Sunde, Indvik, Sogn & Fjordane	B7183	750-850	s	C		x													over og underdel til kvern
Gjelle, Voss, Hordaland	C1313-17	750-850	u	D		x	x	x	x										-
Vik, Vaksdal, Hordaland	B10021 II	800-850	s	B				x		x	x			x			x		-
Hus, Jølster, Sogn og Fjordane	B6797	800-850	d	D		x	x			x	x	x							-
Hamre, Hamre, Hordaland	B7351	800-850	u	E/F															R729
Håheim, Jølster, Sogn & Fjordane	B8036	800-850	d/u	E/F				x	x					x					VJG440

Våpengraver med kjøkkenredskaper

Myklebost, Gloppen, Sogn & Fjordane	B11537	800-900	s	B		x			x	x	x			x	x			R731
Årdalstangen, Årdal, Sogn & Fjordane	B1719-1727	800-900	s	D		x				x								-
Fitje, Gloppen, Sogn & Fjordane	B3246	800-900	s	C	x	x				x	x							-
Vik, Stryn, Sogn & Fjordane	B3968	800-900	s/d	D		x		x	x		x					x		-
Evebø, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4592	800-900	s	C	x			x		x								Spidd, type I
Eide, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4610 II	800-900	s	D		x				x	x		x			x		Spidd, type I
Ukjent gard, Eidfjord, Hordaland	B5211	800-900	u	E		x					x							R728
Hjelle, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6951	800-900	s	C				x	x		x		x	x				R731
Myklebost, Fjaler, Sogn & Fjordane	B7833	800-900	d	B		x		x	x	x	x	x		x			x	R731
Kandalen, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8135	800-900	s/d	C		x				x	x			x	x			-
Øvre Sete, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8262	800-900	s	C						x	x							-
Stokke, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8722	800-900	u	C														-
Sårheim, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8947	800-900	u	E														R729
Hjelle, Førde, Sogn & Fjordane	B6296	800-950	s/d	B														R731
Bale, Balestrand, Sogn og Fjordane	B945-53	850-900	d	D	x				x					x				-
Erdal, Stryn, Sogn & Fjordane	B5787	850-930	s	C														Spidd, type I
Prestegarden, Aurland, Sogn & Fjordane	B9008	850-930	s	A	x	x		x	x	x	x			x	x			-
Brekke, Aurland, Sogn & Fjordane	B10670	850-950	s	C	x			x		x				x				R430
Askelund, Balestrand, Sogn & Fjordane	B11469	850-950	s	C		x				x	x		x	x				R731
Fosse, Alversund, Hordaland	B4253	850-950	u	D														-
Hønsi, Vik, Sogn og Fjordane	B4327+ 90	850-950	d	D	x	x	x	x	x	x					x			-
Skarde, Odda, Hordaland	B5028	850-950	s/d	B			x											-
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B5588	850-950	d/u	C														-
Skjeldal, Etne, Hordaland	B11053 II	900-1000	d	D/E	x													P1951, fig 195
Gjemmestad, Gloppen, Sogn & Fjordane	B11390	900-1000	s	B		x		x		x	x							R729
Sekse, Ullensvang, Hordaland	B4424/4265	900-1000	d	A/B	x	x	x	x		x	x							Spidd, type I
Henne, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4732	900-1000	s	C	x				x	x								R430
Stamnes, Bruvik, Hordaland	B4830	900-1000	s	B		x		x	x	x				x	x			-
Glappestad, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4844	900-1000	s/d	E				x		x							x	-
Gutdalen, Stryn, Sogn & Fjordane	B5143	900-1000	s	D						x	x			x				-
Hauge, Gloppen, Sogn & Fjordane	B5405	900-1000	s	A	x					x				x	x			-
Gutdalen, Stryn, Sogn & Fjordane	B5526	900-1000	s	C		x	x	x	x	x				x	x			-
Natterstad, Kvinnherad, Hordaland	B5927	900-1000	d/u	E	x	x	x	x		x	x	x			x		x	-
Sande, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6037/C23585	900-1000	s	C														R729
Sande, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6538	900-1000	s	B		x					x						x	R731
Seim, Røldal, Hordaland	B6718	900-1000	d	D		x		x		x				x			x	R732
Sårheim, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6735	900-1000	s	B	x	x		x	x	x	x		x	x				Spidd, type I
Grov, Vik, Sogn & Fjordane	B6806	900-1000	d/u	E														VJG440
Hæreid, Eidfjord, Ulvik, Hordaland	B7794	900-1000	u	D/E													x	-
Vik, Fitjar, Hordaland	B8555	900-1000	s	C							x		x	x			x	P1951, fig 194

Våpengraver med kjøkkenredskaper

Eide, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8821	900-1000	s	B					x		x	x			x	x			VJG440
Frettheim, Aurland, Sogn og Fjordane	B9475	900-1000	d/u	C															overdel til kvern
Seim, Røldal, Hordaland	C14009-19	900-1000	d	D						x	x	x							R731
Kvamme, Stryn, Sogn & Fjordane	B7346	900-1000	d	D	x	x			x		x	x				x			R729 + R430
Grov, Vik, Sogn & Fjordane	B1068-1089	900-950	d	D		x			x				x	x					-
Dale, Fjaler, Sogn & Fjordane	B3106-3119	900-950	s	D						x					x	x			-
Myklebost, Eid, Sogn & Fjordane	B5730	900-950	s	A					x		x	x			x			x	x
Stauri, Stryn, Sogn & Fjordane	B9506 II	900-950	d	E															R729
Myklebost, Fjaler, Sogn & Fjordane	B7831	950-1050	s	D					x		x		x	x	x		x		over og underdel til kvern
Fure, Fjaler, Sogn & Fjordane*	B4969	Merovingertid	u	E															Spidd, type III
Hilda, Stryn, Sogn & Fjordane	B10033	Vikingtid	u	E	x														R731 + R729
Seim, Røldal, Hordaland	B4988	Vikingtid	u	D					x				x						R728
Skiple, Voss, Hordaland	B8545 II	Vikingtid	u	E						x									-
Samlet antall graver:	80					22	32	12	36	17	37	29	7	13	29	15	1	10	8
Graver i kategori A-C:	38																		
Graver i kategori D-E:	39																		
Graver i kategori E/F:	3																		

Gryter av kleber

Gård - Kommune - Fylke	Mus.Nr.	Datering	Dommasnes kriterier	Bissel/hesteutsyr	Andre kjøkkenredskaper	Jordbruksredskaper	Saks	Tekstilredskaper	Kniv	Bryne	Ildstål	Smedredskaper	Tømmerredskaper	Tømmer- eller smedredskaper	Vekt
Fitje, Gloppen, Sogn & Fjordane	B3246	800-900	C	x	x				x	x					
Fosse, Alversund, Hordaland	B4253	850-950	D												
Gjemmestad, Gloppen, Sogn & Fjordane	B11390	900-1000	B	x		x			x	x					
Gutdalen, Stryn, Sogn & Fjordane	B5526	900-1000	C	x		x	x	x	x				x	x	
Hamre, Hamre, Hordaland	B7351	800-850	E/F												
Hauge, Gloppen, Sogn & Fjordane	B5405	900-1000	A		x				x				x	x	
Henne, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4732	900-1000	C		x		x		x						
Hilda, Stryn, Sogn & Fjordane	B10033	Vikingtid	E		x										
Kvamme, Stryn, Sogn & Fjordane	B7346	900-1000	D	x	x	x			x	x				x	
Natterstad, Kvinnherad, Hordaland	B5927	900-1000	E	x	x	x		x	x	x	x			x	x
Sande, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6037/C23585	900-1000	C												
Seim, Røldal, Hordaland	B6718	900-1000	D	x		x			x				x		x
Seim, Røldal, Hordaland	B4988	Vikingtid	D			x					x				
Skjeldal, Etne, Hordaland	B11053 II	900-1000	D		x										
Stauri, Stryn, Sogn & Fjordane	B9506 II	900-950	E												
Stokke, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8722	800-900	C												
Sårheim, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8947	800-900	E												
Ukjent gard, Eidfjord, Hordaland	B5211	800-900	E	x						x					
Ukjent gard, Ølen, Hordaland	B4193	700-800	E												
Vesnes, Stryn, Sogn & Fjordane	B1483-1489	750-850	D			x						x	x		
Vik, Fitjar, Hordaland	B8555	900-1000	C							x		x	x		x
Samlet antall gravfunn:	21			7	7	7	2	2	8	6	2	1	4	4	3

Gryter av jern

Gård - Kommune - Fylke	Museums nummer	Datering	Dommasnes kriterier	Bissel/hesteutsyr	Andre kjøkkenredskaper	Jordbruksredskaper	Saks	Tekstilredskaper	Kniv	Bryne	Ildstål	Smedredskaper	Tømmerredskaper	Tømmer- eller smedredskaper	Vekt
Amla, Sogndal, Sogn & Fjordane	B10447	700-850	E/F	x			x		x		x				
Askelund, Balestrand, Sogn & Fjordane	B11469	850-950	C	x					x	x		x	x		
Brekke, Aurland, Sogn & Fjordane	B10670	850-950	C		x	x			x				x		
Bø, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6618	750-800	C	x	x	x	x		x			x			
Bø, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6688	750-800	B		x	x			x	x			x		x
Eide, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8821	900-1000	B			x			x	x			x	x	x
Eide, Innvik, Sogn & Fjordane	B4951	700-800	E	x											
Evebø, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4592	800-900	C	x	x	x			x	x					
Flølo, Gloppen, Sogn & Fjordane	B11622	700-800	E	x		x							x		
Fosnes, Stryn, Sogn & Fjordane	B5145	750-800	C	x	x				x				x		
Fure, Fjaler, Sogn & Fjordane*	B4969	Vikingtid	E		x	x									
Grov, Vik, Sogn & Fjordane	B6806	900-1000	E												
Grov, Vik, Sogn & Fjordane	B1068-1089	900-950	D	x		x						x	x		
Gutdalen, Stryn, Sogn & Fjordane	B5143	900-1000	D						x	x			x		
Hilde, Stryn, Sogn & Fjordane	B10033	Vikingtid	E		x					x					
Hjelle, Førde, Sogn & Fjordane	B6296	800-950	B												
Hjelle, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6951	800-900	C			x	x			x		x	x		
Hollevik, Gloppen, Sogn & Fjordane	B1183-1202	700-800	D	x	x	x	x						x	x	
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719 II	600-700	E		x	x		x							
Hus, Jølster, Sogn og Fjordane	B6797	800-850	D	x				x	x	x	x				
Hønsi, Vik, Sogn og Fjordane	B4327+ 90	850-950	D		x	x	x	x							
Håheim, Jølster, Sogn & Fjordane	B8036	800-850	E/F			x	x						x		
Kandalen, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8135	800-900	C	x					x	x			x	x	
Myklebost, Eid, Sogn & Fjordane	B5730	900-950	A			x			x	x			x		x
Myklebost, Fjaler, Sogn & Fjordane	B7833	800-900	B	x		x	x		x	x	x		x		
Myklebost, Gloppen, Sogn & Fjordane	B11537	800-900	B	x			x		x	x			x	x	

Gryter av jern

Prestegarden, Aurland, Sogn & Fjordan	B9008	850-930	A	x	x	x	x		x	x			x	x	
Sande, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6538	900-1000	B	x						x					x
Skarde, Odda, Hordaland	B5028	850-950	B					x							
Skiple, Voss, Hordaland	B8545	Vikingtid	E					x							
Skjeldal, Etne, Hordaland	B11053 II*	900-1000	D												
Store Sunde, Stryn, Sogn & Fjordane	B7183	750-850	C	x											
Sårheim, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6735	900-1000	B	x	x	x	x		x	x		x	x		
Vik, Stryn, Sogn & Fjordane	B3968	800-900	D	x		x	x			x				x	
Vik, Vaksdal, Hordaland	B10021 II	800-850	B			x			x	x			x		
Øvre Sete, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8668	700-800	C			x			x	x					
Øvre Sete, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8262	800-900	C						x	x					
Øvre Strand, Gaular, Sogn og Fjordane	B13628	700-800	D			x		x	x				x		
Årdalstangen, Årdal, Sogn & Fjordane	B1719-1727	800-900	D	x					x						
Samlet antall graver/funn:	39			19	12	20	11	6	21	19	3	5	19	6	4

Steikespidd i Våpengraver

Gård - Kommune - Fylke	Mus.Nr.	Datering	Dommasnes kriterier	Bissel/hesteutsyr	Andre kjøkkenredskaper	Jordbruksredskaper	Saks	Tekstilredskaper	Kniv	Bryne	Smedredskaper	Tømmerredskaper	Tømmer- eller smedredskaper	Vekt
Eide, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4610 II	800-900	D	x					x	x		x		x
Erdal, Stryn, Sogn & Fjordane	B5787	850-930	C											
Evebø, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4592	800-900	C		x	x			x					
Fosnes, Stryn, Sogn & Fjordane	B5145	750-800	C		x				x			x		
Fure, Fjaler, Sogn & Fjordane*	B4969	Vikingtid	E											
Hellebost, Gaular, Sogn & Fjordane	B1164-1177 + 485	Vikingtid	D	x		x				x		x	x	x
Hollevik, Gloppen, Sogn & Fjordane	B1183-1202	700-800	D	x	x	x	x					x	x	
Mindresund, Stryn, Sogn og Fjordane	B4506	550-600	C		x					x				
Sekse, Ullensvang, Hordaland	B4424/4265	900-1000	A/B	x	x	x		x	x	x				
Sårheim, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6735	900-1000	B	x	x	x	x		x	x	x	x		
Samlet antall gravfunn:	10			5	6	5	3	1	5	5	1	5	2	2

Steikepanner i våpengraver

Gård - Kommune - Fylke	Mus.Nr.	Datering	Dommasnes kriterier	Bissel/hesteutsyr	Andre kjøkkenredskaper	Jordbruksredskaper	Saks	Tekstilredskaper	Kniv	Bryne	Ildstål	Smedredskaper	Tømmerredskaper	Tømmer- eller smedredskaper	Vekt
Bale, Balestrand, Sogn og Fjordane	B945-53	850-900	D		x		x						x		
Brekke, Aurland, Sogn & Fjordane	B10670	850-950	C		x	x			x				x		
Bryn, Voss, Hordaland	B3987	700-800	A	x		x		x	x	x		x	x		
Dale, Fjaler, Sogn & Fjordane	B3106-3119	900-950	D				x						x	x	
Fitje, Gloppen, Sogn & Fjordane	B3246	800-900	C	x	x				x	x					
Gjelle, Voss, Hordaland	C1313-17	750-850	D	x		x	x	x							
Glapestad, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4844	900-1000	E			x			x						x
Hauge, Gloppen, Sogn & Fjordane	B5405	900-1000	A		x				x				x	x	
Henne, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4732	900-1000	C		x		x		x						
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B5588	850-950	C												
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719/II	600-700	E		x	x		x							
Hæreid, Eidfjord, Ulvik, Hordaland	B7794	900-1000	D												
Hønsi, Vik, Sogn og Fjordane	B4327+ 90	850-950	D	x	x	x	x	x	x					x	
Kvamme, Stryn, Sogn & Fjordane	B7346	900-1000	D	x	x	x			x	x				x	
Lekve, Ulvik, Hordaland	B5490	700-900	C												
Lægereid, Eidfjord, Hordaland	B2651-2655	600-800	D		x									x	
Nes, Sogndal, Sogn & Fjordane	B1242-1265	700-800	D									x	x		
Stamnes, Bruvik, Hordaland	B4830	900-1000	B	x		x	x		x				x	x	
Stangeland, Ølen, Hordaland	B5065	600-700	D												
Sårheim, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6735	900-1000	B	x	x	x	x		x				x	x	
Samlet antall gravfunn:	20			7	10	9	7	4	10	3	-	2	8	7	1

Dobbelgraver med tekstilredskaper

Gård - Kommune - Fylke	Museums nr.	Vevsverd	Spinneljul	Vevlodd	Ullkam	Andre tekstilredskaper	Bissel/hesteutsyr	Kjøkkenredskaper	Jordbruksredskaper	Saks	Kniv	Bryne	Ildstål	Smedredskaper	Tømmerredskaper	Tømmer- eller smedredskaper	Fiskeredskaper	Amuletter	Vekt
Berdal, Leikanger, Sogn & Fjordane	B594-604		1	5			x												
Bø, Gloppen, Sogn & Fjordane	B9501	1	2	9	1			x	x	x		x							
Fladen, Vaksdal, Hordaland	B4432		1	2			x	x		x	x	x							
Fyling, Gaular, Sogn & Fjordane	B11470	1	2		1		x		x	x	x	x		x	x				
Hauge kirke, Lærdal, Sogn & Fjordane	B2151-60			21				x								x			
Hyrte, Vossestrand, Hordaland	B4864		1	20	2						x	x							
Lunde, Voss, Hordaland	B2233-52		1				x			x	x								
Skjervung, Vik, Sogn & Fjordane	B6500	1					x		x		x			x	x				
Store Kongsvik, Tysnes, Hordaland	B7639			6		x	x	x	x	x	x				x				
Næs, Stryn, Sogn og Fjordane	B3972-86	1	1	3	1		x	x					x						
Vik prestegård, Vik, Sogn & Fjordane	B8143	1							x										
Samlet antall:	11	5	9	66	5	1	7	5	5	5	6	4	2	1	3	2	-	-	-

Kvinnegraver med tekstilredskaper.

Haugateigen, Vik, Sogn & Fjordane	B9061	1	1						x										
Haugnesav, Naustadal, Sogn & Fjordane	B9626		1									x							
Helgheim, Sogndal, Sogn & Fjordane	B9064	1	3					x	1	x	x								
Helgheim, Sogndal, Sogn & Fjordane	B9065	1		15	2			x	1	x	x	x							
Hodneland, Lindås, Hordaland	B4704		2	8								x							
Hoprekstad, Vik, Sogn & Fjordane	B4511	1	2	9				x	8	x			x	x		x		x	x
Hoprekstad, Vik, Sogn & Fjordane	B4637	1	1		1		1		2			x							
Hoprekstad, Vik, Sogn & Fjordane	B7761	1	1	1						x	x	x				x			x
Jondalkirke, Hardanger, Hordaland	B4450	1	1							x									
Kirkeide, Stryn, Sogn & Fjordane	B8060		1								x								x
Kirkeide, Stryn, Sogn & Fjordane	B8953		1					x	2	x	x		x						x
Koppen, Haus, Hordaland	B6089		1	14									x						
Korsvoll, Gaular, Sogn & Fjordane	B9769			9	1			x	2	x									
Kvåle, Sogndal, Sogn & Fjordane	B3456	1	3		1			x	4	x	x	x							x
Langenes, Selje, Sogn & Fjordane	B5806		1	3					1							x			
Langesæter, Indvik, Sogn & Fjordane	B6035	1						x	2										
Lekve, Ulvik, Hordaland	B5490	1						x	2										
Loen, Stryn, Sogn & Fjordane	B8818	1							1	x	x								
Lygren, Lindås, Hordaland	B6185	1	2	8													x		x
Lyslo, Indvik, Sogn & Fjordane	B283ab/496/504		1																
Maursæter, Hornindal, Sogn & Fjordane	B7524					1													
Mindresunde, Stryn, Sogn & Fjordane	B4505		1	2															x
Myklebostad, Davik, Sogn & Fjordane	B7005	1		3															x
Mølmesdal, Høyanger, Sogn & Fjordane	B7366	1											x						
Målsnes, Balestrand, Sogn & Fjordane	B12131		2		2	1					x	x	x	x					
Sandal, Gloppen, Sogn & Fjordane	B9014		1	6	2			x		x	x	x		x					
Sandal, Jølster, Sogn & Fjordane	B11413	1	4	10	2		1	x	1	x			x	x		x			x
Saude, Voss, Hordaland	B1544-59		1																
Seim, Kvinnherad, Hordaland	B4703			1					1										
Seim, Ulvik, Hordaland	B8635		1		1		1	x		x		x		x					
Stalheim, Vossestrand, Hordaland	B4736	1						x	1	x									
Svingesæter, Stryn, Sogn & Fjordane	B6483		1									x							x
Sørheim, Etne, Hordaland	B12058		1						1										
Sårheim, Gloppen, Sogn & Fjordane	B10975	1								x									
Terum, Aurland, Sogn & Fjordane	B9063		3							x	x	x				x			x
Tokvam, Aurland, Sogn & Fjordane	B8669	1	3	28	1				3	x	x	x							

Kvinnegraver med tekstilredskaper.

Toning, Stryn, Sogn & Fjordane	B584-93		1	5				x	1											
Toranger, Austevoll, Hordaland	B5874	1	1	4			1			x	x									
Traa, Ulvik, Hordaland	B6657	1	1	11	2	1		x	7		x	x	x						x	
Vangdal, Kvam, Hordaland	B5627	1			1				2		x									
Vangen, Voss, Hordaland	B7836		1	8						x									x	
Veke, Voss, Hordaland	B6228		2	11	2				1	x		x					x		x	
Vinjum, Aurland, Sogn & Fjordane	B7731		1	48	1				3	x	x	x								
Vinnes, Fusa, Hordaland	B4977	1	1									x							x	
Ytre Eide, Stryn, Sogn & Fjordane	B5804	1		7				x												
Ølmheim, Sogndal, Sogn & Fjordane	B12215	1	2	3				x		x	x	x	x							
Øvre Sætre, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6662	2	1	20	1			x			x	x								
Totalt antall tekstil- og kjøkkenredskaper:		40	70	272	37	6	6		68											
Samlet antall gravfunn med redskaper:	73	39	46	33	28	6	6	22	31	22	26	24	14	6	-	3	4	2	17	3

Dobbelgraver med kjøkkenredskaper

Gård - Kommune - Fylke	Museums nr.	Gryter av kleber	Gryter av jern	Steikepanner	Steikespidd	Steikerister	Kvernsteiner	Andre kjøkkenredskaper	Bissel/hesteutsyr	Tekstilredskaper	Jordbruksredskaper	Saks	Kniv	Bryne	Ildstål	Smedredskaper	Tømmerredskaper	Tømmer- eller smedredskaper	Fiskeredskaper	Amuletter	Vekt
Bolseter, Jølster, Sogn og Fjordane	B5795	x												x							
Bø, Gloppen, Sogn og Fjordane	B9501			x					x	x	x	x		x							
Fladen, Vaksdal, Hordaland	B4432	x							x	x			x	x							
Fyling, Gaular, Sogn og Fjordane	B11470		x						x	x	x	x	x	x			x	x			
Hauge, Gloppen, Sogn og Fjordane	B5129		x	x					x		x										
Hauge, Lærdal, Sogn og Fjordane	B2151-60		x							x								x			
Næs, Stryn, Sogn og Fjordane	B3972-86				x				x	x					x						
Store Kongsvik, Tysnes, Hordaland	B7639			x						x			x						x		
Samlet antall graver:	8	2	3	3	1	-	-	-	5	6	3	2	3	4	1	-	1	2	1	-	-

Kvinnegraver med kjøkkenredskaper

Stalheim, Vossestrand, Hordaland	B4736			x					x	x											
Sætre, Gloppen, Sogn og Fjordane	B7810			x					x	x		x									
Sørheim, Etne, Hordaland	B12058	x																			
Trå, Ulvik, Hordaland	B6657	x	x	x	x			x	x	x		x	x	x							
Vangdal, Kvam, Hordaland	B5627	x								x		x									
Veke, Voss, Hordaland	B6228				x					x	x		x					x		x	
Vinjum, Aurland, Sogn og Fjordane	B7731			x	x					x	x	x	x								
Øvre Høyum, Luster, Sogn og Fjordane	B7066				x					x	x	x						x			
Samlet antall graver/funn:	33	10	13	18	12	-	1	8	16	29	18	15	12	8	4	1	3	-	-	6	2

Våpenkombinasjoner i graver med tekstilredskaper

Gård - Kommune - Fylke	Mus. Nr.	Datering	Sverd	Spyd	Øks	Piler	Skjold	Vevsverd	Spinnehjul	Vevlodd	Ullkam	Andre tekstilredskaper
Brekke, Gulen, Sogn og Fjordane	B8118	900-950	1	1	1	12	2			1		
Bryn, Voss, Hordaland	B3987	700-800	2		2	21	5	1			1	
Farnes, Voss, Hordaland	B7835	750-850		1		1					1	
Fitjo, Voss, Hordaland	B3708	vikingtid	1					1				
Flo, Stryn, Sogn og Fjordane	B5865	800-850	1		1						1	
Gjelle, Voss, Hordaland	C1313-17	750-850	1		1		1		1	5		
Gjerstad, Tysnes, Hordaland	B2488-94	750-850	2	3						1		
Gryten, Gulen, Sogn og Fjordane	B8272	vikingtid		1		3			1			1
Gutedalen, Stryn, Sogn og Fjordane	B7894	700-800	2		1	1+	1			1		
Hauge, Gloppen, Sogn og Fjordane	B5150	750-800	1	3	1				1			
Henne, Gloppen, Sogn og Fjordane	B10094	700-800			1					1		
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B8826	700-800	1		2					1		
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B5588	850-950	2	1	1			1	1	2	1	
Hillestad, Lærdal, Sogn og Fjordane	B11242	700-800	1	1	1	12	1		1			
Hollekve, Sogndal, Sogn og Fjordane	B10438	550-750		1				1				
Horveid, Voss, Hordaland	B6924	800-950	1					1				
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719 I	600-700	1		1			1				
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719 II	600-700	2	1		2	2	2				
Hovland, Ullensvang, Hordaland	4719/III	900-1000							1	1		
Hus, Jølster, Sogn og Fjordane	B6797	800-850	1		1						1	
Hønsi, Vik, Sogn og Fjordane	B4327/4390	850-950	1	1	1		1	1			1	
Jernes, Voss, Hordaland	B5485/5516	850-950					1					1
Lekve, Ulvik, Hordaland	B5490	700-900			1			1				
Moa, Årdal, Sogn og Fjordane	B8248	Yja.				1				1		
Muri, Stryn, Sogn og Fjordane	B12812	700-800			1	4				2		
Myking, Lindås, Hordaland	B10625	800-900			1					1		
Naterstad, Kvinnherad, Hordaland	B5927	900-1000		1	1	1+			1	17		
Nedstås, Granvin, Hordaland	B8032	700-750		1	1					5		

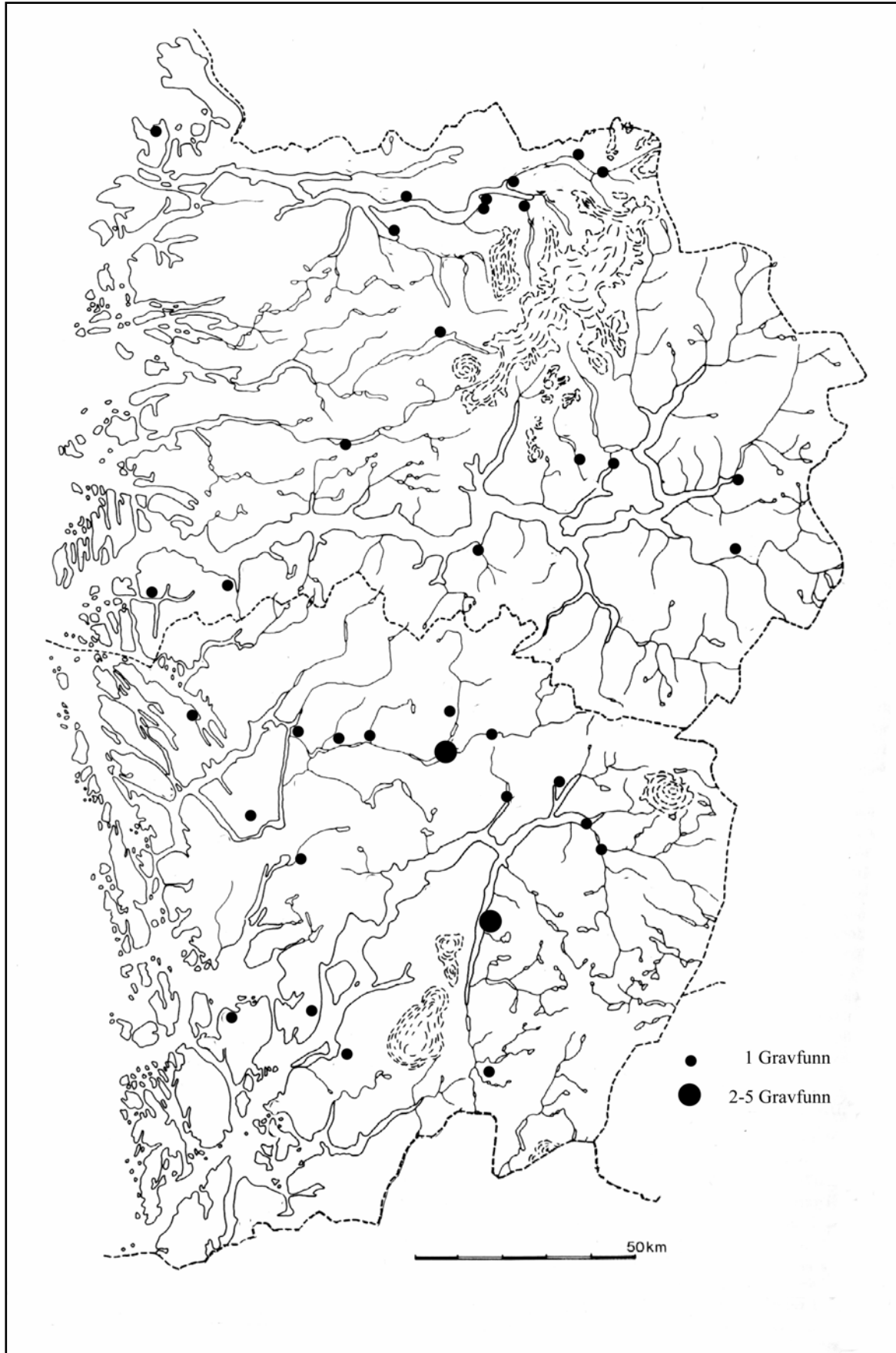
Våpenkombinasjoner i graver med kjøkkenredskaper

Gård - Kommune - Fylke	Museums nummer	Datering	Funnkategori	Sverd	Spyd	Øks	Piler	Skjold	Kleberkar	Jernkar	Steikespidd/rist	Steikepanner	Kvernsteiner
Amla, Sogndal, Sogn & Fjordane	B10447	700-850	E/F			1				1			
Askelund, Balestrand, Sogn & Fjordane	B11469	850-950	C	2	1	2	6	2		1			
Bale, Balestrand, Sogn og Fjordane	B945-53	850-900	D	1		1	6					1	
Brekke, Aurland, Sogn & Fjordane	B10670	850-950	C	1		1	20			1		1	
Bryn, Voss, Hordaland	B3987	700-800	A	2		2	21	5				1	
Bø, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6618	750-800	C	1		1		1		1			
Bø, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6688	750-800	B		1		25			1			
Dale, Fjaler, Sogn & Fjordane	B3106-3119	900-950	D	1	2	1		1				1	
Eide, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4610 II	800-900	D	1			1				1		
Eide, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8821	900-1000	B	1	1	1	4+	1		1			
Eide, Innvik, Sogn & Fjordane	B4951	700-800	E			1	1+			1			
Erdal, Stryn, Sogn & Fjordane	B5787	850-930	C	1	2	1		1			1		
Evebø, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4592	800-900	C	1	1	1	3	1		1	1		
Fitje, Gloppen, Sogn & Fjordane	B3246	800-900	C	1	2	1		1	1			1	
Flølo, Gloppen, Sogn & Fjordane	B11622	700-800	E	1	1	1	1	1		1			
Fosnes, Stryn, Sogn & Fjordane	B5145	750-800	C	2		1	6	1		1	1		
Fosse, Alversund, Hordaland	B4253	850-950	D			1			1				
Frettheim, Aurland, Sogn og Fjordane	B9475	900-1000	C	1	1								1
Fure, Fjaler, Sogn & Fjordane*	B4969	Merovingertid	E	1		1				1	1		
Gjelle, Voss, Hordaland	C1313-17	750-850	D	1		1		1				1	
Gjemmestad, Gloppen, Sogn & Fjordane	B11390	900-1000	B	1	1	1	10	1	1				
Glappestad, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4844	900-1000	E	1	2	1	9	4				1	
Grov, Vik, Sogn & Fjordane	B6806	900-1000	E	1						1			
Grov, Vik, Sogn & Fjordane	B1068-1089	900-950	D	1	4	1		2		1			
Gutdalen, Stryn, Sogn & Fjordane	B5143	900-1000	D	1	1	1	4+	1		1			
Gutdalen, Stryn, Sogn & Fjordane	B5526	900-1000	C	1	1	1	11	1	1				
Hamre, Hamre, Hordaland	B7351	800-850	E/F	2					1				
Hauge, Gloppen, Sogn & Fjordane	B5405	900-1000	A	1	1	1	1+	4	1			1	
Hellebost, Gaular, Sogn & Fjordane	B1164-1177 + 485	700-800	D	1	1	2	4	1			1		
Henne, Gloppen, Sogn & Fjordane	B4732	900-1000	C	1	1	1			1			1	

Våpenkombinasjoner i graver med kjøkkenredskaper

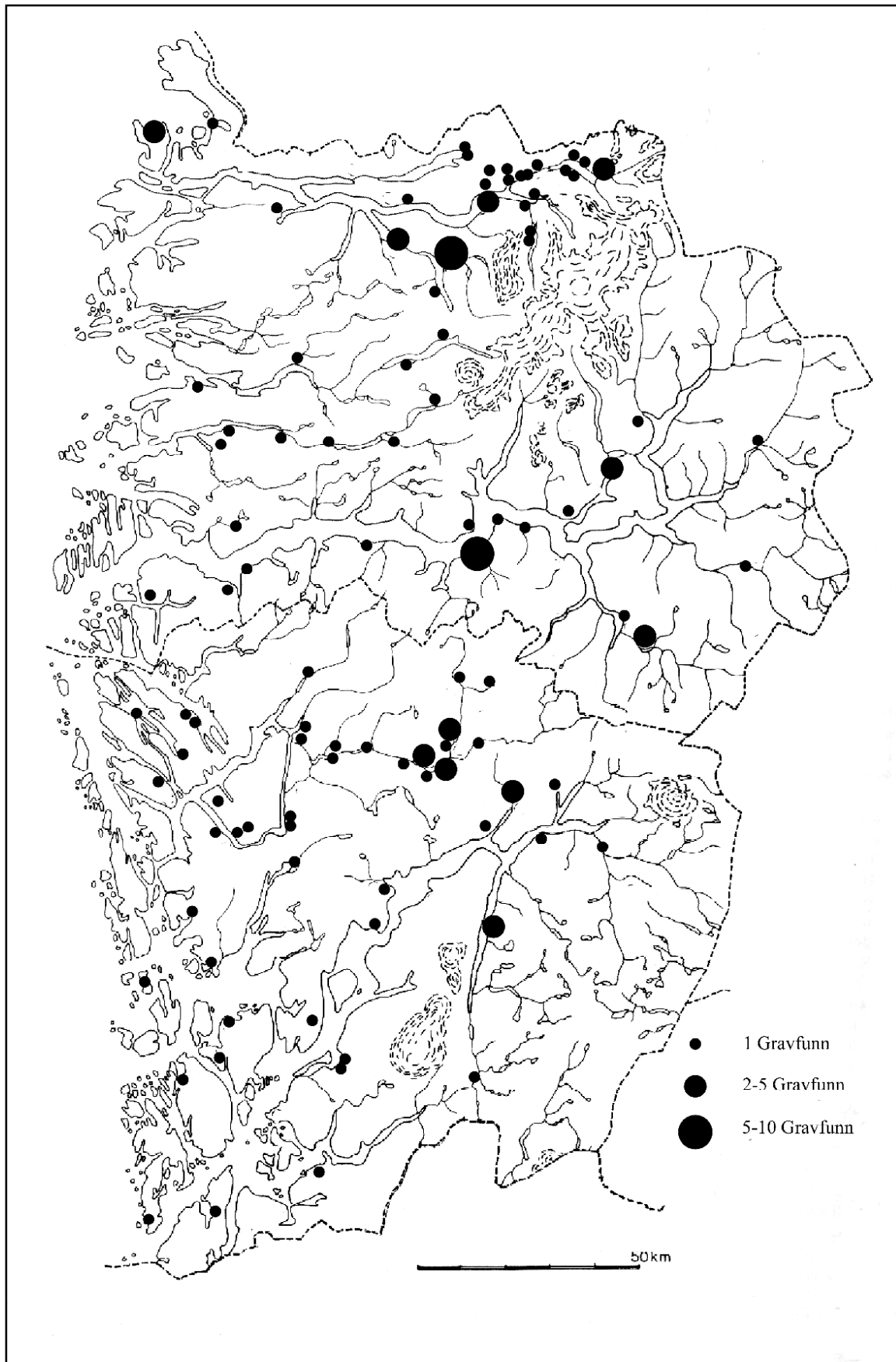
Hilda, Stryn, Sogn & Fjordane	B10033	Vikingtid	E				1		1	1			
Hilde, Stryn, Sogn og Fjordane	B5588	850-950	C	2	1	1						1	
Hjelle, Førde, Sogn & Fjordane	B6296	800-950	B	1						1			
Hjelle, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6951	800-900	C	1		1	4			1			
Hollevik, Gloppen, Sogn & Fjordane	B1183-1202	700-800	D	1	1	1	3	1		1	1		
Hovland, Ullensvang, Hordaland	B4719 II	600-700	E	2	1		2	2		1		1	
Hus, Jølster, Sogn og Fjordane	B6797	800-850	D	1		1				1			
Hæreid, Eidfjord, Ulvik, Hordaland	B7794	900-1000	D/E					1				1	
Hønsi, Vik, Sogn og Fjordane	B4327+ 90	850-950	D	1	1	1		1		1		1	
Håheim, Jølster, Sogn & Fjordane	B8036	800-850	E/F	1		1	1+	1		1			
Kandalen, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8135	800-900	C	1		1		1		1			
Kvamme, Stryn Sogn & Fjordane	B7346	900-100	D	1	1	1	4	1	1			1	
Lekve, Ulvik, Hordaland	B5490	700-900	C			1						1	
Lægereid, Eidfjord, Hordaland	B2651-2655	600-800	D			1						1	2
Mindresunde, Stryn, Sogn og Fjordane	B4506	550-600	C	1	1			1			1		
Myklebost, Eid, Sogn & Fjordane	B5730	900-950	A	1	1	1	21	8		1			
Myklebost, Fjaler, Sogn & Fjordane	B7833	800-900	B			1				1			
Myklebost, Fjaler, Sogn & Fjordane	B7831	950-1050	D		1	1						2	
Myklebost, Gloppen, Sogn & Fjordane	B11537	800-900	B	1	1		11	1		1			
Natterstad, Kvinnherad, Hordaland	B5927	900-1000	E		1	1	1+		1				
Nes, Sogndal, Sogn & Fjordane	B1242-1265	700-800	D	1	2	1	3	1				1	
Prestegarden, Aurland, Sogn & Fjordane	B9008	850-930	A	1	1	1	8	1		1			
Sande, Gloppen, Sogn & Fjordane	B6538	900-1000	B	1	1	1	4	2		1			
Sande, Gloppen, Sogn og Fjordane	B6037/C23585	900-1000	C	1	1	1	6	1	1				
Seim, Røldal, Hordaland	B6718	900-1000	D	1	2		13		1				
Seim, Røldal, Hordaland	C14009-19	900-1000	D	1	1	1	3	1		1			
Seim, Røldal, Hordaland	B4988	Vikingtid	D				1		1				
Sekse, Ullensvang, Hordaland	B4424/4265	900-1000	A/B	2	2	1	1				1		
Skarde, Odda, Hordaland	B5028	850-950	B			1	10			1			
Skiple, Voss, Hordaland	B8545	Vikingtid	E				1			1			
Skjeldal, Etne, Hordaland	B11053 II	900-1000	D/E	1	1				2				
Stamnes, Bruvik, Hordaland	B4830	900-1000	B	1	1	1	8	1				1	
Stangeland, Ølen, Hordaland	B5065	600-700	D	1	1	1						1	
Stauri, Stryn, Sogn & Fjordane	B9506 II	900-950	E	1	1	1			1				
Sterri, Hafslø, Sogn og Fjordane	B10578	700-800	C/D	1		1	5					1	
Stokke, Gloppen, Sogn & Fjordane	B8722	800-900	C			2			1				

Appendiks 3 - Kart

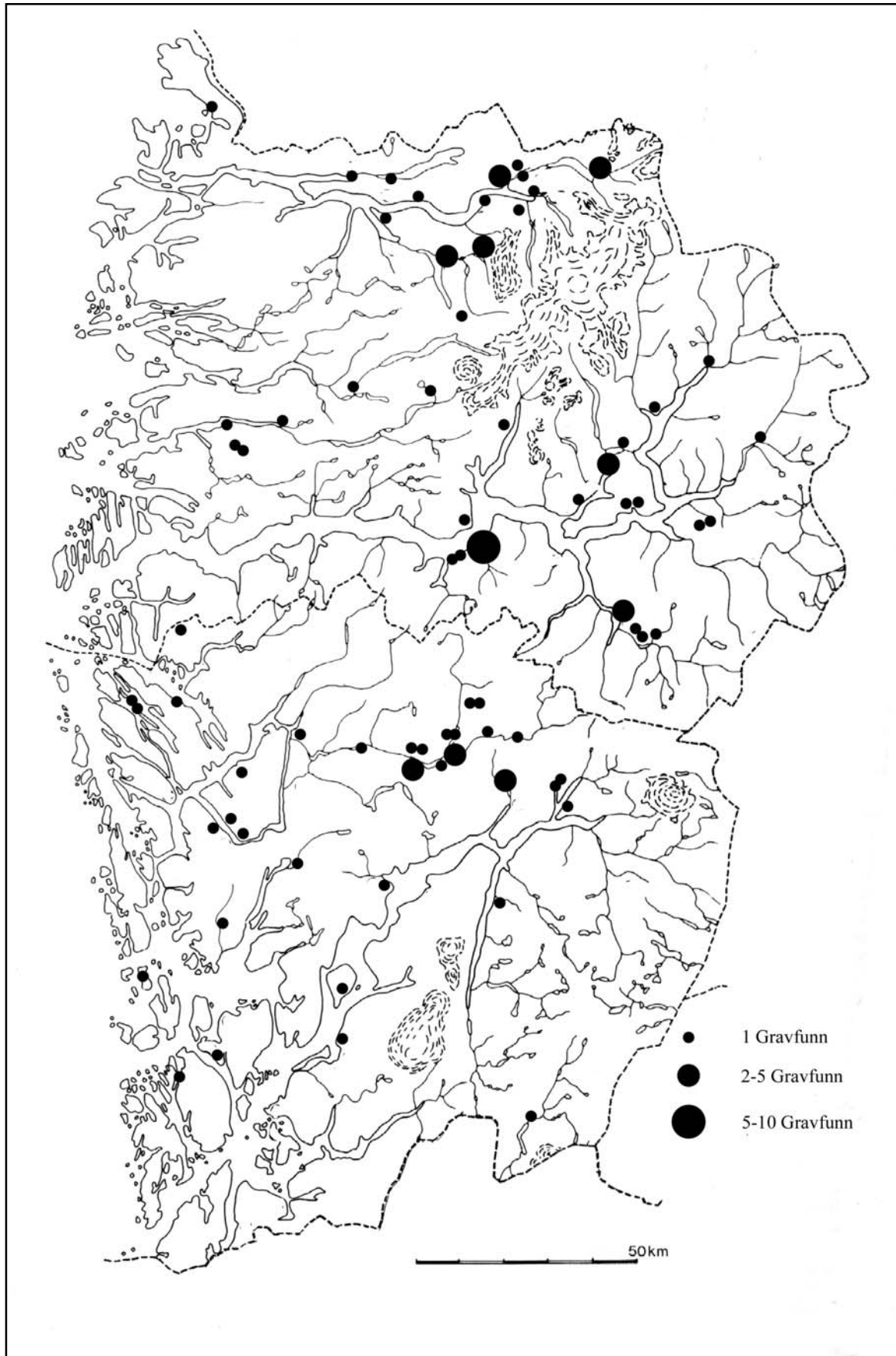
Våpenggraver med tekstilredskaper i Hordaland og Sogn og Fjordane

Appendiks 3 - Kart

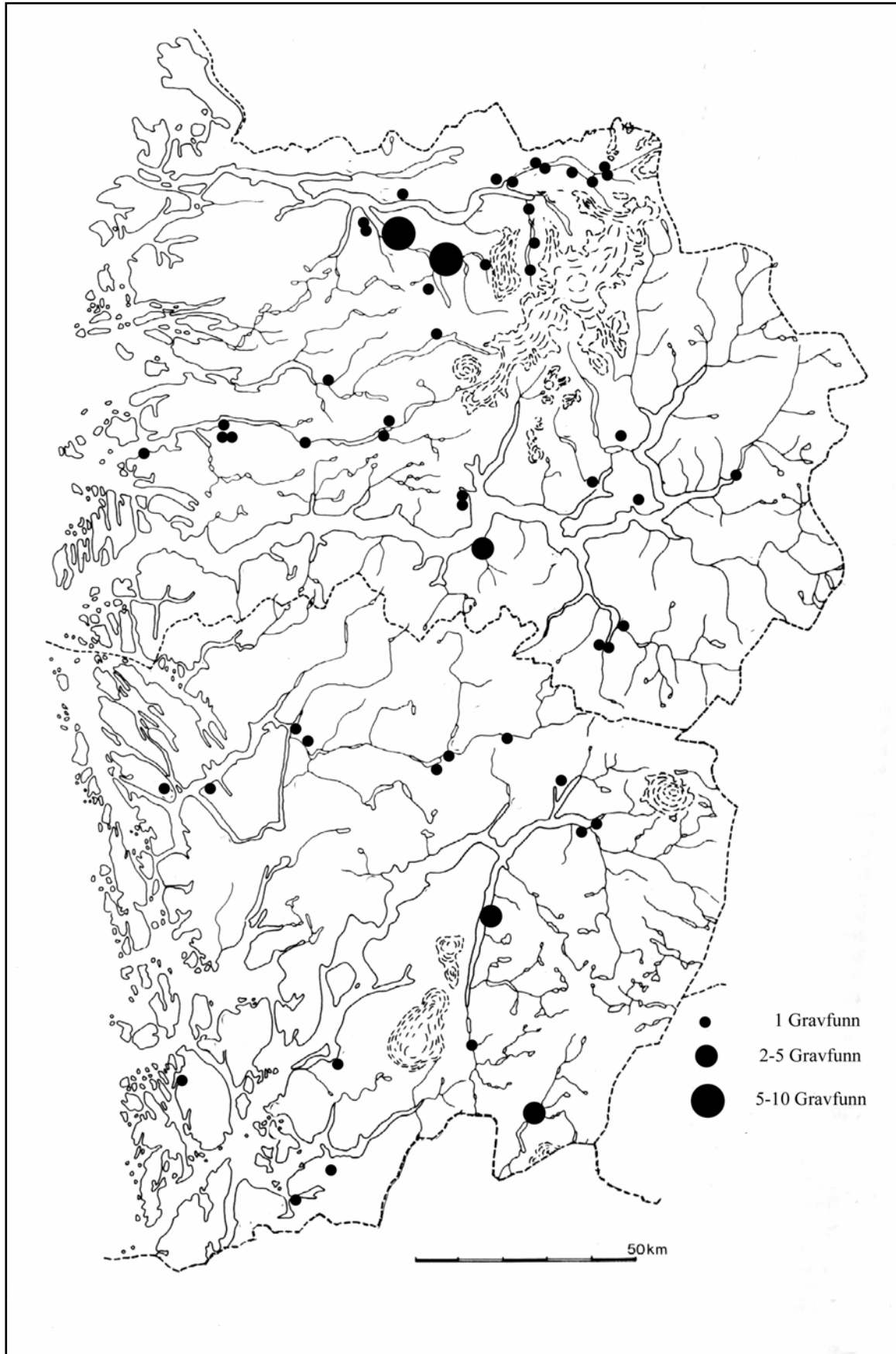
Graver med tekstilredskaper i Hordaland og Sogn og Fjordane

Appendiks 3 - Kart

Graver med sakser i Hordaland og Sogn og Fjordane

Appendiks 3 - Kart

Våpengraver med kjøkkenredskaper i Hordaland og Sogn og Fjordane